

Endringer av valgordningen i Italia

- *en casestudie*

Øyvind Nærland Wiig

Masteroppgave i statsvitenskap
Institutt for statsvitenskap

UNIVERSITETET I OSLO

Våren 2015

Endringer av valgordningen i Italia

- En casestudie

© Øyvind Nærland Wiig

2015

Endringer av valgordningen i Italia – en casestudie

Øyvind Nærland Wiig

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne studien ser nærmere på bidragende årsaker til endringer av valgordningen i Italia i 1993 og 2005. Med utgangspunkt i det demokratiteoretiske spenningsforholdet mellom representasjonsbredde og styringseffektivitet viser analysen at valgordningen i Italia ble endret i 1993 på grunn av et fastfrost og dysfunksjonelt partisystem. Valgreformen av 1993 klarte ikke å innfri alle forventningene, men førte til reell politisk konkurranse i Italia for første gang i etterkrigstiden. Folkeavstemninger spilte en viktig rolle ved den første valgreformen. Den påfølgende valgreformen, i 2005, var i større grad en politisk motivert endring gjennomført av en høyreallianse med flertall i begge kamre i parlamentet. Denne studien finner at endring av en valgordning kan være nødvendig, men at reform ikke nødvendigvis kan endre et partisystem fundamentalt. I etablerte demokratier er det eksisterende politiske partier som endrer valgordningen, og disse aktørene kan med det påvirke innholdet i en valgreform. Med andre ord: Partisystemer påvirker utformingen av valgordninger. Endringene som forekom i Italia i 1993 og 2005 kontekstualiseres gjennom en historisk gjennomgang av det politiske landskapet i landet mellom 1948 og 2005. Studien finner at slik kontekstualisering av valgreformer er en nødvendig betingelse for å kunne se hvordan valgreformer blir til. Det understrekes at en valgordning er et institusjonelt rammeverk som har begrensninger.

Forord

Denne oppgaven markerer slutten på en utfordrende og lærerik prosess. En stor takk rettes til veileder Bernt Aardal. Hans kunnskap og tålmodighet har vært uvurderlig under dette arbeidet. Eirik Finne skal takkes for kritikk, korrekturlesning og oppmuntring. Cathrine Ekehaug skal bæres for enorm tålmodighet og støtte.

Oppgaven inneholder 31801 ord ekskludert forside og litteraturliste. Arbeidet er basert på anerkjente datasett og fagfellevurdert forskning. Det følger at alle feil og mangler er mine egne.

Innholdsfortegnelse

1	Introduksjon, teori og problemstilling.....	1
1.1	Teoretisk utgangspunkt.....	2
1.1.1	Demokratiteoretisk grunnlag.....	2
1.1.2	Konsekvenser av demokratiteoretiske syn	4
1.1.3	Valgordning og partisystem	5
1.2	Teoretiske perspektiver på studiet av valgordninger	7
1.2.1	Valgordninger som uavhengige variabler	8
1.2.2	Valgordninger som avhengige variabler	10
1.3	Historisk bakgrunn og kontekst.....	12
1.3.1	Det politiske landskapet i etterkrigstiden	13
1.3.2	Valgreformen i 1993	17
1.3.3	Valgreformen i 2005	19
1.4	Valg av case, problemstilling og forskningsspørsmål	22
2	Metode og data	24
2.1	Forskningsdesign.....	24
2.1.1	Valg av case	25
2.1.2	Generalisering og validitet	26
2.2	Empiriske data og litteratur	27
2.2.1	Litteraturstudium.....	27
2.2.2	Deskriptiv statistikk.....	28
2.2.3	Volatilitet og velgermobilitet	29
2.2.4	Partifragmentering og disproporsjonalitet.....	30
3	Fra ny grunnlov til ny valgordning	33
3.1	Valgordning og partisystem i Italia, 1948-1992.....	34
3.1.1	Valgresultater	35
3.1.2	Partisystemet	36
3.1.3	Regjeringsdannelser	40
3.2	Tillit, deltakelse og protest	42
3.2.1	Deltakelse	44
3.2.2	Andel ugyldige stemmer	45
3.2.3	Endring av verdier: Sekularisering.....	46

3.2.4	Partiidentifisering	47
3.2.5	Fremvekst av protestpartier og bevegelser	48
3.2.6	Folkeavstemninger	50
3.3	Valgreformen av 1993	52
3.4	Analytiske implikasjoner	54
4	Reformrepublikken Italia	57
4.1	Den italienske valgordningen av 1993	57
4.1.1	Forventninger til valgordningen	59
4.1.2	Resultater av valgordningen – valgresultater	60
4.1.3	Det nye partisystemet, 1994 – 2001	64
4.1.4	Regjeringsdannelser	66
4.2	Endringer på velgernivå, 1994-2001	68
4.2.1	Deltagelse	69
4.2.2	Partiidentifisering og velgermobilitet	71
4.2.3	Tillit	73
4.3	Folkeavstemninger	74
4.4	Mot ny reform: Valgreform som politisk taktikk?	75
4.4.1	Hvorfor ny reform?	76
4.5	Analytiske implikasjoner	78
5	Oppsummering og konklusjon	80
5.1	Teoretiske perspektiver	81
5.2	Funn	82
5.2.1	Implikasjoner av funn	83
5.3	Valgordningens begrensninger	84
5.4	Metodologiske og empiriske utfordringer	85
5.5	Utvikling utover studiens rammer	85
5.5.1	Konsekvenser av valgordningen fra 2005	86
5.5.2	Valgordningen vedtatt i 2015	87
5.6	Konklusjon og utgangspunkt for videre forskning	88
	Litteraturliste	90
	Appendiks 1	94
	Appendiks 2	95

Liste over tabeller og figurer

Tabell 1.1: Mulige påvirkningsfaktorer til valgreform	21
Tabell 3.1: Valgresultater for Deputertkammeret, 1948-1992	35
Figur 3.1: Disproporsjonalitet ved valg til Deputertkammeret, 1948-1992.....	37
Figur 3.2: Effektivt antall partier, 1948-1992	38
Figur 3.3: Regjeringsdeltakelse i Italia, 1948-1993	41
Figur 3.4: Tillit til regjeringen i Italia i 1968	42
Figur 3.5: Tillit til parlamentet i Italia i 1990	43
Figur 3.6: Valgdeltakelse i Italia, 1948 – 1992	44
Figur 3.7: Andel ugyldige stemmer ved valg i Italia, 1948 – 1992	45
Figur 3.8: Partiidentifisering i Italia, 1968-1992	48
Tabell 3.2: Antall saker fremstilt til folkeavstemning i Italia, 1974-1993	50
Tabell 4.1: Valg til Deputertkammeret 1994.....	60
Tabell 4.2: Valg til Deputertkammeret 1996.....	62
Tabell 4.3: Valg til Deputertkammeret i 2001	63
Figur 4.1: Disproporsjonalitetsmål ved valg til Deputertkammeret.....	65
Figur 4.2: Effektivt antall partier i Italia, 1992-2001	65
Tabell 4.4: Oversikt over italienske regjeringer 1994-2005.....	67
Figur 4.3: Total valgdeltakelse ved nasjonale valg i Italia.....	69
Figur 4.4: Ugyldige stemmer ved valg til Deputertkammeret	70
Figur 4.5: Sterk partiidentifisering i Italia, 1968 – 2008.....	71
Tabell 4.5: Volatilitet: Endringer i velgeratferd i Italia, 1976-2006	72
Figur 4.6: Tillit til det italienske parlamentet, 2001.....	73

1 Introduksjon, teori og problemstilling

Tema for denne oppgaven er endringer av valgordningen til den lovgivende forsamlingen i Italia, først i 1993, og senere i 2005. Det vil fokuseres på samspillet mellom disse valgreformene. Det er ikke bare i nyere tid at det politiske landskapet i Italia kan fremstå som evig søken etter politisk stabilitet, bare for å se at reformvennlige politikere må gjøre retrett med uforrettet sak. Med hyppige regjeringsskifter og innsetting av en teknokratisk regjering ved siste finanskrise friskt i minne, kan historien vise oss at dette ikke er et nytt fenomen: Mellom 1948 og 1993 hadde Italia hele 47 regjeringer, noe som gir en gjennomsnittlig regjeringsperiode på ti og en halv måned (Pasquino, 2000: 89). Slike forhold kan gi større rom for politisk drama enn politisk handlekraft.

I desember 2013 ble den daværende valgordningen erklært grunnlovsstridig av den italienske høyesterettsdomstolen (Reuters, 2013). Det var lenge uklart hvilke konsekvenser dette ville få for det neste valget i Italia. I mai 2015 ble en reform vedtatt hvor man også fikk på plass en ny valgordning. Denne vil bli omtalt nærmere i kapittel fem. Her tjener den som et tegn på at Italia fortsatt søker etter en velfungerende måte å velge sine representanter på, mer enn to tiår etter republikkens første valgreform.

I tillegg til temaets aktualitet, er det et solid statsvitenskapelig grunnlag for å se nærmere på disse endringene. For det første gjør etablerte demokratier sjelden drastiske endringer i sine valgordninger. For det andre går endringene av valgordningen i Italia mot den generelle trenden (Reynolds, 2011: 76). Der hvor valgordninger endres, er det som regel endringer i en mer proporsjonal retning. I 1993 ble valgordningen i Italia derimot endret fra en forholdstallsvalgordning til en ordning der 75 % av mandatene ble valgt ved flertallsvalg. Endringen i 2005 førte systemet tilbake til en forholdstallsvalgordning, men der partiet/koalisjonen med flest stemmer fikk en mandatbonus som skal sikre parlamentarisk flertall. Disse to faktorene til sammen gjør Italia til et case vel verdt å undersøke nærmere. I tillegg skal det også nevnes at man svært sjelden finner etablerte demokratier som endrer valgordningen flere ganger i løpet av kort tid.

Denne studien skal belyse årsaker til endring av valgordningen i Italia. Hovedvekten av studier som gjøres på valgordninger innenfor statsvitenskapen benytter valgordningen som en uavhengig variabel (Benoit, 2007: 364). Det vanligste eksempelet er å se på hvordan en valgordning påvirker partisystemet. Denne oppgaven vil behandle valgordningen både som avhengig og uavhengig variabel. Dette er nødvendig når man studerer land som bytter valgordning. Man kan ikke utelate den foregående valgordningen som forklaringsvariabel når man forsøker å finne ut av hvorfor et land byttet til den nye valgordningen.

Studier med valgordningen som avhengig variabel var i stor grad understudert innenfor statsvitenskapen før etablerte demokratier som Italia, Japan og New Zealand endret sine valgordninger på 1990-tallet (Norris, 1995: 4). Denne studien tar sikte på å være et bidrag til denne stadig voksende faglitteraturen. Det er ikke utviklet et selvstendig teoretisk fundament for studier som tar sikte på å undersøke valgordningers opprinnelse (Benoit, 2007: 364). Oppgaven vil derfor trekke på relevante demokratiteoretiske perspektiver, i tillegg til å kontekstualisere undersøkelsen av Italia ved å gå gjennom den relevante politiske historien.

1.1 Teoretisk utgangspunkt

Oppgavens teoretiske utgangspunkt vil presenteres her. Siden denne oppgaven skal forsøke å svare på hvorfor Italia har endret reglene for sine valg, må vi først se nærmere på hvilken rolle valg spiller i et demokrati. Gjennomføring av valg av representanter til lovgivende forsamlinger er åpenbart en viktig del av et demokrati, men det å gjennomføre et valg gjør ikke nødvendigvis at en stat oppfyller alle demokratiske kriterier (Rasch, 1999: 11-13). Deretter vil relevante teoretiske perspektiver for studier av valgordninger gjennomgås, for videre å kunne plassere oppgaven i en faghistorisk kontekst. De ulike perspektivene som presenteres her vil ikke være en uttømmende oversikt over fagfeltet, men vil snarere fokusere på hvilke perspektiver som er relevant for oppgaven.

1.1.1 Demokratiteoretisk grunnlag

Det finnes overveldende mange definisjoner og bruksområder for begrepet demokrati (Rasch, 1999: 11). Definisjonene kan være så enkle som Przeworskis (1991: 10) som hevder at et demokrati er politiske systemer hvor partier taper valg; eventuelt så spesifikke som Dahls (1971: 2-3) åtte rettigheter for at en stat kan betegnes som demokratisk: Organisasjonsfrihet,

ytringsfrihet, stemmerett, valgbarhet til offentlige posisjoner, fri politisk konkurranse om støtte og stemmer, alternative kilder til informasjon, frie og rettferdige valg og offentlige institusjoner som utformer politikk ut i fra stemmegiving og andre uttrykk for borgernes preferanser.

Både den enkle og den mer komplekse definisjonen har sine fordeler og ulemper. Ved å benytte seg av Przeworskis definisjon kan man risikere at stater som har dominante partier som vinner valg på rekke og rad blir klassifisert som ikke-demokratier. Dahls definisjon er langt mer omfattende og detaljert, men er ikke operasjonalisert til å være en dikotomi. Dette gir rom for større grad av nyanser, men kan samtidig føre til vanskeligheter med å klassifisere en stat som demokratisk eller ikke. Det blir mer et gradsspørsmål enn en klar definisjon. Det skal likevel legges til at Dahls kriterier er for idealtyper å regne, og at det ikke nødvendigvis finnes en demokratisk stat som vil kunne oppfylle alle kravene (Dahl, 2006: 71). Det er i spenningen mellom disse to definisjonene at forholdet mellom demokratiteoretiske prinsipper og valgordninger skal belyses.

Man kan også skille ulike typer demokratisyn fra hverandre basert på hvilke egenskaper det tillegges de politiske aktørene. Schumpeters syn på demokrati handler i større grad om å unngå tyranni enn å gi makt til velgere. Schumpeter definerer demokrati «som en institusjonell ordning for å fatte politiske beslutninger der individene får makt til å bestemme gjennom konkurransen om folkets stemmer» (Schumpeter i Rasch, 1999: 38). En slik definisjon refereres ofte til som konkurransedemokrati. Dette demokratisynet står i kontrast til deltagerdemokratiet hvor politisk deltagelse utover det å avlegge en stemme ved valg blir sett på som en betingelse (Rasch, 1999: 40). Dette tillegger velgerne større verdi enn den mekaniske funksjonen de har i et demokrati hvis øverste mål er å unngå tyrannisk styre. Ved å bygge på ideen om et deltagerdemokrati kan man legge til institusjonell åpenhet om styringsprosesser, og da kan vi snakke om et deliberativt demokrati (Benhabib, 1996: 69). Et slikt syn på demokrati åpner for debatt og diskusjon, og involverer velgerne i prosessen med å ta avgjørelser uten at man må gå til valgurnene. Disse demokratiteoretiske aspektene presenteres her fordi oppgaven også skal ha et fokus på velgerne, i tillegg til valgordninger og partisystemer. Endringer av preferanser i velgermassen og hvordan de kommer til uttrykk vil stå sentralt i denne oppgaven.

Selve ordet demokrati har sitt opphav fra gresk, men få aspekter ved antikkens demokrati gjenstår i dagens moderne demokratier (Birch, 2007: 109). En av de mange viktige

forskjellene er at styresettet i moderne demokratier går ut på at vi velger våre lovgivere, og da kan vi snakke om representativt demokrati (Rasch, 1999: 22). Det at vi velger representanter gjør at måten vi velger på, altså valgordningen, blir et sentralt element. En valgordning kan defineres som et sett med regler som avgjør hvordan stemmer blir til mandater (Aardal, 2010: 76). Denne oppgaven handler om endring av valgordninger, og det er derfor hensiktsmessig å skille mellom valglovgivning generelt, og valgordninger spesielt (Nordjordet, 2014: 3).

Vi kan skille mellom to ulike hovedtyper av valgordninger: Forholdstallsvalg og flertallsvalg (Rasch, 1999: 84). Forholdstallsvalg, også kalt proporsjonal representasjon, søker å fordele mandatene så proporsjonalt som mulig i henhold til andelen stemmer partiet vant i valgkretsen (Rasch, 1999: 90). Ved flertallsvalg er proporsjonalitet underordnet, og ordningen gjør at det partiet/kandidaten som mottar flest stemmer vinner mandatet (Rasch, 1999: 88). I valgordninger som benytter flertallsvalg er det som oftest kun ett mandat per valgkrets. Disse to ulike formene for valgordninger kan settes i sammenheng med to ulike syn på hvordan man skal styre i et demokrati. På den ene siden finnes et syn som vektlegger styringsdyktighet, som enklest kan oppnås ved at flertallet styrer (Lijphart, 2012: 2). På den andre siden kan en si at det er hensiktsmessig at så mange som mulig blir inkludert. Dette synet kan knyttes til forholdstallsvalg, og innebærer et perspektiv på demokratisk styre som inkluderer så mange politiske interesser som mulig. De to hovedsynene på demokratisk styre som er nevnt her utgjør spenningen mellom hvilke hensyn som skal veie tyngst i et demokrati, og står mellom styringseffektivitet og representasjonsbredde (Aardal, 2010: 78). Vi skal nå se nærmere på hvordan de ulike perspektivene på demokratisk styre kan manifestere seg gjennom valgordninger.

1.1.2 Konsekvenser av demokratiteoretiske syn

Valgordninger som benytter flertallsvalg vil i større grad kunne føre til et partisystem med to dominerende partier hvor et av partiene vinner flertall ved valg og danner en ettpartiregjering (Grofman og Lijphart, 1984: 5). Regjeringspartiet trenger ikke å forhandle med andre partier for å få gjennomført sin politikk, og derfor skaper både effektivt styre og regjeringsstabilitet. Dette baserer seg på prinsippet om at demokratisk styre ut i fra flertallets preferanser (Lijphart, 2012: 2). Det britiske majoritetssystemet trekkes ofte frem som et godt eksempel på et slikt system (Lijphart, 2012: 9). Det kan også pekes på at prisen man betaler for styringseffektivitet og regjeringsstabilitet er et styre der det i mindre grad tas hensyn til

minoritetenes preferanser. Som botemiddel ligger det i flertallsstyre en antagelse om at flertallet er skiftende over tid (Lijphart, 2012: 30-31). Det er ikke nødvendigvis tilfellet, og selv om minoriteten skulle klare å bli majoriteten, kan dette ta lang tid.

Valgordninger som benytter forholdstallsvalg fører til en langt mer proporsjonal fordeling av mandater. Dette fører til at flere partier må enes om politikken som skal gjennomføres gjennom forhandlinger og kompromisser (Lijphart, 2012: 2). Den proporsjonale fordelingen av mandater skjer likevel, i alle fall teoretisk, på bekostning av styringseffektiviteten og regjeringsstabiliteten (Grofman og Lijphart, 1984: 6). Den proporsjonale fordelingen gjør likevel denne typen system mindre ekskluderende fordi preferanser utover flertallets også inkluderes (Lijphart, 2012: 2). Dette gjelder spesielt inkluderingen av grupper som aldri ville hatt muligheten til å vinne et flertall: Det er lettere å bli hørt i parlamentarisk sammenheng, og hensyn til en minoritet vil kunne vektlegges i en forhandling (Rasch, 1999: 98). Dette kan gi et system som i større grad er preget av konsensus enn av konkurranse.

Det følger at de to ulike synene på demokratisk styre vil foretrekke ulike typer valgordninger. Der hvor representasjonsbredde fremstår som det øverste demokratiske ideal vil man velge forholdstallsvalg, mens der styringseffektivitet sees på som viktigst vil man velge en flertallsvalgordning (Lijphart, 2012: 130). De ulike formene for valgordninger kan også kobles til ulike partisystemer, noe vi skal se nærmere på.

1.1.3 Valgordning og partisystem

Der hvor styringseffektivitet står høyest vil flertallsvalgordning med enkeltkretser benyttes, og effekten på partisystemet er som oftest at man får to dominante partier (Lijphart, 2012: 153). Topartisystemet påvirkes hovedsakelig av to faktorer i flertallsvalgordningen. Den første faktoren er mekanisk og gjør at de to største partiene blir overrepresentert, mens alle de andre partiene blir underrepresentert fordi de taper i de fleste enkeltkretsene. Denne mekaniske effekten forsterkes av den psykologiske effekten hvor velgere ikke vil «kaste bort» stemmene sine på et parti som ikke har muligheten til å vinne (Lijphart, 2012: 154). I tillegg vil heller ikke mange politikere være villige til å stille som kandidater for partier uten mulighet til å vinne enkeltkretsen. Dermed er den psykologiske faktoren gjeldende både blant velgerne og kandidatene. Stemmene som gis til alle andre kandidater i en enkeltkrets enn vinneren forblir dermed urepresentert (Lijphart, 2012: 130). Det følger av dette at de største partiene kan bli overrepresentert i så stor grad at valgordningen skaper et fabrikkert flertall,

noe som resulterer i at et parti kan vinne et flertall av mandatene i parlamentet uten å vinne et flertall av totalt avgitte stemmer (Rasch, 1999: 101). Det topartisystemet som skapes av valgordningen fører også til at det svært ofte vil kunne dannes ettpartiregjeringer i slike systemer (Lijphart og Grofman, 1984: 5). Som nevnt er slike regjeringer ofte svært stabile, og det er på denne måten valgordningen skaper regjeringsstabilitet. Flertallsvalgordningen kan også føre til at ettpartiregjeringer i større grad reagerer og handler i tråd med velgernes ønsker, på grunn av valgordningens følsomhet for velgersvingninger (Rasch, 1999: 101). En relativt beskjeden velgerflukt kan føre til store endringer i mandatfordelingen, spesielt sammenlignet med systemer som benytter forholdstallsvalg.

Når man ønsker å inkludere så mange preferanser og interesser som mulig i et demokratisk styre, vil ønsket om representasjonsbredde føre til at forholdstallsvalgordninger foretrekkes (Grofman og Lijphart, 1984: 5-6). Den grunnleggende tanken bak forholdstallsvalg er at både minoriteter og majoriteter skal bli representert gjennom at stemmene til de ulike politiske partiene blir omsatt til mandater i parlamentet på en så proporsjonal måte som mulig (Lijphart, 2012: 130). Ved forholdstallsvalg vil det også være en varierende grad av proporsjonalitet, avhengig av hvilken form for forholdstallsvalg som benyttes (Lijphart, 2012: 154). Det er likevel slik at ingen type forholdstallsvalg klarer å skape disproporsjonalitet på høyde med den som produseres i et system med flertallsvalg. Et system som benytter forholdstallsvalg vil ofte produsere et flerpartisystem (Lijphart, 2012: 155-157). Det innebærer at det må forhandlinger til mellom flere politiske partier for å danne regjering (Rasch, 1999: 98). Flerpartisystemet er mer sårbart for regjeringsbytte mellom valg, og representasjonsbredden kan dermed sies å komme på bekostning av styringseffektiviteten og regjeringsstabiliteten. Selv om forhandlinger mellom politiske partier kan mislykkes, peker Lijphart på at flerpartisystemer kan bidra til å skape konsensus (2012: 2). Da kan det hevdes at forholdstallsvalg fører til at politiske beslutninger tuftes på et bredere grunnlag enn ved flertallsvalg (Rasch, 1999: 97).

Rasch peker også på at systemer som benytter seg av forholdstallsvalg i større grad vil produsere politisk fragmentering (1999: 98). Det er lettere for små partier å bli representert, og man kan oppleve at mange små partier vil forsøke å skille seg fra hverandre, noe som kan gjøre samarbeid partier i mellom vanskeligere. Det pekes også på at forholdstallsvalg kan gjøre det lettere for protest og antisystempartier å vinne representasjon. Det er rimelig å anta

at slike hensyn kan være spesielt relevante i vurderingsprosesser forbundet med valgreform, og særlig relevant for denne studien av endringer av valgordninger i Italia.

Videre i dette kapittelet skal jeg knytte sammen de ulike demokratiteoretiske utgangspunktene med spesifikke konsekvenser av ulike valgordninger, samt hvordan disse kan bidra til å forme og påvirke partisystemer. Det som har blitt presentert ovenfor er to hovedtyper valgordninger. I tillegg til de som kan klassifiseres som flertallsvalg eller forholdstallsvalg finnes det en rekke typer ordninger som kombinerer ulike komponenter av disse, og disse systemene kalles blandingssystemer (Rasch, 1999: 95-96). Vi skal komme tilbake til blandingssystemer senere i dette kapittelet gjennom å se nærmere på valgordningene som har vært benyttet i Italia.

1.2 Teoretiske perspektiver på studiet av valgordninger

En sentral debatt omkring studiet av valgordninger handler om hvorvidt det er valgordningen som har en effekt på partisystemet, eller om det er partisystemet som bestemmer valgordningen (Shugart, 1992: 207). Et hovedskille kan dermed trekkes mellom studier som benytter valgordningen som uavhengig eller avhengig variabel. Det er utvilsomt den førstnevnte typen studien som har vært dominerende på fagfeltet.

Da hovedtyngden av forskning på valgordninger dreier seg om hvilken effekt valgordningen har på partisystemet, kan det være betimelig å snu om på kausalforholdet mellom valgordninger og partisystemer (Lipset og Rokkan, 1967: 30). Valgordningen antas å bidra til å påvirke partisystemet, og det er nettopp derfor man også kan argumentere for at allerede eksisterende politiske aktører vil forsøke å påvirke hvilket valgsystem en stat skal benytte seg av (Colomer, 2005: 2). Dette understreker viktigheten av at man ikke tar en valgordning for gitt: De har alle mest sannsynlig sin opprinnelse fra en eller annen form for forhandling mellom politiske aktører.

Denne oppgaven vil behandle valgordningen både som avhengig og uavhengig variabel. Grunnen er enkel: Valgordningen vil i utgangspunktet bli sett på som en avhengig variabel når vi skal forsøke å belyse hvorfor den ble endret. Likevel må vi ta konsekvensene av valgordningen det byttes fra i betraktning, da det ikke kan utelukkes at den eksisterende valgordningen kan ha påvirket de politiske og samfunnsmessige faktorene som førte til

endring. Vi skal derfor se nærmere på relevante perspektiver fra begge retningene innenfor studiet av valgordninger.

1.2.1 Valgordninger som uavhengige variabler

Denne typen studier tar utgangspunkt i å studere konsekvensene av en gitt valgordning. Shugart fremhever Maurice Duvergers studie «Political Parties» fra 1954 som det første gjennombruddet for denne typen studier av valgordninger. Denne studien så nærmere på hvordan valgordningen påvirker antall partier i partisystemet (Shugart, 2005: 27). Som en følge av denne studien har påfølgende forskning forsøkt å se hvilke andre aspekter av det politiske systemet som en valgordning kan påvirke, for eksempel hvordan velgere påvirkes av valgordningen (Shugart, 2005: 28). Det kan også påpekes at denne typen studier som oftest er av kvantitativ natur, fordi stemmer og mandater er lett kvantifiserbare verdier. Et godt eksempel på en slik studie er Taagepera og Shugarts modell for å predikere antall partier i et gitt valgdistrikt (1993: 462). Denne modellen bygger på Duvergers hypotese om at valgordningen bestemmer antall partier. Taagepera og Shugart peker her på essensen ved Duvergers tidligere arbeid: Det er på distriktsnivå man kan forvente å bekrefte Duvergers antagelser om at en flertallsvalgordning skaper et topartisystem og at en forholdstallsvalgordning skaper et flerpartisystem. For å kunne si noe meningsfylt om valgordningens effekt på antall partier på nasjonalt nivå må effektene i hvert valgdistrikt analyseres først. Med disse eksemplene som bakteppe skal vi se nærmere på hvilke analytiske verktøy som kan benyttes i valgordningsstudier.

Disproporsjonalitetsmål

Et kjerneområde innenfor studier med valgordninger som uavhengige variabler har vært å se på forholdet mellom stemmegiving og mandatfordeling (Shugart, 2005: 29-30). Forholdet mellom disse to faktorene har konsekvenser for hvor proporsjonal en valgordning er, og har videre implikasjoner for antall partier i et gitt system. Det har vært avgjørende for fagtradisjonen å kunne måle grader av disproporsjonalitet, spesielt med tanke på at ulike varianter av forholdstallsvalg kan resultere i ulik grad av proporsjonal mandatfordeling (Gallagher, 1991: 33). Ikke minst har dette målet vært nyttig i studier av blandingssystemer hvor både forholdstallsvalg og flertallsvalg benyttes, og graden av proporsjonalitet ikke nødvendigvis er intuitiv.

Frem til 1991 var de vanligste disproporsjonalitetsmålene som ble benyttet Rae-indeksen og Loosemore-Hanby-indeksen. Dette endret seg da Gallagher (1991: 48) viste at disse indeksene kunne gi svært avvikende resultater seg i mellom. En felles standard for forskningsfeltet var nødvendig, og siden 1991 har Gallaghers indeks, basert på minste kvadraters metode (LSq), blitt mest brukt til å måle disproporsjonalitet innenfor studier av valgordninger (Gallagher og Mitchell, 2005: 602). Indeksens styrke er at den i større grad vektlegger ett stort avvik enn flere små. Gallaghers indeks vil bli benyttet til å vise utviklingen av partisystemet og det politiske landskapet i Italia, og de tekniske detaljene vil derfor bli presentert i større detalj i oppgavens metodekapittel.

Effektivt antall partier

Studier som benytter valgordningen som en uavhengig variabel forsøker som regel å finne ut av hvilken effekt valgordningen har på partisystemet. I den sammenheng er det hensiktsmessig å kunne måle grad av fragmentering av et partisystem (Gallagher og Mitchell, 2005: 598). Laakso og Taagepera (1979: 3) operasjonaliserte et slikt mål på fragmentering ved å ta hensyn til partienes relative størrelse. Dette målet kalles *effektivt antall partier*. Ved å måle grad av fragmentering på både valgnivå (stemmegiving) og parlamentsnivå, kan man få to ulike resultater når man måler antall effektive partier (Laakso og Taagepera, 1979: 24). I faglitteraturen har det derfor blitt vanlig å referere til «effective number of elective parties» (ENEP) og «effective number of parliamentary parties» (ENPP) (Gallagher og Mitchell, 2005: 598).

Fragmentering på velgernivå vil som oftest være større enn på parlamentsnivå, for eksempel ved at noen mindre partier faller utenfor på grunn av en sperregrense. Det vil da gi mening å vise til to typer effektivt antall partier, ett for velgernivå og ett for parlamentsnivå (Gallagher og Mitchell, 2005: 598). Effektivt antall partier på begge disse nivåene vil bli benyttet for å beskrive utviklingen av det italienske partisystemet i denne oppgaven. Disse målene vil derfor bli tatt i nærmere øyensyn i metodekapittelet.

Volatilitet

Et annet viktig mål når man studerer valg og valgsystemer er volatilitet. Dette innebærer måling av netto overføring av stemmer innenfor et partisystem fra et valg til et annet (Pedersen, 1979: 3). Netto volatilitet kan brukes som en indikasjon på stabiliteten til et

partisystem ved å indikere svingninger i stemmegiving over tid (Pedersen, 1979: 13). Det er viktig å bemerke at netto volatilitet har en sentral begrensning: Den kan ikke fortelle oss spesifikt hvilke velgere som endret stemmegiving fra parti X til parti Y eller Z. Måling av volatilitet på denne måten krever panelundersøkelser hvor respondentene er de samme over flere valg. Slike data er ikke tilgjengelige for Italia i denne perioden, og denne oppgaven vil derfor kun benytte netto volatilitet med de begrensninger det medfører. For utregning av volatilitet vil Pedersen-indeksen benyttes, og denne vil omtales nærmere i oppgavens metodekapittel.

1.2.2 Valgordninger som avhengige variabler

Denne typen studier forsøker å forklare valgordningers opprinnelse, hvordan de endres og hvorfor de eventuelt forblir stabile over tid (Benoit, 2007: 364). Dette er en del av fagfeltet som er betydelig smalere enn den delen som ser på valgordninger som uavhengige variabler. Dette innebærer også at man til dels mangler omfattende komparative studier på hvorfor en type valgordninger foretrekkes foran en annen (Shugart, 2005: 51). I følge Rokkan (2009: 147-168) bygger forskningen i denne delen av feltet ofte på politiske og historiske faktorer, i tillegg til kulturelle og sosioøkonomiske forhold. Fordi dette ofte krever dybdeanalyser er det casestudier som er dominerende i studier med valgordninger som avhengig variabel (Benoit, 2007: 364).

Rokkan og Lipset (1967: 30) peker på at stater i Vest-Europa som i stor grad var kulturelt og sosioøkonomisk heterogene benyttet forholdstallsvalg, mens stater med en mer homogen sammensatt samfunnsstruktur benyttet flertallsvalgordninger. Videre hevdes det også at forholdstallsvalg ble innført i de fleste vesteuropeiske land i mellomkrigstiden fordi de herskende eliter så risikoen for å kunne miste representasjon dersom den voksende arbeiderklassen med stemmerett organiserte seg og vant valg ved flertallsvalg. En nyere studie av Colomer (2005: 18) støtter opp om dette argumentet: I et system som benytter flertallsvalg er det en større sjanse for at et parti kan ende opp uten representasjon av betydning. Det følger av dette at det er i de fleste partiers interesse å ønske en mer proporsjonal valgordning, slik at man minimerer risikoen ved valg. Colomer finner også at flerpartisystemer eksisterte *før* valgordninger med forholdstallsvalg ble introdusert, og at innføringen av mer proporsjonale valgordninger snarere kom som en konsekvens av at det allerede eksisterte flere politiske interesser enn de som allerede var representert, enn at det var

den nye valgordningen som førte til en oppblomstring av partier. Dette funnet sår tvil om Duvergers hypotese som sier at valgsystemer med forholdstallsvalg fører til et flerpartisystem (Colomer, 2005: 12-13). Videre kan dette bidra til å svekke den anerkjente kausale linken mellom valgordninger og partisystemer (Benoit, 2007: 368-369). Studier som dette hevder at valgordninger er endogene, det vil si at de skyldes indre forhold, og svekkelsen av den kausale linken mellom valgordninger og partisystemer kalles endogenitetsproblemet i denne debatten. Videre peker Benoit på at denne debatten kan bidra til økt forsiktighet når man ved å studere valgordninger antar at man har lykket med å isolere en kausal effekt, og at man i større grad på se på samspillet mellom institusjoner som valgordninger og partisystemer og hvordan de påvirker hverandre over tid (2007: 370).

I tillegg kan det variere mellom stater hvorvidt det er endogene eller eksogene faktorer som har bidratt til å forme valgordningen. Et eksempel på en eksogen faktor kan være institusjoner som en stat ble påtvunget i forbindelse med kolonistyre (Benoit, 2007: 373). For eksempel er valgordningene i tidligere britiske kolonier i stor grad påvirket av flertallsvalgordningen i Storbritannia (Lijphart, 2012: 7). Selv om slik «institusjonell arv» kan være vanskelig å endre på, er det flere stater som har brutt med denne valgordningen og innført en mer proporsjonal ordning, blant annet New Zealand (Benoit, 2007: 373; Lijphart, 2012: 7).

Da etablerte demokratier som Italia, Japan og New Zealand endret sine valgordninger på 1990-tallet fikk valgordningsreformer større oppmerksomhet (Norris, 1995: 4). Det faktum at ikke bare nylig demokratiserte stater endret sine valgordninger, men at også etablerte demokratier kunne gjennomføre omfattende valgreformer, satte søkelyset på hvorvidt man kunne se på valgordninger som statiske institusjoner (Norris, 1995: 3). Studier av disse valgreformene fokuserer i større grad på prosessen i forkant av reformen og hvilke aktører som deltok i denne prosessen (Scheiner, 2008: 171). Folkeavstemninger, sittende regjeringspartier og politiske skandaler og er alle eksempler på sentrale faktorer i en slik prosess. Denne oppgaven behandler også valgordningen som en avhengig variabel. Analysene i denne oppgaven vil benytte seg av de empiriske erfaringene gjort i tidligere oppgaver som har sett på valgordningers opprinnelse (for eksempel Nordjordet, 2014), i tillegg til det demokratiteoretiske rammeverket som er presentert.

1.3 Historisk bakgrunn og kontekst

Denne oppgaven skal forsøke å belyse hvorfor valgordningen ble endret i Italia i 1993 og senere i 2005. De faktiske endringene i valgordninger vil derfor gjennomgå i dette kapittelet. I tillegg vil vi se nærmere på de politiske forholdene i Italia før 1993 for å danne et relevant bakteppe for videre analyse av valgreformene.

Først skal det nevnes at den lovgivende forsamlingen i Italia består av to kamre som begge har tilnærmet lik makt (D'Alamonte, 2005: 253). Regjeringen i Italia må ha støtte i både underhuset og overhuset, henholdsvis kalt Deputerstkammeret og Senatet. Valgordningene til de to kamrene har noen forskjeller, men valgreformene som har vært gjennomført har endret valgordningen til begge kamre.

Italia har endret valgordning tre ganger i nyere tid. Den første valgreformen ble gjennomført i 1993, hvor man gikk fra å ha et system basert på forholdstallsvalg med åpne lister hvor velgerne selv kunne rangere kandidater, til et system der 75 % av mandatene til den lovgivende forsamlingen ble valgt gjennom flertallsvalg i enmannskretser, og den resterende fjerdedelen av mandater ble valgt ved forholdstallsvalg (D'Alamonte, 2005: 254-255). I 2005 ble en ny valgreform gjennomført (Bull og Pasquino, 2007: 676). Med denne reformen skulle Italias lovgivende forsamling igjen velges ved bruk av forholdstallsvalg, men med én viktig forskjell: Det partiet eller den koalisjonen som får flest stemmer ved et valg, får en automatisk mandatbonus slik at partiet eller koalisjonen får et flertall av mandatene. Denne valgordningen ble ansett til å være i strid med grunnloven av den italienske høyesterettsdomstolen i desember 2013 (Reuters, 2013). I mai 2015 ble en ny valgordning vedtatt. Den nye valgordningen er også en blandingsordning. Kort fortalt skal denne valgordningen skape et styringsdyktig flertall for et parti. Den nye valgordningen er ikke inkludert i denne studien, men vil omtales kort i kapittel 5. Disse endringene er enestående fordi ikke noen andre etablerte demokratier har gjort like mange drastiske endringer sine valgordninger på så kort tid. Det danner også grunnlaget for at Italia er utvalgt som case i denne studien hvis mål er å finne ut av hva som kan bidra til å forklare hvorfor endringer i valgordninger finner sted.

1.3.1 Det politiske landskapet i etterkrigstiden

Som en del av bakteppet for endringen av valgordning i 1993 er det viktig å belyse det politiske landskapet i Italia fra krigens slutt og frem til reformtiden på tidlig 1990-tall. De følgende avsnittene skal ikke dekke den politiske utviklingen i denne perioden i detalj. Snarere belyses hendelser og strukturer som er relevante for oppgaven.

Etter 20 år med fascisme og nok en verdenskrig skulle demokratiet gjenreises i Italia. Politiske organisasjoner hadde blitt svekket eller forsvunnet helt under Mussolinis regime, men sivilsamfunnet kom raskt tilbake igjen i løpet av de første årene etter 1945 (Pasquino, 2000: 71). Første skritt på veien mot å bli en republikk var å avskaffe monarkiet ved folkeavstemning i 1946, og den første italienske republikken blir etablert (Kogan, 1983: 25). En ny grunnlov ble forhandlet frem og vedtatt i 1947. Frem til reformen i 1993 ble en forholdstallsvalgordning benyttet ved valg i Italia (D'Alamonte, 2005: 254). Valgordningen under den første republikken var forholdstallsvalg fordelt på to nivåer. På det første nivået ble mandater fordelt etter stemmegiving på åpne lister uten sperregrense i 31 regioner. Valglister og stemmer som ikke ble brukt til å fordele mandater på dette nivået, ble deretter flyttet til et overordnet nasjonalt nivå hvor et parti måtte ha over 300,000 stemmer på landsbasis for å kunne bli med i konkurransen om de resterende mandatene (omtrent 10 %). Valgordningen gjorde at ingen politiske interesser av betydning ble ekskludert, og bidro til å sementere et flerpartisystem. Det er rimelig å anta at denne valgordningen ikke var foretrukket for sin effekt på representasjonsbredde, men at den snarere kunne fungere som et hinder mot at ett enkelt parti kunne få all makt. Med den fascistiske fortiden friskt i minne, samt dannelsen av et sterkt kommunistisk parti, så man på en proporsjonal valgordning som en sikkerhetsmekanisme (Smith, 1997: 435-436). Det skulle være vanskelig for et parti å vinne et flertall av mandatene, og valgordningen skulle forhindre at et ekstremt parti kom til makten og deretter endret de demokratiske spillereglene til sin fordel.

Democrazia Cristiana (DC) fikk nesten halvparten av stemmene ved valget i 1948 og med det et flertall av mandatene (Kogan, 1983: 40). Som et resultat kunne partiet danne regjering på egen hånd. Ved valget i 1953 forsøkte DC å endre valgordningen til sin fordel ved å foreslå en ny ordning som skulle gi en vinnende koalisjon en mandatbonus tilsvarende to tredjedeler av totalt antall seter i den lovgivende forsamlingen (Colomer, 2005: 15). Dette forsøket fra DC på å «trekke stigen opp etter seg» feilet etter som partiet naturlig nok ikke fikk støtte fra noen andre partier til å gjennomføre valgreformen.

I valgene som fulgte dalte oppslutningen til DC noe, men med omtrent en tredjedel av stemmene forble partiet en del av alle koalisjonsregjeringene i nesten 50 år (Smith, 1997: 436). Det blir pekt på at en årsak til DCs sentrale rolle var at kommunistpartiet PCI og ytre høyre-partiet MSI ikke ble sett på som aktuelle regjeringspartnere av noen av de andre partiene (Pasquino, 2000: 72-73). Disse partiene vant likevel oppslutning i parlamentet, men siden de ikke ble sett på som potensielle regjeringspartnere, var deres innflytelse relativt liten. PCI hadde relativt solid oppslutning med omkring 20 % av stemmene i denne perioden, men var for nært knyttet til det sovjetiske kommunistpartiet til at andre partier ville samarbeide med det. På samme måte ble også MSI sett på som et anti-system parti. Det hadde lavere oppslutning (omkring 6 %), men ble stemplet som neo-fascistisk og var med det ikke en aktuell regjeringspartner. Fra 1969 og utover 1970-tallet ble flere terroraksjoner knyttet til sympatisører fra både ytre venstre og ytre høyre (Smith: 1997: 455-456). Dette bidro til å sementere DC som den sentrale komponenten i alle regjeringer i denne perioden (D'Alamonte, 2005: 253). Ved lokalvalget i 1975 vant PCI i de fleste store byene i Italia, og dette tvang DC i større grad til å involvere kommunistene på nasjonalt nivå. PCI fikk fortsatt ikke delta i regjering etter valget i 1976, men støttet en koalisjonsregjering ledet av DC og fikk med det betydelig mer innflytelse på politikken enn de hadde hatt tidligere (Smith, 1997: 459-461).

Dette samarbeidet tok slutt i 1978 da statsminister Moro (DC) ble kidnappet og drept av en ytre-venstre fraksjon kalt den Røde Brigaden. Til tross for at denne hendelsen utelukket kommunistene fra videre samarbeid med DC, fikk sosialistpartiet Partito Socialista Italiano (PSI) en oppsving på begynnelsen av 1980-tallet. DC mistet statsministerposten for første gang i 1981 til PRI, og med den populære Bettino Craxi i spissen ble den andre etterkrigsregjeringen uten en statsminister fra DC dannet etter valget i 1983 (Smith, 1997: 469). Craxi lyktes med å bryte båndene til kommunistpartiet, og førte sosialistpartiet mot det politiske sentrum. DC var fortsatt det største regjeringspartiet, men dette skiftet av statsminister blir sett på som begynnelsen på en nedgangsperiode for partiet.

Det politiske systemet fikk skylden for manglende regjeringsstabilitet og manglende alternering av politiske partier i maktposisjon i perioden 1948 til 1993 (D'Alamonte, 2005: 255). Kommunistpartiet PCI fikk delta i samlingsregjeringen som utformet den nye grunnloven like etter krigen, men slapp aldri til igjen i perioden som kalles «den første republikken» i Italia (Pasquino, 2000: 89). Det kanskje viktigste strukturelle kjennetegnet ved

denne perioden i italiensk politikk er hvor stabilt partisystemet var til tross for at regjeringene var svært ustabile (Mershon, 1996: 534). Bare fem partier deltok i regjeringer fra 1948 til 1992: DC, Partito Liberale Italiano (PLI), Partito Repubblicano Italiano (PRI), Partito Socialista Democratico Italiano (PSDI) og sosialistpartiet PSI. Antall regjeringer er derimot overveldende: 47. Regjeringene i den første republikken hadde som nevnt en gjennomsnittlig levetid på ti og en halv måned (Pasquino, 2000: 89). Det kostet med andre ord lite for et parti å bryte med en koalisjon. Mershon (1996: 534) peker på at det er en klar korrelasjon mellom det at regjeringsmakten alternerer i liten grad og at en regjering sitter i relativt kort tid. Dette gjelder også andre land enn Italia, dog med dette landet som et ekstremt eksempel under den første republikken. Den korte regjeringsperioden førte til at de aller fleste regjeringene i denne tidsperioden ble sett på som midlertidige «overgangsregjeringer». DC, som var den sentrale komponenten i samtlige regjeringer, benyttet seg av en forhandlingsstrategi som i større grad gikk ut på å trenere problemer enn å finne løsninger eller kompromisser (Pasquino, 2000: 75). All den tid DC alltid vant parlamentarisk representasjon og regjeringsmakt under den første republikken, kan man stille spørsmålsteget ved hvorvidt Italia oppfylte Przeworskis (1991: 10) krav om at demokratier er politiske systemer der partier taper valg. Selv om oppslutningen varierte, og de ikke alltid hadde statsministerposten, så forlot ikke DC regjeringskontorene før etter valget i 1994. Denne oppgaven skal ikke forsøke å måle Italias grad av demokrati i denne perioden, men manglende alternering av regjeringspartier blir ofte sett på som en sterkt bidragsytende faktor hva gjelder klientilisme og korrupsjon (Pasquino, 2000: 85).

Denne perioden i italiensk politikk refereres ofte til som *partitocrazia* som henviser til at det i all hovedsak var partiene som var de mektigste aktørene, i motsetning til velgerne (Daniels, 1999: 72). Slikt partistyre finner noen ganger sted der hvor klientilisme og korrupsjon er utbredt. Dette var også tilfellet i Italia i etterkrigstiden sett under ett, men ble nesten fullstendig institusjonalisert på 1980-tallet fordi italienske domstoler måtte be om lov fra parlamentet til å etterforske dets medlemmer (Pasquino, 2000: 80-84). Så lenge parlamentet stemte nei til en slik ordning, var representantene trygge og den systemiske korrupsjonen fortsatte. På begynnelsen av 1990-tallet fikk etterforskningen, kalt Rene Hender (Mani Pulite) likevel et gjennombrudd, og i 1994 ble nesten en tredjedel av alle sittende parlamentarikere tiltalt for korrupsjon eller lignende straffbare aktiviteter.

Selv om den politiske makten i stor grad var konsentrert til de politiske partiene som deltok i regjering, så ble et annet politisk verktøy tatt i bruk på begynnelsen av 1970-tallet. I følge Uleri (2002: 867) nådde frekvensen av folkeavstemninger et nivå som bare kan toppes av tilstander i Sveits og California. Folkeavstemninger i Italia avholdes i stor grad på initiativ fra organisasjoner, interessegrupper eller andre partier som ikke er representert i parlamentet (Uleri, 2002: 868). Folkeavstemninger, uavhengig av resultat, ble som oftest benyttet for å sette et tema på den politiske dagsordenen på en mest mulig effektiv måte. Folkeavstemninger i Italia kan i følge grunnloven kun benyttes til å fjerne hele eller deler av en eksisterende lov (Uleri, 2002: 869). Ni lover ble foreslått fjernet mellom 1974 og 1985, men ingen av dem ble fjernet. Mellom 1987 og 1993 ble 17 lover foreslått fjernet ved folkeavstemning, inkludert deler av valgloven til både Senatet og Deputertkammeret. Alle 17 ble fjernet av velgerne gjennom folkeavstemning. På denne måten ble den etablerte maktkonsentrasjonen innenfor de fem partiene som alternerte i regjeringer utfordret.

I tillegg til bølgen av folkeavstemninger og avsløringer om korrupsjon ble partienes makt, og spesielt makten til DC, etter hvert svekket av en økende grad av sekularisering i det italienske samfunnet (Daniels, 1999: 78). Den katolske kirken, som de aller fleste italienere sogner til, klarte ikke å holde tritt med den politiske utviklingen. Både da skilsmisse ble gjort lovlig i 1970 og abort i 1976 protesterte kirken med paven i spissen (McCarthy, 2000: 144). Katolske interessegrupper lyktes i å avholde en folkeavstemning om å fjerne loven som tillot skilsmisse i 1974, men et flertall på 59 % av befolkningen stemte for å beholde loven. Loven som tillot abort forble også som den var etter en folkeavstemning i 1981 (Uleri, 2002: 864). Det faktum at partiene lyttet til en stadig mer sekulær befolkning ved å innføre lover som trosset kirkens vilje, gjorde at DC i stadig mindre grad kunne spille på katolske verdier i valgkampene. Det skadet ikke partiets oppslutning i særlig grad så lenge man kunne benytte seg av den effektive anti-kommunistiske retorikken. Denne typen retorikk var effektiv, og spilte på den kalde krigens konfliktlinjer hvor kommunistisk styre var noe man skulle unngå for en hver pris (Daniels, 1999: 72-77). Denne polariseringen forsvant da Sovjetunionen kollapset og PCI ble splittet i flere nye og svakere partier. Murens fall i 1989 er i denne sammenheng en relevant faktor som bidro til DCs fallende oppslutning i de siste årene av den første italienske republikken.

Den italienske økonomien står også sentralt i de samfunnsendringene som fant sted i etterkrigsperioden. Overordnet ligner den økonomiske utviklingen i Italia på mange andre

vesteuropeiske land i den samme perioden: Økonomisk vekst i de to første tiårene etter andre verdenskrig, fulgt av nedgangstider på 1970-tallet som følge av oljekrisen (Duggan, 2007: 569-581). Oppgangstider fulgte på 1980-tallet, men denne utviklingen var i stor grad sponset av store statlige investeringer i lite effektive og konkurransedyktige selskaper, noe som førte til at det italienske budsjettunderskuddet ble dobbelt så stort i perioden 1982-1990. Den italienske statsgjelden var på mer enn 100 % av BNP i 1992. Dette var åpenbart ikke en bærekraftig utvikling, men den kom først i fokus da Italia skulle oppfylle de økonomiske kravene i Maastricht-traktaten hvis mål var å skape et felles pengemarked. Et av kravene var at en stats gjeld ikke kunne overstige 60 % av BNP. Regjeringen forsøkte å redusere gjelden ved å kutte i offentlige utgifter og øke skattenivået. Dette var svært upopulære tiltak som resulterte i massedemonstrasjoner og økende støtte til institusjonell reform.

I følge Pasquino (2000: 84-85) kan man vanskelig undervurdere effekten den proporsjonale valgordningen hadde på det politiske landskapet i Italia. Ordningen som skulle sikre at ingen ekstreme partier fra hverken høyre eller venstre skulle få for mye makt, hadde frosset partisystemet ved å forhindre alternering av regjeringspartier. Det vokste frem gode forhold for politisk korrupsjon, der avtaler om goder for stemmer ofte ble gjort mellom partier og organiserte interesser. En reform av valgordningen ble sett på som det beste virkemiddelet for å få bukt med denne stillstanden.

1.3.2 Valgreformen i 1993

I april 1993 ble valgordningen i Italia endret etter at et overveldende flertall stemte for den nye valgloven i en folkeavstemning (D'Alamonte, 2005: 255). Teknisk sett stemte velgerne over en valgreform til Senatet, men den endelige reformen inkluderte også endringer i valgordningen til Deputertkammeret (Daniels, 1999: 81). Et aspekt ved denne folkeavstemningen som er verdt å bite seg merke i er det faktum at kun et fåtall av partiene som var representert i parlamentet ønsket en slik valgreform. Det var i større grad en radikal bevegelse ledet av det Radikale Partiet som tok initiativet til en rekke folkeavstemninger (Smith, 1997: 469). Denne bevegelsen benyttet en grunnlovsfestet rett til å søke om å få avholde folkeavstemninger ut over 1980-tallet, og det var delvis som et resultat av denne bevegelsen at en folkeavstemning om valgreformen kom i stand.

Den sentrale endringen i valgordningen var at 75 % av mandatene til begge kamrene skulle velges ved flertallsvalg i enkeltkretser, mens de øvrige mandatene skulle velges ved

forholdstallsvalg (Katz, 1996: 33). Ved senatsvalg ble de mandatene som skulle velges ved forholdstallsvalg fordelt mellom de kandidatene som hadde høyest andel av stemmene i hver enkeltkrets, men som ikke vant denne enkeltkretsen (Katz, 1996: 35). Valgordningen til Deputertkammeret fungerte derimot slik at hver velger fikk avlegge to stemmer: Én stemme til en foretrukket kandidat i en enkeltkrets, og én stemme til et parti eller en koalisjonsliste. Det var forventet at den nye valgordningen skulle bidra til parlamentariske flertall og på den måten øke styringseffektiviteten og regjeringsstabiliteten i Italia (Katz, 1996: 37). I tillegg skulle flertallsvalg i enkeltkretser gjøre det politiske systemet mer transparent ved å gjøre det lettere for velgerne å stille «sin egen» representant til ansvar.

I forbindelse med det første valget hvor den nye valgordningen ble benyttet var det en rekke partier som ble delt opp i nye partier, kollapset eller transformerte seg ved både å bytte navn og gjøre endringer for å forbedre partiets identitet (Daniels, 1999: 81). Mest av alle partiene gjaldt dette DC som stilte til valg i 1994 som *Partito Popolare Italiano* (Daniels, 1999: 78), men som likevel gjorde et svært dårlig valg og mistet regjeringsmakten (1999: 82).

Konsekvensen av den nye valgordningen var at det ble etablert koalisjonsalternativer i forkant av valget, i motsetning til forhandlinger om koalisjonsmakt i etterkant av et valg, som tidligere hadde vært normen (D'Alamonte, 2005: 272). I tillegg resulterte valget i 1994 i svært høy grad av partifragmentering: 21 partier eller koalisjoner vant representasjon i Deputertkammeret, mens tallet var 22 for Senatet (Katz, 1996: 32). Det var også ved dette valget at det nye partiet *Forza Italia* med den karismatiske lederen Silvio Berlusconi for første gang kom til makten. Han mistet sin regjeringspartner *Lega Nord* bare ni måneder etter valget, og regjeringen falt måneden etter. Den forventede regjeringsstabiliteten ble ikke som forventet etter reformen, og nyvalg fant sted bare to år etter i 1996 (Daniels, 1999: 89). Den nye valgordningen med flertallsvalg i enkeltkretser som hovedkomponent gjorde det attraktivt for partier å danne koalisjoner i forkant av valget, men etter valget fremstår disse koalisjonene som høyst ustabile og partiene innenfor hver koalisjon i konkurranse *med hverandre*. Til tross for hyppige utskiftninger av regjeringer unngikk man nyvalg mellom 1996 og 2001. Ved valget i 2001 var antallet koalisjonsalternativer redusert fra tre til to, men det var fortsatt bemerkelsesverdig mange kandidater som stilte til valg i hver valgkrets (D'Alamonte, 2005: 266). I perioden 1994-2005 var det ingen regjeringer som overlevde hele perioden mellom valgene (D'Alamonte, 2005: 273). Regjeringsstabiliteten har økt sammenlignet med perioden 1947-1993, men med sju regjeringer over et tiår svarte dette fortsatt ikke til forventningene.

1.3.3 Valgreformen i 2005

I 2005, bare fem måneder før det påfølgende valget i 2006, ble nok en valgreform vedtatt (Hanretty, Hine og Renwick, 2009: 1-3). Denne valgreformen kom ikke som et resultat av en folkeavstemning, men ble initiert av Berlusconi's koalisjons regjering. Denne regjeringen hadde fått et overveldende flertall ved valget i 2001. Den nye reformen som ble vedtatt gjeninnførte forholdstallsvalg som valgordning, men det var strengt tatt ingen proporsjonal ordning likevel, da partiet eller koalisjonen med flest stemmer fikk en automatisk mandatbonus for å sikre et parlamentarisk flertall (Bull og Pasquino, 2007: 676).

Mandatbonusen gjorde at den største koalisjonen eller det største partiet ble tildelt ekstra mandater opp til 55 % av totalt antall mandater i Deputerstkammeret (Hanretty et al., 2009: 2). I Senatet fikk også det største partiet eller den største koalisjonen en mandatbonus, men bare på regionalt nivå: Største parti/koalisjon i regionen ble tildelt 55 % av mandatene. Hvis intensjonen bak den nye valgordningen var å gi det største partiet eller koalisjonen et «styringstillegg», så fungerte dette i praksis bare for halvparten av den lovgivende forsamlingen i Italia. Som vi skal se viste denne asymmetrien seg i praksis ved valget i 2013.

Valgordningen fra 2005 har bidratt til å forsterke og sementere det italienske partisystemet i to blokker, én sentrum-venstre og én sentrum-høyre (Hanretty et al., 2009: 9). Økt grad av polarisering i konkurransen mellom partier og to klare regjeringalternativer skulle i teorien kunne bøte på problemet med manglende regjeringsstabilitet. Venstreblokken vant det første valget etter endringen, men bare to år senere, i 2008, ble det avholdt et nytt valg hvor høyreblokken vant et overveldende flertall av mandatene (Garzia, 2013: 1095). På grunn av mandatfordelingen var det forventet at høyreblokkens regjering under ledelse av Berlusconi skulle bli den mest stabile i Italia på mange år, men statsminister Berlusconi trakk seg i november 2011 på grunn av den økonomiske krisen (Garzia, 2013: 1096). En ny regjering ble dannet av senatoren Mario Monti, og denne inkluderte kun økonomer og andre faglig sterke personer som ble sett på som tillitsvekkende nok til å kunne hjelpe til med å løse den økonomiske krisen. Regjeringen Monti blir av den grunn referert til som en «teknokratisk regjering». Regjeringen gikk av etter å ha gjennomført det den så på som nødvendige tiltak for å sikre den italienske økonomien, og nyvalg ble holdt i 2013. Før valget ble det klart at en protestbevegelse ledet av komikeren Beppe Grillo skulle delta i sitt første valg (Garzia, 2013: 1097). Partiet, eller bevegelsen, *Movimento 5 Stelle* (M5S) gjorde et imponerende valg og fikk flest stemmer av alle de politiske partiene, men M5S var ikke organisert i en koalisjon.

(Garzia, 2013: 1102). Det var derfor venstreblokken og *Partito Democratico* (PD) som gikk seirende ut av valget og fikk mandatbonusen. De kunne likevel ikke danne regjering alene, fordi mandatbonusen i Senatet fordeles på regional basis, og ikke på nasjonalt nivå som i Deputertkammeret. Protestbevegelsen M5S nektet å delta i regjeringsforhandlinger, og politisk kaos var nok en gang et faktum. Etter to måneder ble det dannet en regjering med partier fra både høyre og venstreblokken (Garzia, 2013: 1103). Denne regjeringen varte heller ikke lenge, og Matteo Renzi (PD) dannet ny regjering i februar 2014, men nyvalg ble unngått (Spiegel, 2014). Som nevnt tidligere er valgordningen med mandatbonus erklært grunnlovsstridig, og det hersket inntil usikkerhet om hvilken valgordning som ville bli benyttet ved neste valg i Italia (Reuters, 2013). Valgordningen vedtatt i 2015 vil bli omtalt mot slutten av denne oppgaven.

Samspeillet mellom samfunnsmessige og politiske endringer

Det italienske samfunnet gikk gjennom omfattende endringer på mange områder i tiden etter andre verdenskrig. Endring av innbyggernes verdier gjennom sekularisering, økonomiske svingninger med store konsekvenser, samt konflikter som tidvis ga seg til uttrykk gjennom politisk terrorisme, preget perioden. Felles for alle de momentene som har blitt presentert så langt er at de alle i varierende grad kan knyttes til de demokratiske institusjonene i Italia. Det er vanskelig å analysere disse endringene uten å anerkjenne at regjering og folkevalgt forsamling har spilt en rolle. Denne oppgaven identifiserer derfor valgreformene i 1993 og 2005 som en del av en større samfunnsendring i Italia, hvor spesielt reformen i 1993 kan sees på som et uttrykk for mange av disse endringene.

Den første av disse reformene kan sees på som en manifestering av endringer blant italienske velgere som ikke kunne komme til uttrykk i det gjeldende politiske systemet. Nettopp fordi partisystemet var frosset og få velgere kunne se for seg en regjering uten DC, kan også psykologiske effekter spille inn. Som et tankeeksperiment kan mangel på alternativer i det daværende systemet for eksempel ha påvirket velgere til å stemme av vane, eller la være å stemme i det hele tatt.

For eksempel kom ikke den økende graden av sekularisering til uttrykk i valgresultater i denne perioden, selv om DCs oppslutning var avtagende. Folkeavstemningene i perioden kan derimot indikere en grad av sekularisme da lover som tillot både abort og skilsmisse ble foreslått fjernet, men der folket ikke sa seg enige (Uleri, 2002: 864).

Denne oppgavens ønsker å se spesifikt på hvilke faktorer som bidro til valgreform. For å kunne identifisere disse faktorene kan man dele oppgaven i to analytiske nivåer: Partinivå og velgernivå. På samme måte som den generelle samfunnsutviklingen ikke kan isoleres fra den politiske utviklingen, så eksisterer det også et samspill mellom partier og velgere.

Fokuset på partinivå kan gi oss svar på hvordan det politiske landskapet utviklet seg på elitenivå i etterkrigstiden. Samtidig kan en analyse av utviklingen av velgernes preferanser sammen med utviklingen på partinivå vise oss samspillet, eller mangelen på sådan, mellom de to nivåene. Videre vil oppgaven trekke på det demokratiteoretiske rammeverket som er presentert i dette kapittelet. Dette er fordi spørsmålet om hvordan velgernes preferanser ble omsatt til politisk representasjon og styre står sentralt. Valgreformene byr på muligheten til å studere hvilke endringer som var ønsket sammenlignet med det eksisterende systemet, og hvilke forventninger som var knyttet til reformene.

Denne oppgaven vil på denne måten se på faktorer både på velgernivå og på et overordnet partinivå som vist i tabell 1.1. Hovedfokuset vil være på de to tidsperiodene som er satt som en ramme for oppgaven; 1948-1993 og 1994-2005. Partinivået vil analyseres med de data som er tilgjengelige, og det følger at det ikke hentes data om partienes indre liv fordi forfatteren ikke behersker det italienske språket.

Tabell 1.1: Mulige påvirkningsfaktorer til valgreform

	Faktorer
Nivå	
Velgernivå	Sekularisering Tillit Valgdeltakelse Volatilitet Folkeavstemninger Partiidentifisering
Partinivå	Valgresultater Effektivt antall partier Disproporsjonalitet Regjeringsstabilitet

1.4 Valg av case, problemstilling og forskningsspørsmål

Det er hovedsakelig to årsaker til at Italia peker seg ut som et egnet case for en studie i endringer av valgordninger. Den første er at endringene av valgordning i Italia skiller seg ut fra den overordnede trenden som kan observeres på makronivå: Av stater som endrer valgordning, endrer de aller fleste til en mer proporsjonal ordning enn hva som tidligere var tilfellet (Reynolds, 2011: 76). I perioden 1989-2009 var det bare Italia, Liberia og Bulgaria som gikk mot den proporsjonale trenden på verdensbasis. Denne perioden inkluderer riktignok valgordninger opprettet i postkommunistiske stater, men det gjør ikke at de tre nevnte statene i noen mindre grad går i mot trenden.

For det andre var Italia et etablert demokrati og en del av den vestlige hemisfæren, både politisk og økonomisk, da landet byttet valgordning første gang i 1993. Det hører med til sjeldenhetene at etablerte demokratier, også kalt gamle demokratier, gjør slike drastiske endringer i sine valgordninger (Norris, 1995: 4). I etterkrigstiden er det kun to andre etablerte demokratier som har foretatt like omfattende endringer i sine valgordninger, men disse landene, som er Japan og New Zealand, endret sine valgordninger i en mer proporsjonal retning.

Som et etablert demokrati som endret sin forholdstallsvalgordning til en langt mindre proporsjonal blandingsordning i 1993, og endringen til en variant av forholdstallsvalg i 2005 med mandatbonus, er Italia et enestående case. Blant de etablerte demokratiene finnes det få lignende eksempler på stater som har gjort to drastiske endringer over en så kort tidsperiode.

Slike endringer i valgordninger gjør at tilfellet Italia er egnet til å analysere spenningen mellom styringseffektivitet og representasjonsbredde hva angår utformingen av en valgordning.

Ut i fra den demokratiteoretiske gjennomgangen og den historiske bakgrunnen er oppgavens overordnede problemstilling som følger:

I hvilken grad og på hvilken måte hadde hensynet til representasjonsbredde og styringseffektivitet betydning for endringene av valgordningen i Italia i 1993 og 2005?

Det vil være nødvendig å inkludere politiske forhold i Italia fra hele etterkrigsperioden frem til 1993 for å kunne belyse hvilke faktorer som bidro var sentrale i den første endringen av valgordning i landet. Av den grunn vil de være hensiktsmessig å svare på problemstillingen ved å dele den opp i to konkrete problemstillinger som avspeiles i de to relevante tidsperiodene. Den første konkrete problemstillingen blir med dette:

P1: I hvilken grad og på hvilken måte kan endringen av valgordningen i Italia i 1993 knyttes til endringer på velgernivå og partinivå i perioden 1948-1993?

For å belyse hvilke faktorer som bidro til at valgordningen ble endret også i 2005, vil det være hensiktsmessig å se nærmere på hvilke konsekvenser den første endringen av valgordning i 1993 fikk for den påfølgende perioden. Den nye valgordningens påvirkning på partisystemet er sentral, i tillegg til variablene som kan vise utviklingen av velgernes preferanser i denne perioden. Dette kan konkretiseres slik:

P2: I hvilken grad og på hvilken måte påvirket endringen av valgordningen i Italia i 1993 forholdet mellom representasjonsbredde og styringseffektivitet, og i hvilken grad og på hvilken måte kan dette ha bidratt til endringen av valgordningen i 2005?

2 Metode og data

I dette kapittelet skal det gjøres rede for hvilke forskningsmetodologiske valg som ligger til grunn for studien av endringer i valgordningen i Italia. Først vil forskningsdesign og utvalg behandles. Deretter vil forskningsoppleggets validitet tas i betraktning, og hvorvidt funn gjort gjennom dette arbeidet kan benyttes til å generalisere. Videre følger en gjennomgang av de empiriske dataene som er benyttet i studien, hvor fokuset vil være på validitet og reliabilitet. Operasjonaliseringer av indekser som måler partiidentifisering, volatilitet, fragmentering og disproporsjonalitet vil bli diskutert mot slutten av dette kapittelet.

2.1 Forskningsdesign

Denne studien av endringer av valgordninger i Italia vil gjennomføres som en casestudie. Generelt defineres en casestudie av Gerring (2007: 211) som «en intensiv studie av et enkelt case for å forstå et større univers av lignende enheter» (min oversettelse). Det skal understrekes at man på flere ulike måter man kan benytte seg av casestudien som forskningsdesign. Denne studiens mål er å studere endringer av valgordninger i Italia i dybden, hvor både kvantitative og kvalitative data kan benyttes for å kaste lys over problemstillingene. Det er et av casestudiets store styrker å kunne fokusere intensivt på et enkelt case (Gerring, 2007: 78-79). Casestudien åpner også for avgrensning i tid (Gerring, 2007: 20). Dette gjør det mulig å fokusere på et fåtall hendelser innenfor en nasjonalstat. I tillegg vil en et fornuftig avgrenset forskningsprosjekt være lettere gjennomførbart. Denne studien er avgrenset til nasjonalstaten Italia i rom, og etterkrigsperioden 1948-2006 i tid. Oppgaven ser på endringer i løpet av denne tidsperioden, noe som gjør casestudien longitudinell (Gerring, 2007: 154-155). Forskningsdesignet som er valgt vurderes derfor som godt egnet til å svare på oppgavens problemstilling.

Hovedvekten av forskning på valgordninger er av kvantitativ karakter hvor effektene av en valgordning studeres. I slike studier hvor valgordningen brukes som en uavhengig variabel, er det vanskeligere å inkludere en vurdering av historiske forhold. Valgordningens opprinnelse og partisystemets utvikling kan lettere studeres inngående ved bruk av casestudie som forskningsdesign. Ved å bruke casestudie for å se på slike forhold i Italia kan både historisk utvikling og valgordningens påvirkning på partisystemet studeres nærmere.

Forskningsdesignet i denne studien gjør det mulig å se på valgordningen som både avhengig

og uavhengig variabel. Casestudiens styrke ligger i å kunne studere og identifisere potensielle kausalkjeder på et langt mer detaljert nivå enn hva et kvantitativt forskningsopplegg tillater (Gerring, 2007: 76). Som nevnt i kapittel 1 utføres denne studien innenfor et demokratiteoretisk rammeverk hvor valgordningen studeres i spenningsfeltet mellom representasjonsbredde og styringseffektivitet. Ved å benytte casestudie som forskningsmetode sammen med et slikt teoretisk rammeverk er hensiktsmessig fordi man kvalitativt kan vurdere det teoretiske spennet opp mot det empiriske materialet.

2.1.1 Valg av case

Italia er valgt som studieobjekt for denne avhandlingen. Ved å endre sin valgordning både i 1993, 2005 og 2015 er Italia det eneste landet av de som regnes som etablerte demokratier som har gjennomført to omfattende valgreformer i moderne tid (Hanretty, et al., 2009: 1). Det er altså ikke et tilfeldig valgt case, og kan sees på som et resultat av intensjonell utvelgelse (King, Keohane og Verba, 1994: 139). I en oppgave som dels ser på årsaker til endringer av valgordninger, og dels ser på effekten av endrede valgordninger, gjør disse valgreformene det mulig å studere fenomenet i tilnærmet kvasi-eksperimentelle omgivelser (Gerring, 2007: 216). Dette gjelder også når studien behandler valgordningen som en avhengig variabel. Man kan ikke søke etter svar på hvorfor valgordninger endres uten å undersøke hva som skjedde i forkant av en slik endring.

Det er variasjonen i variabelen valgordninger i Italia, enten den brukes som en avhengig eller uavhengig variabel, som gjør det mulig å trekke slutninger om valgordningers årsak og virkning (King, Keohane og Verba, 1994: 140-141). Det er ikke et eksperimentelt design av den enkle grunn at det ikke finnes noen kontrollgruppe. Med andre ord mangler det et land som er likt eller svært likt Italia som *ikke* endret valgordningen to ganger i samme periode. Denne mangelen på en kontrollgruppe gjør at det er nødvendig å diskutere oppgavens validitet, og hvorvidt funn gjort i denne studien er generaliserbare. Det faktum at Italia er det eneste etablerte demokratiet som har gjennomgått omfattende valgreform ikke bare en, men tre ganger, gjør at Italia som case kan sees på to ulike måter. Innenfor et univers av etablerte demokratier kan Italia som enhet være en svært avvikende uteligger med sine valgreformer. Innenfor et univers av etablerte demokratier som har endret sin valgordning vil Italia fremstå som mindre ekstrem. Hvis funn fra denne studien skal sees i sammenheng med et annet

politisk system, virker det plausibelt at det bør være et politisk system som har gjennomgått minst én omfattende valgreform. Med dette i mente skal generalisering diskuteres nærmere.

2.1.2 Generalisering og validitet

Denne casestudien avgrenset til nasjonalstaten Italia og til et spesifikt tidsrom. I tillegg er studien tematisk avgrenset til endring av valgordninger. Casestudiens styrke ligger i å kunne gå i dybden innenfor en slik avgrensning. Fra et metodologisk perspektiv har en slik type studie normalt god indre validitet (Gerring, 2008: 43). Dette er fordi det i utgangspunktet er enklere å identifisere potensielle kausale koblinger innenfor en tydelig avgrenset casestudie. Ytre validitet kan være vanskeligere å oppnå med casestudie som forskningsdesign, men når intensjonen bak forskningsopplegget ikke er å generalisere til et omfattende univers spiller dette en mindre rolle. I ytterste konsekvens kan funn gjort i denne studien ha betinget relevans for andre etablerte demokratier som har gjennomgått omfattende valgreform. Formålet med studien er i all hovedsak å se nærmere på endring av valgordninger i Italia, som formulert i problemstillingene i kapittel 1.

God indre validitet i denne studien vil innebære at det faktisk alltid er de eksisterende partiene som designer en ny valgordning, og at man som en følge av dette ikke nødvendigvis kan reparere et låst og mindre funksjonelt partisystem ved å reformere valgordningen. Selv om denne oppgaven inkluderer en rekke faktorer som knyttes opp til en slik forklaring, kan det ikke utelukkes at det finnes andre påvirkningsfaktorer som ikke er inkludert i studien.

Ved å se på valgordninger både som avhengig og uavhengig variabel, kan såkalte endogenitetsproblemer oppstå (Benoit, 2007: 368-369). Endogenitetsproblemer oppstår når det er tvil om kausal rekkefølge. I dette tilfellet er spørsmålet hvorvidt det er valgordninger som skaper partisystemer, eller vice versa. Diskusjonen omkring dette handler på den ene siden om at valgordningens effekt på et partisystem ikke kan identifiseres uavhengig av andre variabler. På den andre siden argumenteres det for at så lenge eksisterende politiske partier vedtar valgordningen, men ikke klarer å forutse konsekvensene av den, vil problemet forsvinne.

Denne avhandlingen forsøker å behandle dette problemet ved å gå kronologisk gjennom den utvalgte tidsperioden og strukturere tolkningen av dataene. Det skilles mellom hvilke forhold som trolig førte til endring av valgordningen, og deretter hvordan den nye valgordningen

påvirket det politiske landskapet. Endogenitetsproblemet vil ikke bli forsøkt omgått eller forventet løst i denne avhandlingen, da en del av målet med studien er å vise at dette faktisk er et problem i studier av valgordninger. Det følger av dette at endogenitet ikke sees på som en faktor som svekker validiteten til funn gjort gjennom dette arbeidet.

Som nevnt i kapittel 1 mangler det en sentral teori om hvorfor endringer av valgordninger forekommer (Benoit 2007: 364). Denne studien vil derfor ikke være av teoritestende art, men håpet er at noen av slutningene kan være betingede generaliseringer som kan bidra til å bygge opp et slikt teoretisk rammeverk. Betingelsen for generalisering er valgordningsreform. Betingede generaliseringer kan også gjøres til lignende case, men her vil betingelsen avgrenses ytterligere til etablerte demokratier som har gjennomført omfattende valgordningsreform.. To andre etablerte demokratier som endret valgordning omkring samme tid som Italia, Japan og New Zealand, har vært gjenstand for sammenligning i tidligere forskning (Se for eksempel Reed 2001 og Scheiner 2008). Likevel mangler disse tidligere studiene et tilfredsstillende perspektiv på den nye valgordningens opprinnelse, og fokuserer i større grad på dens effekter. Denne avhandlingen kan borte på dette for Italia som case. Nordjordet (2014) er et hederlig unntak med en grundig gjennomgang av New Zealands valgordning i en historisk kontekst. Fremtidig forskning kan fokusere på denne måten i studier av Japan og New Zealand. Hvilket grunnlag denne studien kan utgjøre for fremtidig forskning vil belyses ytterligere i kapittel 5.

2.2 Empiriske data og litteratur

Denne studien benytter eksisterende statsvitenskapelig litteratur, historisk litteratur og empiriske sekundærdata for å besvare problemstillingene. Grunnet masteroppgavens ressurs og tidsbegrensninger, i tillegg til språklige utfordringer, har det ikke vært mulig å samle inn egne data til dette prosjektet. I denne delen av kapittelet skal validiteten og reliabiliteten til datamaterialet vurderes. Datamaterialets validitet vurderes ut i fra dets gyldighet og relevans for studien, mens reliabilitet henviser til materialets pålitelighet (Grønmo, 2004: 220-211).

2.2.1 Litteraturstudium

Relevant litteratur om utviklingen av italiensk politikk fra fagfellelvurderte tidsskrifter og fagbøker har vært sentrale kilder til denne oppgaven, spesielt for å kunne sette sammen et

helhetlig bilde av utviklingen av det politiske systemet fra 1948, og frem til valgreformene i 1993 og 2005. Disse reformene vakte internasjonal oppsikt, og det er gjennomført et omfattende litteraturstudium for å kunne trekke på eksisterende relevant forskning. Den eksisterende litteraturen kan sies å være noe fragmentert, og denne studien forsøker å bidra med en helhetlig vurdering av begge valgreformene i Italia og samspillet mellom disse to. Det skal understrekes at jeg har svært utilstrekkelige italienskkunnskaper. Denne studien baserer seg derfor utelukkende på forskningslitteratur som er publisert på engelsk. Det innebærer også at det er brukt sekundærkilder og ikke originaltekster ved historisk gjennomgang av tidsperioden 1948 til 2001.

2.2.2 Deskriptiv statistikk

Data som omhandler valgresultater har blitt hentet inn fra det italienske innenriksdepartementet (Italian Ministry of the Interior). Det antas at disse valgdataene er reliable av to grunner: De er publisert av italienske myndigheter, og de brukes hyppig av forskere i fagfelle-vurderte tidsskrift (se for eksempel Katz 1996, Uleri 2002). Det antas derfor at det italienske innenriksdepartementet er primærkilden for disse dataene. Valgresultater er uvurderlig empirisk materiale i en studie av valgordninger. Uten hadde denne avhandlingen utelukkende blitt en teoretisk øvelse. Disse dataene anses dermed som valide.

Det benyttes data fra valgundersøkelsene utført av Italian National Election Studies (ITANES) og Eurobarometer til å tallfeste relevante forhold i denne studien, inkludert tillit til parlamentet, tillit til myndigheter og grad av partiidentifisering. Alle dataene som blir brukt er tverrsnittsdata. Data om tillitt er benyttet uten modifikasjoner. Data om partiidentifisering er modifisert ved å slå sammen kategorier. Dette ble gjort for å kunne benytte data fra undersøkelsene til både ITANES og Eurobarometer, og dermed kunne vise utviklingen over en lenger tidsperiode.

Ved kun å benytte kategoriene med veldig sterk eller ganske sterk tilknytning til et politisk parti, var det mulig å kombinere data fra Eurobarometer og ITANES. Det varierer undersøkelsene i mellom hvorvidt tilgjengelige svaralternativer som «no party», «not very close», «merely a sympathizer», og «not close to any party» er inkludert. Veldig sterk, sterk og ganske sterk tilknytning er derimot gjennomgående alternativer. Disse kategoriene ble derfor slått sammen og summert. Summene presenteres som «sterk partiidentifisering» i kapittel 3 og 4.

Også i forbindelse med empiriske data skal det legges til et punkt om språk. Det er utelukkende benyttet datasett fra ITANES og Eurobarometer hvor kodebøker og beskrivelser av variabler er gjengitt på engelsk. Ett unntak er gjort for en valgundersøkelse ITANES gjennomførte i 2006. Kodebøkene og beskrivelser av variablene fantes kun på italiensk, men jeg benyttet meg av et elektronisk oversettelsesverktøy for å finne frem til data om partiidentifisering i dette datasettet.

2.2.3 Volatilitet og velgermobilitet

Målene på volatilitet er hentet fra Bardi (2007: 720). Volatilitet viser hvor stor andel av elektoratet som endrer stemmepreferanse fra et valg til det neste, og kan med det si noe om partisystemets stabilitet. Total volatilitet (TV) og blokkvolatilitet (BV) er utregnet av Bardi ut i fra offentlig tilgjengelig valgstatistikk. Målene på velgermobilitet (VM) har Bardi fått fra den italienske valgforskeren Paolo Natale. Det er rimelig å anta at dette er en indeks basert på erindringsdata, da paneldata ikke er tilgjengelige for hele perioden som er oppgitt. Jeg har likevel ikke lyktes i å finne ut av hvordan denne beregnes.

TV regnes ut ved å summere den absolutte prosentverdien av alle partienes reduksjon eller økning i stemmer fra forrige valg (Pedersen, 1979: 4). Gitt at 100 % av stemmene er det absolutt maksimale et parti kan vinne ved et valg, er også 100 % det høyeste ytterpunktet hva gjelder volatilitet, med 0 som det laveste. Hvis bare to partier konkurrerer om stemmer i et tenkt valgsystem, og parti A mister 20 % av stemmene fra valg X til valg Y, følger det at stemmene parti A mistet tilfaller parti B ved valg Y. Volatiliteten kan da sies å være på 20 % nettoprosent.

BV er relevant i systemer der flere partier danner valgallianser eller utgjør partiblokker på et politisk spektrum. Målet er derfor relevant for denne studien av italiensk politikk, spesielt i etterkant valgreformen i 1993 Partiblokker regnes som partier i utregningen, og BV kalkuleres på samme måte som TV.

Disse verdiene anses som reliable mål på velgerstrømmer for tidsperioden som er oppgitt, da de er utregnet og publisert av anerkjente forskere i fagfelleverderte tidsskrifter basert på offentlig valgstatistikk. Dataene for TV og BV er tverrsnittsdata frem til 2006. Det var først dette året at ITANES gjennomførte en panelundersøkelse. Det optimale for å måle velgerstrømmer mellom partier er paneldata slik at man kan måle atferden til de samme

velgerne over tid. Slike data er ikke tilgjengelig for denne perioden. Likevel anses disse dataene som valide, da det er et relevant mål for endring i stemmegiving ved italienske valg. VM måler velgerstrømninger noe mer nøyaktig enn volatilitetsmålene (Bardi, 2007: 719).

2.2.4 Partifragmentering og disproporsjonalitet

Ut i fra de problemstillinger som skal besvares i denne oppgaven er det relevant å trekke på data som kan vise endringer og utvikling over tid i det italienske partisystemet, samt forholdet mellom partiers oppslutning og andel mandater over tid. Dette gjøres ved bruk av to kvantitative indekser. Disse indeksene skal diskuteres nærmere her.

Gallaghers disproporsjonalitetsindeks

For å måle avviket mellom stemmefordeling og mandatfordeling vil denne studien benytte seg av Gallaghers disproporsjonalitetsindeks. Dette er et relevant mål for å se på effekten en valgordning har på et partisystem, da det svært sjelden er tilfellet at andelen stemmer et parti vinner tilsvarende andelen mandater et parti blir tildelt (Gallagher og Mitchell, 2005: 602). Gallaghers disproporsjonalitetsindeks er i dag det mest brukte disproporsjonalitetsmålet. Det ble først utformet av Michael Gallagher (1991: 38). Indeksen erstattet tidligere mål på disproporsjonalitet som Loosemore-Hanby og Raes indekser. Som bakgrunn kan det nevnes at disse andre målene som forsøkte måling av disproporsjonalitet favoriserte proporsjonale valgordninger. For å bøte på dette problemet vil man ved bruk av Gallaghers indeks regne ut avvikene mellom andel stemmer og andel mandater, for så deretter å kvadrere summene ved hjelp av minste kvadraters metode (LSq) (Gallagher, 1991: 40-41). På denne måten vil indeksen i større grad vektlegge store avvik enn små. Dette kan sies å være avgjørende for måling av disproporsjonalitet, fordi et stort avvik for ett parti er mindre proporsjonalt enn mange små avvik for flere partier (Gallagher og Mitchell, 2005: 602-603). Indeksen er optimal for bruk i denne studien, da det er mulig å observere endringer i indeksen over tid fordi studien benytter faste ytterpunkter: Verdien 0 indikerer fullstendig proporsjonalitet, og verdien 100 indikerer det motsatte (Gallagher, 1991: 40-46). Indeksen regnes ut etter følgende formel:

$$LSq = \sqrt{\sum \frac{(s_i - v_i)^2}{2}}$$

hvor s_i er andelen av mandater som tilfaller parti i , og v_i er andelen av stemmene til parti i . Kategorien «andre partier» må brytes ned til valgresultatet for hvert enkelt parti for å kunne regne ut nøyaktige verdier for alle valgår innenfor omfanget av studien (Gallagher og Mitchell, 2005: 603-604). Slike data er ikke tilgjengelige for alle italienske valg mellom 1948 og 2001. Derfor benyttes det i denne studien indeksverdier hentet fra Gallagher (2015). Indeksverdiene ligger vedlagt i appendiks 2. Her finnes også disproporsjonalitetsdata for Norge og Nederland. Disse er benyttet for sammenligning med verdiene for Italia.

Effektivt antall partier

Effektivt antall partier er en indeks som måler partienes størrelse relativt til hverandre, og ble utformet av Markku Laakso og Rein Taagepera (1979: 3-4). Indeksen benyttes som et mål på partifragmentering innenfor et partisystem. I denne studien brukes indeksen for å kunne sammenligne endringer i fragmentering over tid. Effektivt antall partier er i dag det mest brukte målet på denne typen fragmentering (Lijphart, 2012: 66-67). Indeksen vil ha en verdi som er lik det reelle antall partier hvis alle partiene har samme størrelse, men verdien blir lavere dersom partienes størrelse er ulik. Effektivt antall partier kan regnes ut for stemmenivå (N_v) og parlamentsnivå (N_s). Indeksen regner ut etter følgende formel:

$$N_v = \frac{1}{\sum (P_v)^2}$$

hvor P_v er andelen av stemmene for parti i . Når indeksen skal beregnes for parlamentsnivå benyttes partienes andel av mandatene i stedet for stemmer (Gallagher og Mitchell, 2005: 598). Også denne indeksen støter på problemer fordi valgdata ikke alltid kan brytes ned til partinivå for hvert enkelt parti eller uavhengig kandidat. Slike disaggregerte data er heller ikke tilgjengelig for alle relevante valg i Italia. Denne studien benytter derfor data hentet fra Gallagher (2015) for alle valg mellom 1948 og 1992. Data fra valg i 1994, 1996 og 2001 er hentet fra Bardi for å inkludere data for valg i enkeltdistrikter. Det er bred enighet på fagfeltet

om at måling av effektivt antall partier i blandingssystemer kan gjøres ved kun å bruke data fra forholdstallsvalg (Lijphart, 2012: 145). Dette gir i hvert fall et klart uttrykk av velgernes preferanser, og gir nøyaktig måling av N_v . Måling av N_s krever data for enkeltdistrikt. For tilfellet Italia er det liten forskjell mellom effektivt antall partier målt med listedata eller enkeltkretsdata. Indeksdataene finnes som vedlegg i appendiks 2.

Effektivt antall partier kan ikke alene gi et klart bilde av hvordan et partisystem ser ut (Gallagher og Mitchell, 2005: 599). På et generelt nivå kan det hende at indeksverdiene endrer seg uten at man nødvendigvis finner en større endring av betydning i partisystemet. I denne studien benyttes indeksen som et utgangspunkt for ytterligere utgreiing og diskusjon om partisystemets utvikling i Italia. Spesielt over tid kan indeksen være nyttig for å se hvorvidt partisystemet tenderer til høyere eller lavere grad av fragmentering.

3 Fra ny grunnlov til ny valgordning

Dette kapittelet skal kaste lys over i hvilken grad og på hvilken måte endringen av valgordningen i Italia i 1993 kan knyttes til endringer på velgernivå og partinivå i perioden 1948-1993. Denne tidsperioden er ikke tilfeldig valgt: Etter at grunnlovsforhandlingene fra 1946 til 1947 ble avsluttet, ble det første ordinære valget avholdt senere i 1948 (Duggan, 2007: 540-41; Daniels, 1999: 72). Dette markerer starten på en periode hvor valgordningen var den samme frem til og med valget i 1992 (D'Alamonte, 2005: 254). Det forventes at en slik institusjonell stabilitet vil gjøre det lettere å identifisere endringer i andre variabler perioden igjennom. Denne perioden var Italias første på lang tid uten en regjerende monark, og blir omtalt som «den første republikken» (Fabbrini, 2009: 29).

Fraværet av en militær konflikt på italiensk jord i denne perioden gjør det også enklere å identifisere og fokusere på endringer innad i det italienske samfunnet. Tidligere har eksterne faktorer som den kalde krigen og europeisk integrasjon blitt nevnt, men disse faktorene kan ikke sies å representere eksterne sjokk på samme måte som for eksempel andre verdenskrig.

Valgordningen som ble benyttet fra valget i 1948 til og med valget i 1992 var en forholdstallsvalgordning med åpne lister og uten sperregrense. Denne valgordningen ble forhandlet frem av en rekke italienske partier mellom 1946 og 1948, og ordningens høye grad av proporsjonalitet kan til en viss grad tilskrives den fascistiske fortiden og ønsket om å unngå en lignende situasjon. I følge Bardi (1996: 347) fikk partiene som var med på å utforme den nye grunnloven en stor del av sin legitimitet fra denne prosessen: De hadde vært med på å utforme et institusjonelt rammeverk som skulle sikre et demokratisk Italia for overskuelig fremtid.

Dette kapittelet vil videre presentere analyser av endringen i utvalgte variabler under den første italienske republikken. Analysene vil sette variablene i sammenheng, men dette kapittelet vil ikke forsøke å gjengi periodens politiske utvikling i sin helhet. Til det er den for kompleks og omfattende. Målet er å knytte endringer på velgernivå og partinivå sammen, og vise hvordan disse endringene bidro til å utløse valgreformen i 1993. Selv om valgreformen neppe var i manges tanker tidlig i denne tidsperioden, vil utviklingen over tid gi verdifull informasjon som kan bidra til å belyse problemstillingen. Vi starter med endringer på

partinivå, før relevante endringer på valgernivå analyseres. Til slutt vil en oppsummering og en syntese av funnene i kapittelets to hoveddeler presenteres.

3.1 Valgordning og partisystem i Italia, 1948-1992

Den lovgivende forsamlingen i Italia består av to kamre, og regjeringen trenger tillit i begge kamrene. Italia kan derfor sies å være et symmetrisk tokammersystem (Bull og Pasquino, 2007: 678). Det er også viktig å understreke at Italia ikke er en føderalstat, og at Senatet ikke spiller en like stor rolle for å sikre regional representasjon som et senat i en føderalstat (Lijphart, 2012: 202). Like fullt, i det italienske systemet er Senatet og Deputertkammeret i stor grad likestilte hva gjelder lovgivende makt (Bull og Pasquino, 2007: 678).

Representantene til disse kamrene har likevel blitt valgt med to ulike valgordninger. For det første måtte man ha fylt 18 år for å stemme ved valg til Deputertkammeret, mens man måtte være minst 25 for å få lov til å stemme ved valg til Senatet. Videre, mellom 1948 og 1992 ble 75 % av mandatene i Senatet valgt ved flertallsvalg i enkeltkretser, men bare hvis kandidaten med flest stemmer fikk over 65 % av stemmene (Alvarez-Rivera, 2014). Mandatene fra enkeltkretser der vinneren ikke klarte å sikre seg denne andelen stemmer, ble fordelt proporsjonalt basert på den totale stemmegivingen i hver enkelt region. I praksis var derfor valgordninger til Senatet i svært stor grad av proporsjonal karakter. Valgordningen til Deputertkammeret var som nevnt basert på forholdstallsvalg med åpne lister, fordelt på to nivåer (D'Alamonte, 2005: 254). På det første nivået ble mandater fordelt etter stemmegiving på åpne lister uten sperregrense i 31 regioner. Valglistor og stemmer som ikke ble brukt til å fordele mandater på dette nivået, ble deretter flyttet til et overordnet nasjonalt nivå hvor et parti måtte ha over 300,000 stemmer på landsbasis for å kunne bli med i konkurransen om de resterende mandatene.

Denne oppgaven kommer ikke til å hevde at valgordningen skapte partisystemet under den første italienske republikken. Gitt at valgordningen ble forhandlet frem av samtlige partier av betydning under grunnlovsforhandlingene i 1946-47, og dermed ikke kan sies å være en isolert faktor påført et politisk system, er det vanskelig å sette kausale piler mellom valgordningen og partisystemet, som påpekt av Colomer (2005). En mer plausibel forventning kan være at valgordningen i det minste kan ha vært med på å sementere og forsterke det allerede eksisterende partisystemet, snarere enn å være den grunnleggende årsaken til det. Her følger en kort gjennomgang av det italienske partisystemet i perioden 1948-1992.

Sju partier dominerte parlamentet i denne perioden: Democrazia Cristiana (DC), Partito Liberale Italiano (PLI), Partito Repubblicano Italiano (PRI), Partito Socialista Democratico Italiano (PSDI), Partito Socialista Italiano (PSI), Partito Comunista Italiano (PCI) og ytre høyre-partiet Movimento Sociale Italiano (MSI). De to sistnevnte partiene ble ikke sett på som reelle regjeringspartnere av noen av de andre partiene (Daniels, 1999:78-80).

Kommunistpartiet hadde for tette bånd til sitt styrende søsterparti i Sovjetunionen, mens MSI ble sett på som fascistisk og ikke forenelig med det demokratiske styret den nye italienske republikken skulle stå for. Den første delen av dette kapittelet vil se på hvilke endringer på partinivå under den første republikken som bidro til valgreformen i 1993.

3.1.1 Valgresultater

Tabell 3.1: Valgresultater for Deputertkammeret, 1948-1992 (Kilde: Daniels, 1999: 73).

	1948	1953	1958	1963	1968	1972	1976	1979	1983	1987	1992
DC	48,5	40,1	42,3	38,3	39,1	38,7	38,7	38,3	32,9	34,3	29,7
PSI	31,0*	12,7	14,2	13,8	14,5***	9,6	9,6	9,8	11,4	14,3	13,6
PSDI	7,1	4,5	4,6	6,1	14,5***	5,1	3,4	3,8	4,1	2,9	2,7
PRI	2,5	1,6	1,4	1,4	2,0	2,9	3,1	3,0	5,1	3,7	4,4
PLI	3,8	3,0	3,5	7,0	5,8	3,9	1,3	1,9	2,9	2,1	2,9
PCI	31,0*	22,6	22,7	25,3	26,9	27,1	34,4	30,4	29,9	26,6	16,1**
MSI	2,0	5,8	4,8	5,1	4,5	8,7	6,1	5,3	6,8	5,9	5,4
SVP	0,5	0,5	0,5	0,4	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5
LN	-	-	-	-	-	-	-	-	0,3	1,3	8,6
PR	-	-	-	-	-	-	1,1	3,5	2,2	2,6	1,2
Greens	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2,5	2,8
Rete	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1,9
PSIUP	-	-	-	-	4,4	1,9	-	-	-	-	-
Manifesto/ DP/PRC	-	-	-	-	-	0,7	1,5	1,4	1,5	1,7	5,6****
PSdA	0,2	0,1	-	-	0,1	-	-	-	0,3	0,4	0,3
Monarkist	2,8	6,9	4,8	1,7	1,3	-	-	-	-	-	-
Andre	1,6	2,2	1,2	0,9	0,9	0,9	0,3	2,1	2,1	1,2	4,3

*Partiene stilte til valg sammen

**Kommunistpartiet ble splittet etter murens fall og dette valgresultatet er for avleggerpartiet PDS

***Partiene stilte til valg sammen som PSU

****Viser resultat for PRC, en avlegger av kommunistpartiet

Tabell 3.1 viser valgresultatene for Deputertkammeret under den første republikken.

Dominansen til DC sammenlignet med de andre regjeringspartiene i perioden er spesielt nevneverdig. I tillegg er stabiliteten til kommunistpartiet PCI talende: Partiets støtte ble sjelden påvirket av den manglende evnen til å skaffe seg regjeringsmakt. Tabellen viser også hvor små de andre partiene (PSI, PSDI, PLI og PRI) som deltok i regjering var. I tillegg går

det frem at stadig flere partier fikk oppslutning mot slutten av den første republikken. Dette er ikke et overraskende funn, da det er en naturlig følge av ikke å ha en fastsatt minimum andel av stemmene for å oppnå representasjon. Trolig bidro manglende sperregrense til partifragmenteringen mot slutten av perioden. I tillegg til kommunistpartiet PCI og regjeringspartiene under den første republikken, er det spesielt to av de mindre partiene som blir aktuelle mot slutten av den første republikken: Det Radikale partiet (PR) og Lega Nord (LN). Disse partienes rolle blir diskutert nærmere i avsnittet om protestpartier.

3.1.2 Partisystemet

Det italienske partisystemet under den første republikken er beskrevet av mange, men Sartoris definisjon av systemet som «polarisert pluralisme» er kanskje den mest brukte (Sartori, 1976, sitert i Daniels, 1999: 74). Denne definisjonen beskriver et partisystem hvor mange partier er representert og samarbeider, men hvor det er et ganske skarpt skille mellom de ideologiske hovedretningene (kommunisme vs. anti-kommunisme). I motsetning til Sartori er ikke denne oppgavens fokus på det ideologiske og politiske bakteppet. Denne delen av oppgaven vil derfor se på partisystemet i samspill med valgordningen som ble brukt under den første republikken. Partisystemet og dets utvikling vil bli analysert ved hjelp av mål på disproporsjonalitet, effektivt antall partier og valgresultater for perioden.

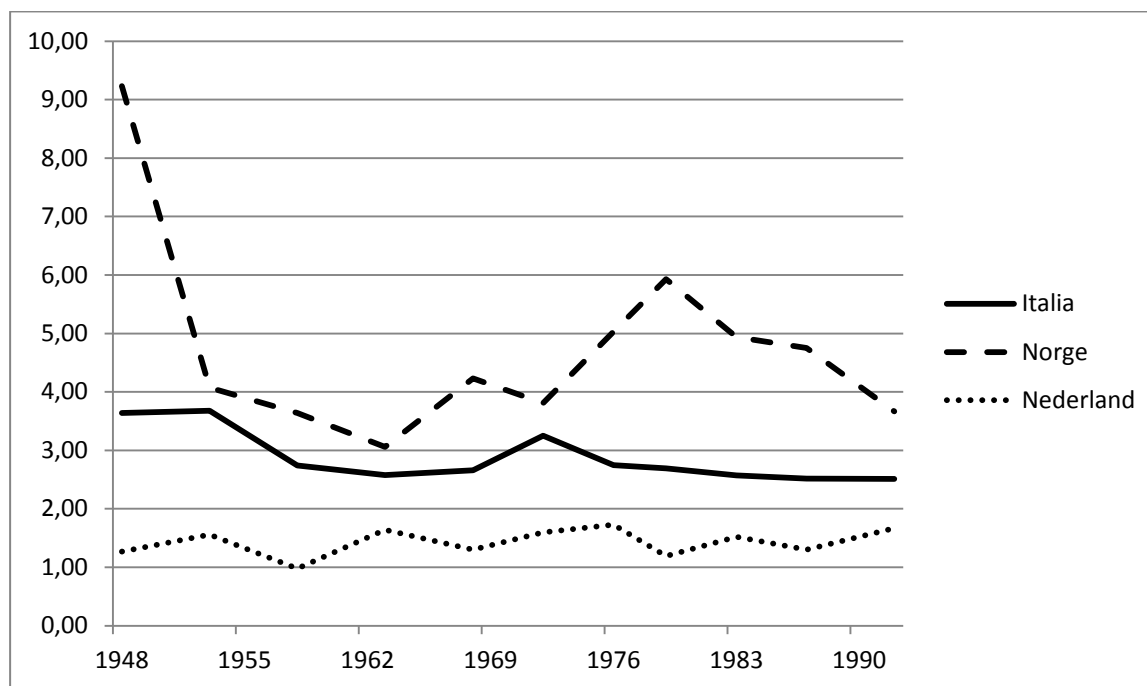
Disproporsjonalitetsmål

Disproporsjonalitetsmålet Gallaghers indeks (LSq) viser grad av disproporsjonalitet i omsetningen av stemmer til mandater ved valg til Deputertkammeret mellom 1948 og 1992, illustrert i figur 3.1. Siden dette måler grad av disproporsjonalitet vil en høy verdi innebære et større gap mellom stemmer og mandater enn ved en lav verdi (Gallagher og Mitchell, 2005: 602). Med andre ord: Disproporsjonalitet oppdages ved å måle avvik fra perfekt proporsjonal omsetting av stemmer til mandater. Norge og Nederland er tatt med i figur 3.1 som referansepunkter for å vise disproporsjonalitet over samme periode i henholdsvis et relativt proporsjonalt system (Norge) og et svært proporsjonalt system (Nederland).

Hvis vi ser på den første republikken som helhet, ble representasjonen til partiene stadig mer proporsjonal. Dette til tross for at det har blitt gjort få endringer av betydning i valgordningen (fritt preferansevalg ble fjernet i 1991). Etter de to første valgene i 1948 og 1953 falt disproporsjonaliteten med omtrent én skalaenhet i løpet av de tre påfølgende valgene. En

økning på en 2/3 skalaenhet fant sted ved valget i 1972, før disproporsjonaliteten igjen sank gradvis mot slutten av den første republikken. Årsaken til variasjonen er uklar, men variasjonen korrelerer til en viss grad med variasjonen av effektivt antall partier.

Figur 3.1: Disproporsjonalitet ved valg til Deputertkammeret, 1948-1992 (Kilde: Gallagher, 2015).

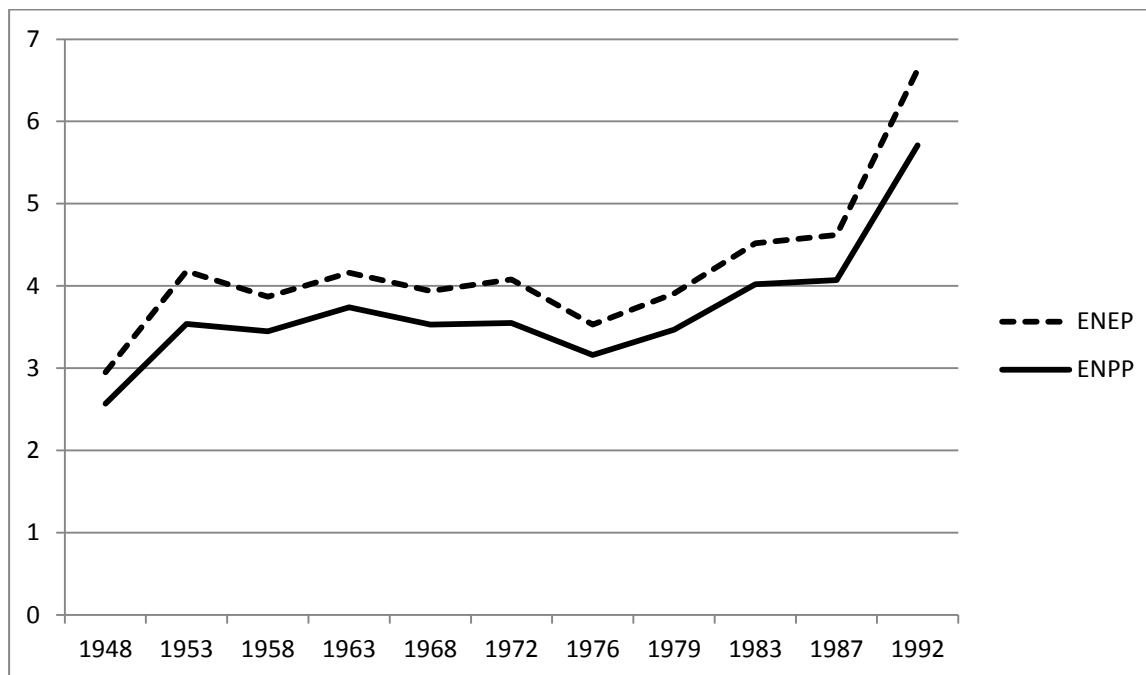
Effektivt antall partier

Hvor mange partier som deltar er essensielt for å kunne beskrive og forstå et partisystem.

Likevel er ikke et simpelt numerisk antall partier tilstrekkelig til å si noe fornuftig om kanskje det viktigste forholdet i et partisystem, nemlig partienes størrelse relativt til hverandre. Dette gjøres ved å kalkulere det som kalles *effektivt antall partier*. Dette er et essensielt analytisk verktøy, da det viser graden av fragmentering av et partisystem (Gallagher og Mitchell, 2005: 598).

Partifragmentering måles på to måter. *Effective Number of Elective Parties* (ENEP) måler partienes størrelse relativt til hverandre med utgangspunkt i partienes andel av stemmene ved et valg. *Effective Number of Parliamentary Parties* (ENPP) måles ved å ta utgangspunkt i andelen av mandatene som hvert parti vant. Dermed har man et mål på partifragmentering før og etter at mandatberegningsformelen har vært i bruk. Målenes opprinnelse og bruk er omtalt i avhandlingens metodekapittel.

Figur 3.2: Effektivt antall partier, 1948-1992 (Kilde: Gallagher, 2015).

Figur 3.2 viser at effektivt antall partier i den første italienske republikken stabiliserte seg raskt etter å ha økt med omtrent én skalaenhet fra 1948 til 1953. Et nytt bunnpunkt i effektivt antall partier ble nådd i 1976. Ved dette valget vant PCI nesten like mange stemmer som DC, og de to partiene fikk til sammen over 73 % av stemmene. Dette valgresultatet gjorde at DC dannet regjering med støtte fra PCI. Dette historiske *Compromesso* tok slutt i 1978 da tidligere statsminister Aldo Moro (DC) ble kidnappet og senere drept av den Røde Brigade, en venstreekstrem fraksjon løselig tilknyttet PCI (Smith, 1997: 461-462). DCs forsøk på en inkorporering av ytre venstre og potensialet for å gjøre PCI aktuelt for fremtidige regjeringer tok en brå slutt.

Utviklingen mot slutten av den første republikken reflekterer utviklingen av det politiske landskapet: PCI mistet gradvis oppslutning og ble splittet ved murens fall. Forsøket som feilet med PCI kan på et overordnet plan ha sementert oppfatningen om at reell alternering i regjeringslokalene ikke lenger var realistisk. Om ikke partisystemet allerede var fastfrosset før 1978, var det utvilsomt nettopp det i årene som fulgte.

Det en gang så mektige DC var fortsatt det største partiet, men måtte på 1980-tallet gi fra seg statsministerposten for første gang: Giovanni Spadolini fra PRI ble statsminister i 1981, og Bettino Craxi fra PSI tok over posten i 1983 (Smith, 1997: 467-469). Det at ledere fra partier som ikke var i nærheten av å ha samme oppslutning som DC markerte et nytt skille under den

første republikken, men dette var ingen omveltning av systemet: DC var fortsatt med i alle regjeringer, og partifragmenteringen bidro også til at ingen andre partier ble store nok til å danne regjering uten DC. Det hjalp heller ikke at DC og dets støttepartier ble rammet av skandaler som igjen ga ytterligere næring til mindre protestpartiene. Fragmenteringen vises til en viss grad i oversikten over valgresultater i tabell 3.1.

En utfordring ved å se på effektivt antall partier er at kun partienes relative størrelse sammenlignet med hverandre tas hensyn til på henholdsvis stemmenivå (ENEP) og mandatnivå (ENPP). Disse målene forblir dermed mindre utfyllende fordi man ikke nødvendigvis kan koble et partis størrelse til det samme partiets politiske innflytelse. Dette gjelder for eksempel DCs støttepartier i regjering. Det er derfor viktig å sette disse tallene i sammenheng med regjeringdannelser i den samme perioden.

Samspeillet mellom disproporsjonalitet og effektivt antall partier

Gitt valgordningens proporsjonale natur i denne perioden, kunne man forvente et relativt ustabilt partisystem. For eksempel skulle man kunne anta at anti-system partier lettere kunne bli representert og bli hørt på en nasjonal arena i et slikt system. I Italia var dette ikke tilfellet, og som vi kan se av figur 3.2 stabiliserte partisystemet seg relativt raskt. DC klarte aldri å gjenta brakvalget fra 1948 hvor det fikk et flertall av mandatene i Deputertkammeret, og effektivt antall partier økte dermed noe ved valget i 1953. Fra dette valget, frem til og med valget i 1976, holder disse tallene seg stabile, før det øker svakt frem til 1987. Deretter kommer en økning på nesten to skalaenheter ved valget i 1992. Dette finner man igjen i valgresultatene fra samme år, hvor DC og potensielle koalisjonspartnere ikke klarte å danne en flertallsregjering.

Under den første republikken kan man se en korrelasjon mellom lavere disproporsjonalitet og et høyere effektivt antall partier. Ved de første valgene fikk relativt få partier stor oppslutning. Tross mangelen på sperregrense fikk de største partiene et disproporsjonalt antall mandater sammenlignet med andelen stemmer. For eksempel fikk DC en oppslutning på 48,5 % av stemmene i 1948, men fikk samtidig litt over 53 % av mandatene i Deputertkammeret og 55 % av mandatene i Senatet. Dermed hadde partiet en fordel ved at stemmene ble omsatt til mandater på en disproporsjonal måte. Etter hvert som flere partier konkurrerte om stemmene ved valg, gikk disproporsjonaliteten ned. Dette er fordi en forholdstallsvalgordning uten sperregrense lettere gir små partier muligheten til å vinne representasjon. Under den gjeldende

valgordningen under den første republikken i Italia gikk dermed disproporsjonaliteten ned samtidig som effektivt antall partier gikk opp.

3.1.3 Regjeringsdannelser

Disproporsjonalitetsmålet og effektivt antall partier viser likevel bare de matematiske resultatene i den lovgivende forsamlingen. Den reelle disproporsjonaliteten finner man likevel ikke ved å se på partisystemet i denne perioden, men regjeringsdannelser.

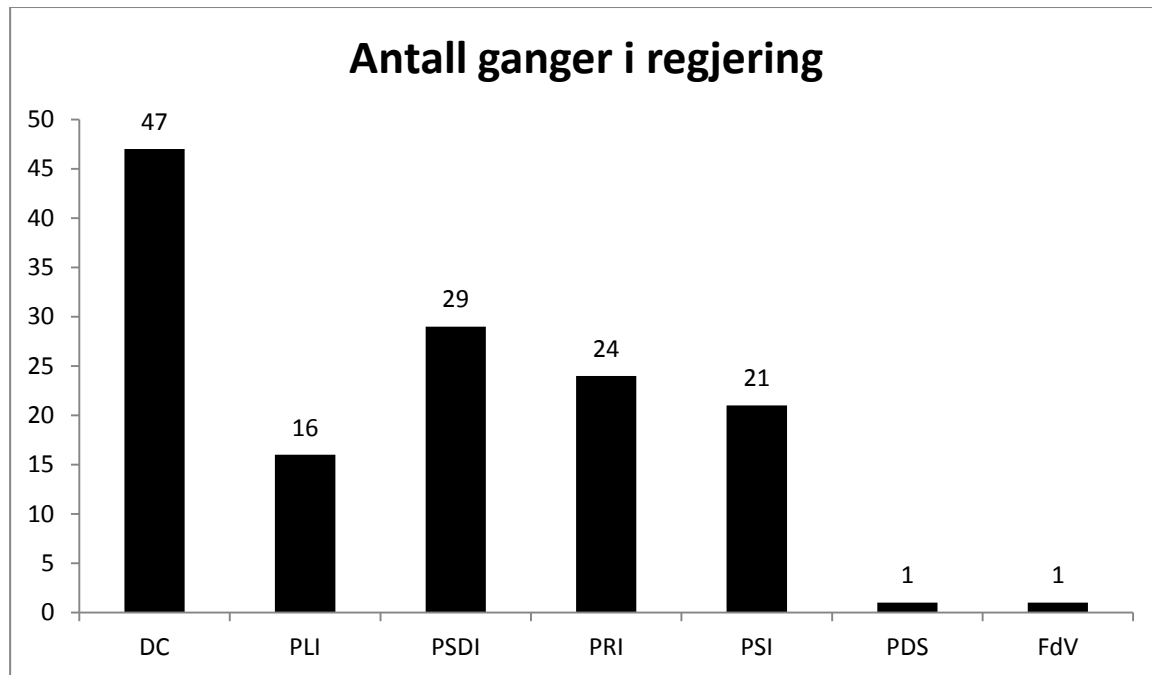
Figur 3.3 viser en oversikt over hvilke partier som deltok i hver av de 47 regjeringene under den første republikken. Her telles ikke overgangsregjeringene før 1948, men alle regjeringer siden det første parlamentariske valget etter andre verdenskrig. Gitt at kun fem av de sju største partiene i den lovgivende forsamlingen var reelle regjeringskandidater, og at DC deltok i alle regjeringer, skapte dette problemer for alternering av regjeringsmakt. Problemet her er representasjon på regjeringsnivå: Med PCI og MSI ekskludert fjernet man over en tredjedel av stemmene (Daniels, 1999: 73). Med reell alternering av regjering ville flesteparten av velgerne fått oppleve at «sitt» parti fikk regjeringsmakt, men så var ikke tilfellet. PCI støttet tre regjeringer fra 1976 til 1978, men fikk aldri ministerposter. Dette til tross for at partiet frem til og med valget i 1987 hadde mellom en tredjedel og en fjerdedel av stemmene til det italienske elektoratet. PCI ble sett på som en trussel mot det demokratiske systemet i Italia, selv om partiet hadde vært med på å forhandle frem og vedta den nye grunnloven. Med få regjeringsalternativer kunne man kanskje forvente stabile koalisjonsregjeringer. Så var ikke tilfellet.

Det ble dannet 47 regjeringer på de 44 årene den første republikken varte. DC søkte ofte støtte hos de andre partiene som var «godkjente» samarbeidspartnere, men de var heller ikke fremmed for å danne en mindretallsregjering på egenhånd. Gitt størrelsen på partiene som tidvis satt i regjering sammen med DC, samt den politiske statusen til PCI, var det utvilsomt mangel på reelle utfordrere til regjeringsmakten i denne perioden.

Frekvensen av regjeringsskifter er likevel det som springer en i øynene: Det høye antallet regjeringer i denne perioden gir en gjennomsnittlig regjeringstid på 10,5 måneder. En logisk slutning som følger av dette var at det ble brukt store ressurser på forhandling partiene i mellom, og at regjeringenes korte varighet gjorde at det tilsynelatende skortet på styringseffektivitet. Dog, DC var alltid det største av de fem reelle regjeringspartiene, og

visste at man med all sannsynlighet ville bli inkludert i den neste regjeringen dersom den eksisterende skulle falle. Det virket utenkelig at republikkens formelle statsoverhode, presidenten, skulle be PCI om å danne regjering etter at nok en DC-regjering hadde falt.

Figur 3.3: Regjeringsdeltakelse i Italia, 1948-1993 (47 regjeringer i perioden. Kilde: Mershon, 1996. Se Appendiks 1 for fullstendig oversikt over alle regjeringer i perioden).

PDS og FdV deltok kun i en overgangsregjering ledet av en uavhengig statsminister etter valget i 1992 hvor ingen av de tidligere dominante partiene klarte å danne regjering.

I følge Mershon (1996: 534) kan dette ha ført til at politikerne, og især representanter for DC, ikke forbandt en spesielt stor kostnad ved å gå ut av en koalisjon og dermed la en regjering falle. Alternativene var oversiktlige, og i store deler av tiden under den første republikken ser det heller ikke ut til at velgerne straffet disse partiene for denne oppførselen. DCs tette samarbeid med de fire andre partiene gjorde også at PCI ikke kunne finne alternative regjeringspartnere selv om partiet hadde forsøkt å gjøre dette (Daniels, 1999: 72).

Mangelen på alternering i regjeringslokalene og det fastfrysede partisystemet ga grobunn for klientilisme og korrupsjon (Pasquino, 2000: 85). Spesielt kan mangelen på alternering i regjeringslokalene, hvor DC alltid hadde flest ministerposter, ha vært en sentral komponent i det korrupte systemet hvor de politiske partiene i lang tid klarte å opprettholde sin støtte ved å gi økonomisk støtte og hjelp til selskaper, organisasjoner og velgere. Dette var ikke bare en indirekte måte å utveksle økonomiske goder for stemmer på. Pengene kom fra det offentlige,

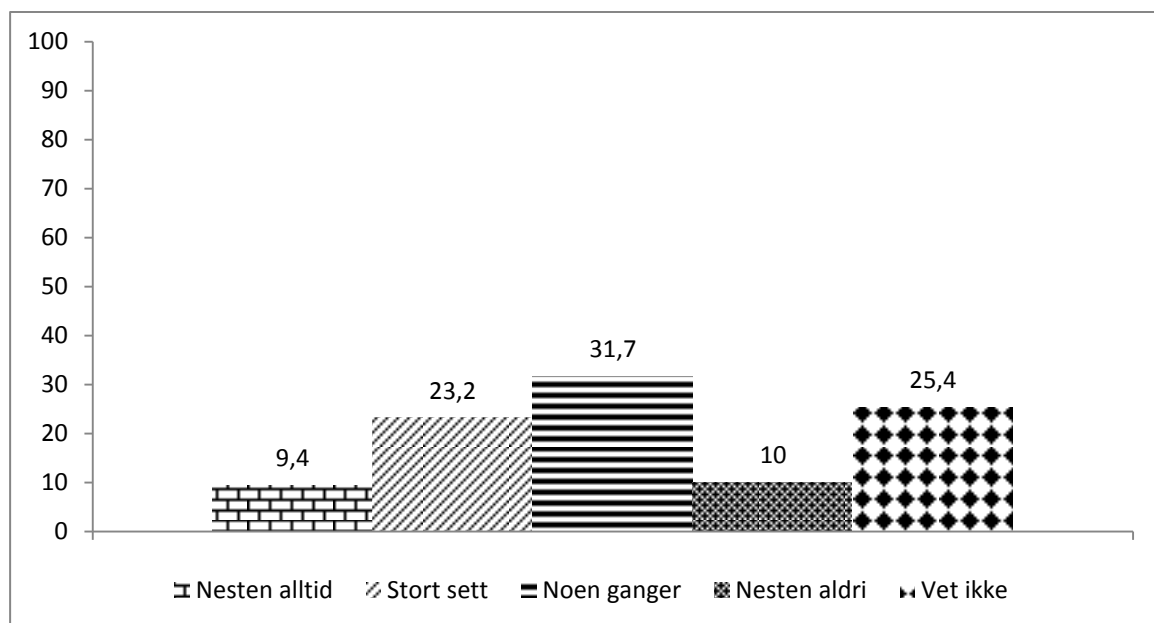
og statsgjelden vokste etter hvert som partiene ved makten benyttet offentlige goder for å opprettholde status quo. Denne delen av analysen har sett nærmere på partienes rolle under den første republikken. Hvordan velgerne bidro til, og reagerte på, utviklingen i det politiske landskapet skal behandles i neste del av dette kapittelet.

3.2 Tillit, deltakelse og protest

Det eksisterer få reliable datapunkter for sammenligning av tillit til styrende organer som parlament og regjering i Italia under den første republikken, som tidligere påpekt av forskere som Bardi (1996: 351) og Poguntke (1996: 327-328). Vi skal derfor kun kort behandle temaet og de tallene som finnes her gjennom tverrsnitt av tillit i denne perioden. Dette gjøres for å forsøke å danne et helhetlig bilde av den politiske utviklingen på velgernivå.

Newton og Norris (1999: 2) peker på at dersom tilliten mellom samfunnsbærende institusjoner og befolkningen forsvinner, er det en større trussel mot det representative demokratiet enn mistillit til politikere. De peker på at når tilliten til institusjoner først er svak, vil den være vanskelig å gjenopprette. Med dette bakteppet skal vi se nærmere på tillit til henholdsvis regjering og parlament i Italia under den første republikken.

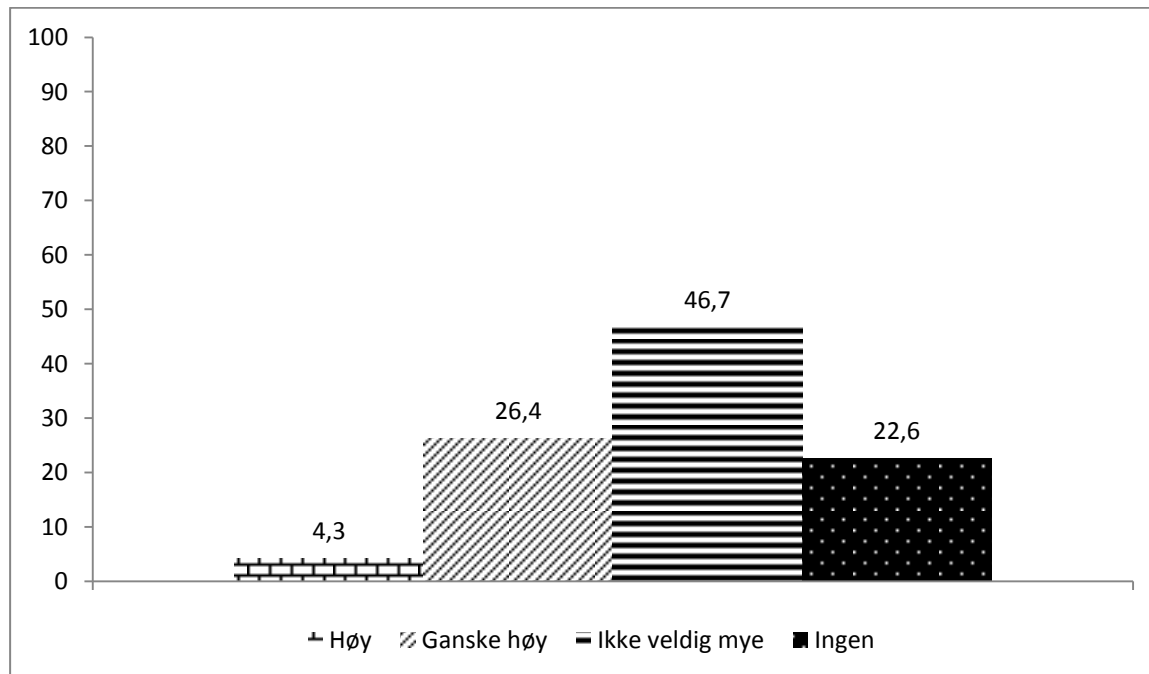
Figur 3.4: Tillit til regjeringen i Italia i 1968. Tall i prosent. (Kilde: ITANES Dataset, 1968)

Tillit til regjeringen i Italia ble første gang målt i en valgundersøkelse i 1968. Resultatene er vist i figur 3.4. Det er vanskelig å tolke resultatene som noe annet enn mangel på mistillit. Dog er det verdt å bemerke at det kun er det fjerde svaralternativet, «Nesten aldri», som har en negativ klang. De øvrige er mer positivt innstilt, og dette kan ha påvirket resultatene. Like fullt stemmer denne tolkningen overens med kvalitative historiske data som antyder et positivt syn på regjeringen i løpet av de to første tiårene under den første republikken. Dette var også tilfellet i mange andre vesteuropeiske land under oppbyggingsperioden etter andre verdenskrig.

Figur 3.5 viser tillit til parlamentet i 1990. Det er ikke direkte sammenlignbart med tallene fra 1968, men det viser tilliten til kanskje den mest sentrale politiske institusjonen: Den lovgivende forsamlingen som helhet. Figuren viser at tilliten til de folkevalgte lovgiverne er svært lav. Andelen respondenter som svarer at de har «ikke veldig mye» eller «ingen» tillit til parlamentet overstiger 2/3. Til sammenligning var det nesten 60 % av norske velgere som hadde «høy» eller «ganske høy» tillit til parlamentet samme år (Eurobarometer, 2015).

Figur 3.5: Tillit til parlamentet i Italia i 1990. Tall i prosent. (Kilde: Datasett fra Eurobarometer)

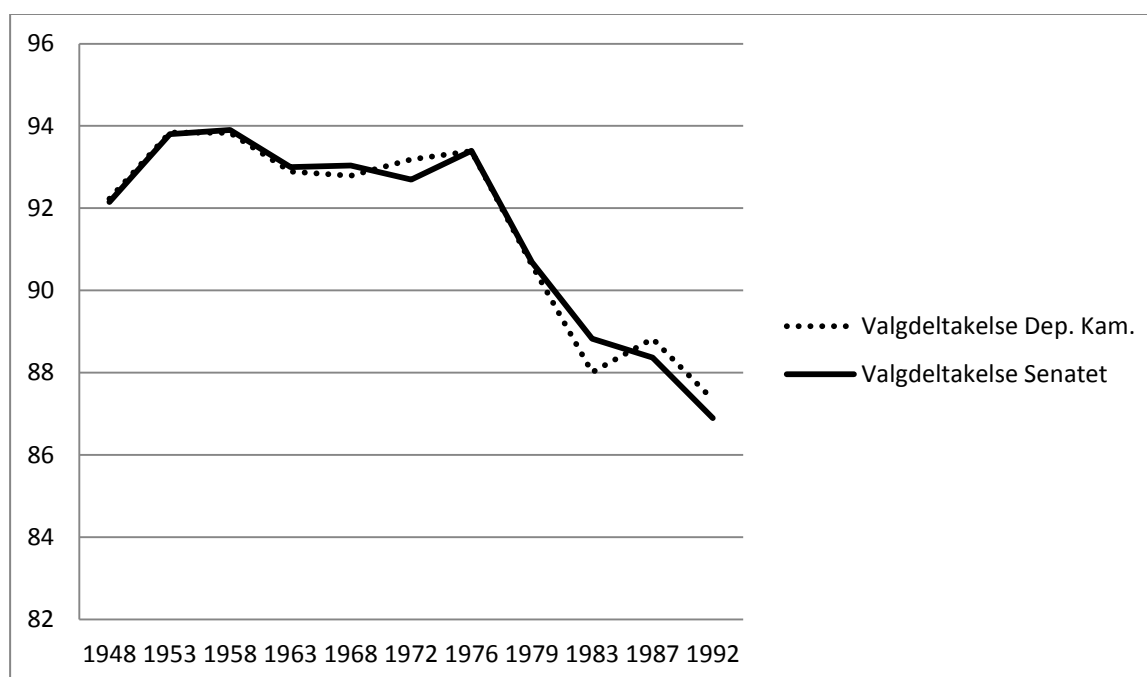
De sparsommelige dataene som finnes for tillit til nasjonale politiske institusjoner i Italia, indikerer at tilliten sank mot slutten av den første republikken. Det kan være flere årsaker til

at tilliten sank, noe som fører over i en analyse om hvilke endringer som forekom på velgernivå i løpet av denne perioden.

3.2.1 Deltakelse

Valgdeltakelsen på nasjonalt nivå i Italia var gjennomgående svært høy under den første republikken. Frem til og med 1976 hadde Italia den nest høyeste valgdeltakelsen i Europa, kun slått av Østerrike (Bardi, 1996: 353). Valgdeltakelse på dette nivået har ofte sammenheng med lovgivning som tvinger borgere til å stemme. Dette var ikke tilfellet i Italia, men hvis man ikke stemte ved et nasjonalt valg ble dette notert av myndighetene frem til neste valg, hvorpå notatet ble fjernet dersom man stemte (Bardi, 1996: 361). Undersøkelser har også vist at mange borgere oppfattet det ikke å stemme som et lovbrudd man kunne bli straffet for, selv om dette ikke var tilfellet. Til tross for de høye nivåene av valgdeltakelse under den første republikken, så er det *endringen* i valgdeltakelse som er av interesse.

Figur 3.6: Valgdeltakelse i Italia, 1948 – 1992 (Kilde: Italian Ministry of the Interior).

Merk at den lodrette aksen er skalert fra 82-96 prosentpoeng for faktisk å kunne fremstille endringene i valgdeltakelse grafisk.

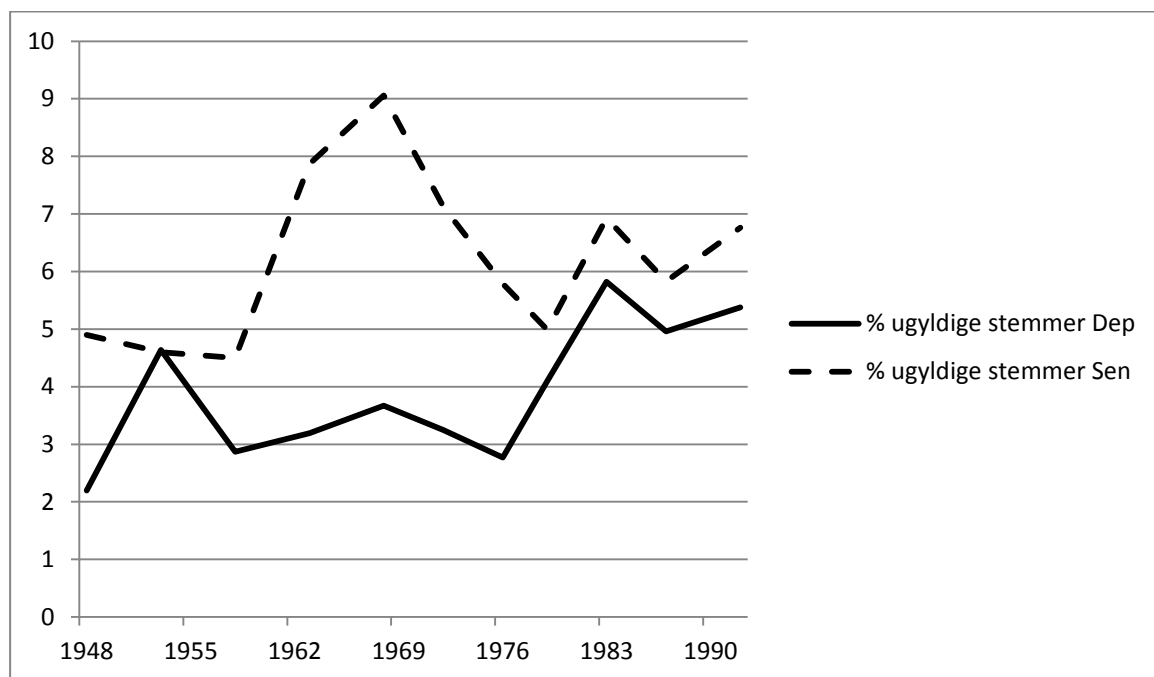
Som vist i figur 3.6 er det liten tvil om at trenden i valgdeltakelse var nedadgående mot slutten av den første republikken. Figuren illustrerer en svært stabil valgdeltakelse frem til og med valget i 1976, deretter går deltakelsen relativt kraftig ned. Som vist tidligere i dette

kapittelet endret også partifragmenteringen seg i perioden etter valget i 1976. Et slags politisk vannskille kan observeres: Deltagelsen gikk ned *samtidig som* partifragmenteringen økte. Dette sammenfaller med skillet som kan observeres på partinivå og som er omtalt i den første delen av dette kapittelet. Dette tydeliggjør at velgerne til en viss grad responderte på endringer på partinivå, til tross for systemets fastfrysede karakter.

3.2.2 Andel ugyldige stemmer

I tillegg til at valgdeltakelsen var på vei ned mot slutten av den første republikken, så gikk andelen ugyldige stemmer opp, spesielt etter valget i 1976. Tallene i figur 3.7 indikerer denne trenden, og utviklingen kan tolkes som en form for protest mot de etablerte regjeringspartiene. Dette følger et plausibelt mønster: Hvis misfornøyde velgere ikke hadde muligheten til å stemme på partier som kunne føre til en fullstendig alternering av regjeringspartier (eller andre politiske ønsker), var det nærliggende enten å støtte et protestparti eller faktisk stemme, men stemme blankt (Bardi, 1996: 353-354).

Figur 3.7: Andel ugyldige stemmer ved valg i Italia, 1948 – 1992 (Ministry of the Interior).

Dataene på valgdeltakelse og andelen ugyldige stemmer er også viktige indikatorer fordi det i stor grad mangler konsistente og valide data fra valgundersøkelser i store deler av denne perioden. Det skal likevel ikke legges for mye vekt på andelen ugyldige stemmer, da det er vanskelig å trekke konklusjonen at dette faktisk var proteststemmer. Dette gjelder i særlig stor

grad når man ser på differansen av andel ugyldige stemmer mellom valg til Senatet og Deputertkammeret. I denne sammenheng kan det også være verdt å påpeke at valgresultatene for både Deputertkammeret og Senatet under den første republikken målt i prosentandel av stemmer til partiene var nesten identiske. Dette til tross for at velgermassen til Senatet var noe mindre (det var 25 års aldersgrense for å stemme ved valg til Senatet), og, som vist i figuren, andel ugyldige stemmer varierte kamrene i mellom.

Figur 3.7 viser at utviklingen i andel ugyldige stemmer ble mer sammenfallende kamrene i mellom mot slutten av den første republikken. Hvis vi antar at majoriteten av de ugyldige stemmene faktisk var proteststemmer, så kan dette tyde på at det ble protestert mot etablerte partier og ikke utvalgte kandidater. Med denne analysen av velgeratferd som grunnlag skal vi nå gå videre til å se nærmere på hvilke faktorer som bidro til denne utviklingen i elektoratet.

3.2.3 Endring av verdier: Sekularisering

Utviklingen av sekularisering i Italia kan måles på flere måter. Belluci og Heath (2012: 117) ser på forholdet mellom religion og stemmegiving, men deres modell viser kun et betydelig avvik *etter* at valgreformen i Italia ble gjennomført. Denne oppgavens skal fokusere på potensielle faktorer som kan ha bidratt til valgreform. Man kan få et innblikk i graden av sekularisering i Italia gjennom den første republikken ved å se på når lover som tillot abort og skilsmisse ble vedtatt. I tillegg kan velgernes reaksjon på disse lovene måles: Begge ble forsøkt fjernet gjennom folkeavstemning på et senere tidspunkt.

Etter en langvarig debatt og politisk dragkamp ble skilsmisse legalisert i Italia i 1970 (Smith, 1997: 457). Fire år senere initierte DC og katolske interessegrupper en folkeavstemning for å fjerne loven som tillot skilsmisse. 59,3 % av velgerne stemte nei til å fjerne lovforslaget, og skilsmisse forble lovlig (Uleri, 2002: 864). Abort ble tillatt i Italia i 1978, hvorpå kvinner kunne avbryte svangerskapet innenfor de 90 første dagene. Loven som tillot abort ble forsøkt fjernet gjennom folkeavstemning i 1981, men 68 % av de som deltok i folkeavstemningen uttrykte sin støtte til å beholde loven. Disse folkeavstemningene ble sett på som store nederlag for den katolske kirken (Smith, 1997: 469-70). I 1984 og 1985 ble kirkens formelle makt over ekteskapsinngåelse og skoleverket sterkt redusert.

Resultatene av disse folkeavstemningene kan indikere at velgerne i Italia ble stadig mer sekulære på den måten at de ikke lenger følte seg bundet til konservative katolske verdier.

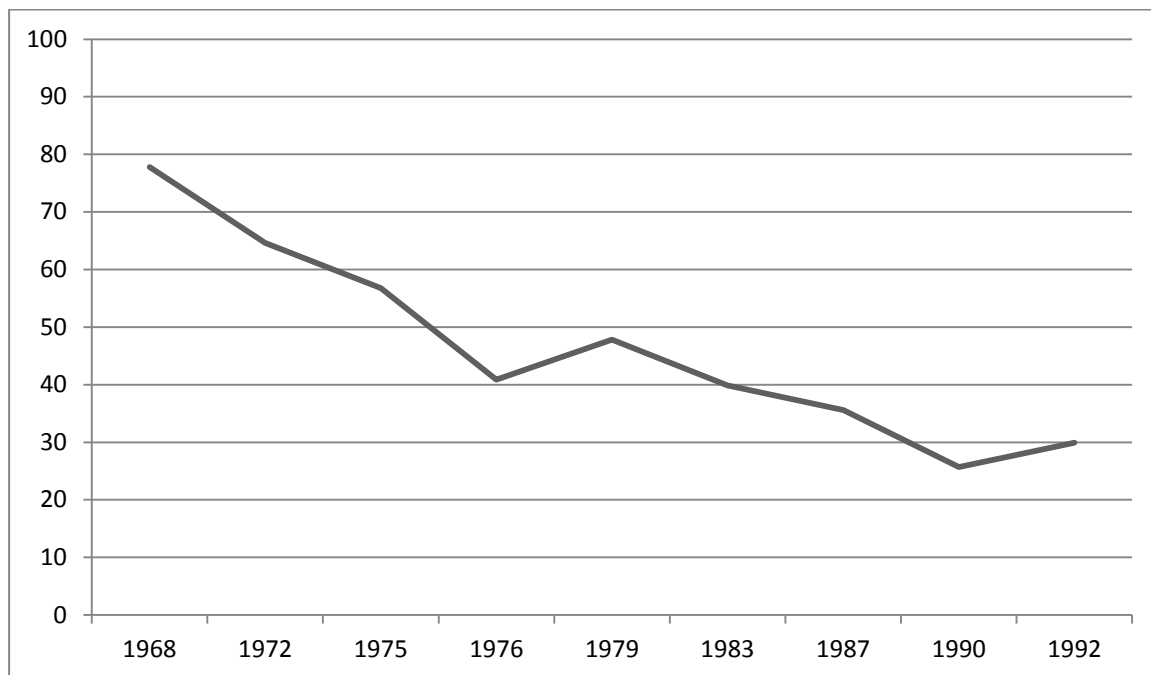
Dette er på ingen måte et eksakt mål på økende sekularisering, men det er et bedre mål enn å se på variasjonen i oppslutningen til DC gjennom perioden gitt partisystemets fastlåste natur. DC ble grunnlagt på katolske verdier, og partiet var avhengig av den katolske kirken og tilhørende interesseorganisasjoner for å drive effektive valgkamper under den første republikken (McCarthy, 2000: 136). En undersøkelse fra 1992 viste blant annet at bare 13 % av respondentene syntes det burde eksistere et katolsk parti i Italia, mens 37 % var motstandere av et slikt parti (Garelli, 1992: 111-22, sitert i McCarthy, 2000: 148). En klar tendens mot sekularisering av elektoratet kan leses ut av dette.

3.2.4 Partiidentifisering

Økende sekularisering fikk kanskje størst betydning for DC, men det var også en generell tendens til svakere partiidentifisering ut over i den første republikken. Figur 3.8 viser endring i partiidentifisering. Dette er definert som velgere som identifiserer seg *veldig sterkt* eller *sterkt* med et politisk parti. Denne indikatoren er fallende i den første delen av perioden som det finnes data for. I 1976 øker partiidentifiseringen noe, før den faller videre til svært lave nivåer mot slutten av den første republikken.

Bellucci (2007: 57-58) påpeker at når vi snakker om partiidentifisering i italiensk sammenheng, så innebærer det en historisk forankring for et individ i en sosial klasse, kultur, organisasjon eller geografisk tilhørighet. Denne definisjonen står i motsetning til en individuell psykologisk tilhørighet til et parti som kan påvirkes av sosiale bånd og endringer i omgivelser for et individ. Etter hvert som de tradisjonelle politiske skillelinjene i mindre grad påvirket stemmegiving og partiidentifikasjon utover i den første republikken, kan det være tilfellet at italienske velgere i økende grad identifiserte seg med et parti basert på andre forhold enn de tradisjonelle. I kapittel 4 skal vi se nærmere på hvordan valgreformen påvirket partiidentifisering. I dette kapittelet kan den dalende trenden i sterk tilhørighet til et politisk parti også være en indikator for å vise velgernes misnøye med et fastlåst partisystem under den første republikken. Figur 3.8 viser i hvor stor grad den sterke identifiseringen med et politisk parti falt, og selv om en stor andel velgere fortsatt stemte ved valg, viser trenden at tilhørighet til et politisk parti ikke nødvendigvis var en like stor del av en gjennomsnittlig velgers identitet som det tidligere hadde vært.

Figur 3.8: Partiidentifisering i Italia, 1968-1992 (Kilde: Datasett fra ITANES og Eurobarometer).

Gitt at denne avhandlingen skal knytte sammen endringer på parti og velgernivå under den første republikken i Italia for å vise hvordan de bidro til valgreformen av 1993, skal vi se nærmere på to relaterte forhold: Protestpartier og bruken av folkeavstemninger. Gitt enkelte protestpartiers innflytelse gjennom det å ta initiativ til folkeavstemninger ser jeg på disse som klare bindeledd mellom parti og velgernivå i perioden. Disse elementene vil bli analysert i de to neste avsnittene.

3.2.5 Fremvekst av protestpartier og bevegelser

Uomo Qualunque (The Common Man) var det første protestpartiet som ble dannet i Italia etter krigen, og benyttet retorikk som var myntet på alle andre partier og politikere (Kogan, 1983: 21). Partiet ble oppløst i 1949, men fraksjoner innenfor partiet dannet like etter det neo-fascistiske MSI, et mer reaksjonært protestparti (Kogan, 1983: 48). Som vist i tabell 1 hadde partiet en relativt stabil oppslutning gjennom den første republikken. Som protestparti klarte det imidlertid aldri å tilegne seg innflytelse av betydning i parlamentet. Gitt Italias relativt nære fascistiske fortid var det heller aldri i nærheten av å bli inkludert i regjeringer, ei heller støtte mindretallsregjeringer (Pasquino, 2000: 73).

I 1972 stilte det Radikale partiet (PR) for første gang til valg (Kogan, 1983: 296-7). Partiet fikk ingen særlig oppslutning før i 1976, da det vant 1,1 % av stemmene. Valget i 1979 ble

partiets beste med 3,5 % oppslutning. Borgerrettigheter, deriblant verdipolitiske spørsmål som skilsmisse og abort, stod øverst på agendaen. Partiet klarte å gjøre seg bemerket til tross for sin beskjedne størrelse, blant annet ved å angripe DC på katolsk verdipolitikk. Konservative fraksjoner innenfor republikkens sentrale regjeringsparti gjorde dessuten at DC til en viss grad forble et konservativt parti hva gjaldt verdipolitiske spørsmål. (McCarthy, 2000: 136-7).

Det som skiller det Radikale partiet fra andre protestpartier under den første republikken var ikke det at de gjorde spesielt gode valg, men at de klarte å utnytte sin posisjon til å skaffe seg oppmerksomhet, gjerne gjennom sultestreik eller sivil ulydighet (Bardi, 1996: 348). I tillegg var partiet helt sentralt i prosessen som til slutt endte i valgreform, ved at de begynte å ta i bruk folkeavstemning som et politisk, men utenomparlamentarisk, våpen.

Folkeavstemningene og det radikale partiet vil bli behandlet senere i kapittelet.

Lega Nord (LN) stilte til valg for første gang i 1983 som et protestparti mot sentralmakten i Roma som ble sett på som korrupt og manglet evne til å håndtere økonomien (Daniels, 1999: 77). LN startet som en populistisk bevegelse fra de velstående regionene nord i Italia, og myndighetene ble sett på som bremser på den videre økonomiske utviklingen i landet. Protestpartiene under den første republikken ser altså ut til å komme fra alle kanter av det politiske spektrumet, en indikasjon på at misnøye med det eksisterende politiske systemet ikke var begrenset til en enkelt sosialøkonomisk gruppe. LN gjorde sitt beste valg noensinne med 8,6 % av stemmene ved valget i 1992, som skulle bli det siste i den første italienske republikken. I motsetning til de fleste andre partier, skulle LN overleve valgreformene og bli et relevant parti også i tiden etter 1993.

Det Grønne partiet, som vant oppslutning i den første republikkens to siste valg, kan kanskje ikke defineres som et protestparti. Det er likevel verdt å nevne at et slikt parti vokste frem på 1980-tallet som i mange andre vesteuropeiske land, uten at de vant innflytelse som var i nærheten av den som for eksempel søsterpartiet i Tyskland oppnådde. Det Grønne partiet i Italia benyttet seg tidvis av folkeavstemninger, blant annet ved å foreslå forbud mot jakt og atomkraft (Uleri, 2002: 872).

3.2.6 Folkeavstemninger

Det som skiller folkeavstemninger i Italia fra de fleste andre parlamentariske stater, er at det som oftest ikke er de dominerende partiene i parlamentet som tar initiativ til å holde en folkeavstemning (Uleri, 2002: 868-870). I følge den italienske grunnlovens paragraf 75 kan 500,000 velgere eller fem regionale råd søke om å få avholde en folkeavstemning for enten helt eller delvis fjerne en eksisterende lov. Under den første republikken ble alle folkeavstemningene til etter innsamling av signaturer, mens noen få også ble støttet av regionale råd. Antallet signaturer man måtte samle inn var relativt lite: 500,000 utgjorde omtrent 1,25 % av alle registrerte velgere i Italia da den første folkeavstemningen siden 1946 (som avsatte monarkiet) ble avholdt i 1974. Folkeavstemninger som ble initiert gjennom grunnlovens paragraf 75 måtte ha minst 50 % deltagelse av registrerte velgere for å være gyldig.

Selv om folkeavstemninger sett under den første republikken som helhet ble et politisk verktøy for mindre partier og bevegelser, var det fraksjoner innenfor DC og katolske interesseorganisasjoner med Vatikanets støtte som benyttet seg av denne muligheten først (Smith, 1997: 457). I 1974 så de muligheten til å avskaffe loven som hadde legalisert skilsmisse gjennom en folkeavstemning. Ikke bare ble forslaget nedstemt, men det kan se ut til at dette initiativet beredte grunnen for fremtidige folkeavstemninger initiert av opposisjonspartier og bevegelser.

Tabell 3.2: Antall saker fremstilt til folkeavstemning i Italia, 1974-1993. (Kilde: Uleri, 2002:864-866)

JA (eksisterende lov blir fjernet)	14	1987, 1991, 1993
NEI (eksisterende lov beholdes)	9	1974, 1978, 1981, 1985
Krav om 50 % deltagelse ikke oppnådd	3	1990
Totalt	26	

Det var gjennom å initiere folkeavstemninger på denne måten at det Radikale partiet klarte å skaffe seg sin innflytelse på italiensk politikk (Uleri, 2002: 872). Fra begynnelsen på 1970-tallet tvang partiet en rekke betente politiske konflikter til overflaten ved å fremsette krav om at flere lover skulle fjernes samtidig, gjerne et tosifret antall. Dette tvang de dominerende partiene i parlamentet til å ta stilling til saken. Videre, hvis partiene var uenige i at en lov skulle fjernes (noe de ofte var) var de nødt til å danne en motstandskampanje.

Folkeavstemningene ble som oftest lagt utenom valgdatoene til parlamentet, og tvang dermed

partiene til å føre en slags valgkamp midt i en parlamentarisk periode. Fokuset på folkeavstemninger står sentralt i den siste halvdel av den første republikken, ikke bare fordi det Radikale partiet hadde stor suksess som protestparti og utfordrer av det konvensjonelle, men også fordi valgordningen i Italia ble endret som følge av en folkeavstemning.

Det ble som oftest stilt flere spørsmål til velgerne i hver folkeavstemning. I 1981 og 1987 ble de spurt om å avgjøre fem spørsmål i hver folkeavstemning, i 1993 ble åtte spørsmål fremstilt til folkeavstemning. Det er også verdt å merke seg årstallene i tabell 3.2. Fra den første folkeavstemningen ble holdt i 1974 og frem til og med folkeavstemningen i 1985 ble ingen lover vedtatt fjernet. I perioden som fulgte, fra 1987 til 1993 ble alle lover som ble fremstilt for folkeavstemning vedtatt fjernet der man nådde kravet om 50 % deltagelse.

Allerede i 1978 ble det initiert en folkeavstemning som kunne hatt en dramatisk påvirkning på det italienske partisystemet. Det ble foreslått å fjerne loven som ga økonomisk statsstøtte til politiske partier, men forslaget vant ikke flertall blant velgerne (Uleri, 2002: 864). I 1991 ble det foreslått å fjerne muligheten til å kumulere representanter fritt på de åpne partilistene ved valg til Deputertkammeret (Smith, 1997: 477-480). Forslaget ble godkjent, men det var ikke en stor nok endring i valgloven til at partiene som satt ved makten så på det som en reell trussel mot status quo. Dette førte i stor grad kun til mindre konkurranse om stemmene i hver enkelt krets. Endringen kunne ikke bøte på korrupsjonen og klientilismen som på dette tidspunktet under den første republikken hadde blitt systemisk og institusjonalisert (Katz, 1996: 36). Det var likevel et sterkt signal om at ytterligere reform var ønsket, da 95 % av stemmene var for å fjerne preferansevalget fra partilistene, til tross for sterk motstand fra regjeringspartienes ledere.

Folkeavstemningen i 1993 fikk derimot større konsekvenser. Da ble det fremmet et forslag om å fjerne den delen av valgordningen til Senatet som gjorde at mandatfordelingen ble gjort ved bruk av proporsjonal representasjon med mindre en kandidat vant mer enn 65 % av stemmene i sin valgkrets. Dette forslaget ble vedtatt av velgerne, og ugyldiggjorde i praksis den øvrige valgordningen til Senatet. Det hørte med til sjeldenhetene at en kandidat fikk en så stor andel av stemmene at PR-komponenten av valgordningen ikke ble tatt i bruk.

Valgordningen til Senatet måtte dermed skrives på nytt, og i forlengelsen av dette kom også en reform av valgordningen til Deputertkammeret på forhandlingsbordet. Denne prosessen vil bli behandlet i større detalj mot slutten av dette kapittelet.

På et overordnet nivå kan det være rimelig og si at bruken av folkeavstemninger fra 1974 ga velgerne muligheter for direkte påvirkning i langt større grad enn hva man kunne ved et parlamentsvalg. Partisystemet var frosset, og selv om man kan observere variasjon i valgresultater så var det ikke nok til å sørge for alternering av regjeringsmakt.

Folkeavstemningene var langt mindre forutsigbare, i tillegg til at de omhandlet konkrete lover. I tillegg ble disse i stor grad initiert av små partier og bevegelser som stod utenfor det etablerte partisystemet. Ved å hoppe over leddet der de valgte representantene forhandlet om lovgivning ble en direkterute for konkret handling mellom italienske folket og dets lover etablert.

3.3 Valgreformen av 1993

Frem til nå har vi sett på utvikling og endring i det politiske landskapet i Italia på henholdsvis partinivå og velgernivå. Det er liten tvil om at forholdet mellom disse to faktorene spilte en stor rolle for valgreformen i 1993. I denne delen av kapittelet skal funn på de to ulike nivåene settes i sammenheng og vise hvordan faktorene som har blitt analysert bidro til reform.

Lavere valgdeltakelse mot slutten av den første republikken kan til en viss grad tilskrives oppløsningen av kommunistpartiet PCI ved murens fall. Det er dog tvilsomt at denne oppløsningen kan forklare mesteparten av fallet i deltagelse, da partiet ble splittet i to fraksjoner, slik at PCI-tilhengere hadde opp til flere alternativer å stemme på. Den dalende valgdeltakelsen, nesten uavhengig av hva som forårsaket den, fikk konsekvenser for DC og de andre partiene ved regjeringsmakten. I det fastlåste partisystemet som kjennetegnet denne perioden var partiene avhengige av å kunne mobilisere sine tilhengere. Ikke bare gjorde den lave valgdeltakelsen at DC og de andre regjeringspartiene gjorde et svært dårlig valg i 1992. Det at de «gamle» partiene av den første republikken fikk så dårlig oppslutning, sammen med det faktum av PCI allerede var oppløst, kan disse partiene sies å ha mistet legitimitet som beskyttere av det moderne italienske demokratiet. Partiene som hadde vært med på å utforme, implementere og beskytte den nye grunnloven etter andre verdenskrig hadde mistet sin populære støtte.

Partifragmenteringen er også tydelig mot slutten av den første republikken. Voksende protestpartier og bevegelser ga velgere alternativer til partiene som utgjorde den gamle makteliten. Det at DC tidligere hadde vunnet frem i valgkamper med argumentet om at et

svakt DC ville bety kaos for Italia så ikke ut til lenger å ha den samme effekten på velgerne (Smith, 1997: 478-479). I stedet ble de «gamle» partiene identifisert som en del av problemet, og det argumenteres derfor at nettopp dette økte protestpartienes oppslutning og støtte: Det fantes ingen middelvei hvor man kunne forsøke å kaste DC ved å stemme. PCI var oppløst, og partiene som hadde regjert store deler av perioden sammen med DC var altfor små til å kunne styre. De hadde dessuten blitt holdt sammen av DC, og partiet fremstår som en egen statsinstitusjon som det politiske Italia ikke kunne klare seg uten. Dalende støtte til republikkens etablerte partier, kombinert med tre ulike former for protest ved valg (ikke stemme, stemme blankt eller stemme på et protestparti), konsoliderte utviklingen ved valget i 1992. Selv om den første republikkens regjeringer i stor grad hadde vært korte og ustabile, så eksisterte det til en viss grad en parlamentarisk stabilitet (se figur 3.2 for effektivt antall partier). Stabiliteten i styrkeforholdet mellom partier i parlamentet forsvinner mot slutten av den første republikken, og bidrar til å lamme et allerede fastfrys politisk landskap.

Valgordningen som ble benyttet under den første republikken kan sees på som en underliggende årsak til partifragmenteringen. Fraværet av en sperregrense gjorde at småpartier vant representasjon selv med svært lav oppslutning (1 % av stemmene utgjør omtrent 6 mandater gjennom hele perioden). Mot slutten av den første republikken gjorde det at småpartiene ikke bare benyttet folkeavstemninger til å skape debatt. De kunne også debattere og fremme lovforslag i parlamentet, og dermed gjøre det vanskeligere for de relativt svake regjeringene å få gjennomført politikk.

Ved å sammenligne periodens valgordning med andre forholdstallsvalgordninger er det kanskje mer bemerkelsesverdig at partisystemet beholdt sin form og stabilitet over en så lang periode. Systemer som benytter seg av forholdstallsvalg med svært lav eller ingen sperregrense lider ofte av manglende samarbeidsvilje og vanskelige forhold for regjeringsdannelser på grunn av et svært høyt antall partier (Rasch, 1999: 98). Derfor er det plausibelt å tilskrive en stor del av endringene i Italia til endringer på velgernivå: De stabile stemmestrukturene ble i løpet av den første republikken utfordret på flere fronter. Denne oppgaven har spesielt sett på sekularisering som en slik faktor, da støtte fra katolske velgere og organisasjoner var en viktig faktor for DCs oppslutning. I tillegg kommer velgernes misnøye med klientilisme og korrupsjon, som blant annet fostret støtte til protestpartier.

Folkeavstemningen som teknisk sett startet reformprosessen, er til en viss grad vanskelig å plassere på henholdsvis parti eller velgernivå. Den ble hverken initiert av republikkens

konvensjonelle partier, og det er heller tvilsomt at store deler av befolkningen hadde identifisert valgordningen som systemets største svakhet. Likevel er det liten tvil om at avsløringene om makt og pengemisbruk blant eliten mot slutten av den første republikken gjorde at reform var et begrep som resonnerte godt blant mange velgere. Folkeavstemningens rolle vurderes i denne oppgaven som sentral, men det er selvsagt vanskelig å si noe om hvordan partisystemet i Italia ville utviklet seg foruten paragraf 75 i grunnloven. Gitt den økende graden av partifragmentering, sammen med den generelle uroen som hadde vokst frem rundt de sittende regjeringene, er det imidlertid rimelig å anta at folkeavstemningen i 1993 var en utløsende faktor for denne misnøyen.

Som nevnt tidligere gjorde folkeavstemningen i 1993 valgloven til Senatet ugyldig. I prosessen som fulgte ble også valgloven til Deputertkammeret skrevet på nytt. Selv om folkeavstemningen var den utløsende faktoren for reform, hadde enkelte ledende politikere sett dette komme. Presidenten hadde i 1992 nedsatt et utvalg av parlamentarikere for å se på hvordan man kunne gi mer makt til statsministeren og skape mer stabile og langvarige regjeringer for å bøte på landets problemer (Smith, 1997: 482-483). Dette utvalget hadde sammen skapt et kompromiss om at en ny valgordning til Deputertkammeret kunne innebære at 3/4 av mandatene skulle velges ved flertallsvalg i enkeltkretser, og at den resterende fjerdedelen av mandatene skulle fordeles ved bruk av forholdstallsvalg. Den nye valgloven til Deputertkammeret var med andre ord allerede skrevet, og ble implementert før valget i 1994 nettopp på grunn av folkeavstemningen. De gamle partiene hadde således ikke nødvendigvis vært tilhengere av reform, men fraksjoner innenfor partiene ser ut til å ha deltatt i prosessen med å skape en ny valgordning for å bøte på Italias problemer. Det er derimot uvisst om valgreformene ville ha fått flertall i parlamentet foruten folkeavstemningen. Reformen ble vedtatt med knapt flertall i både Deputertkammeret og Senatet, med en stor andel parlamentarikere som lot være å stemme (D'Alamonte, 2005: 256).

3.4 Analytiske implikasjoner

Under den første republikken i Italia gjorde valgordningen at man fikk en proporsjonal representasjon av interesser i parlamentet, men langt i fra alle interessene ble hørt av beslutningstagere eller medlemmer i regjering. Manglende regjeringsalternativer og hyppige regjeringsskifter førte til lavere styringseffektivitet. Når den samme gruppen partier er samlet om den reelle makten, altså regjeringsmakten, blir det vanskelig å argumentere for at den

proporsjonale representasjonen gir en flere fordeler enn ulemper. En balansegang mellom representasjonsbredde og styringsdyktighet uteble under den første republikken i Italia, spesielt etter 1976, og kombinasjonen av faktorene gjennomgått i dette kapittelet bidro til å utløse valgreformen i 1993.

For å knytte funnene i dette kapittelet opp mot den demokratiteoretiske bakgrunnen, er det verdt å nevne at partisystemets fastlåste natur under den første republikken gjorde at Italia til en viss grad var et konkurransedemokrati, men kun på parlamentsnivå. Det manglet reell konkurranse om regjeringsmakten. Derfor bryter Italia i denne perioden også til en viss grad med Przeworskis (1991: 10) demokratidefinisjon: Et system hvor partier taper valg. Gitt valgordningens proporsjonale natur i denne perioden varierte oppslutningen til DC og de andre sentrale partiene i *pentapartito*, men DC kan neppe sies å ha tatt konsekvensene av å tape et valg. Partiet forble dominant i alle regjeringer gjennom den første republikken.

Sett i et annet demokratiteoretisk perspektiv var den nye valgordning som ble innført i Italia etter andre verdenskrig en suksess: Det var som nevnt intensjonen bak bruken av forholdstallsvalg at man skulle unngå maktkonsentrasjon, og på den måten unngå et fascistisk politisk regime. Partiene skulle tvinges til å samarbeide, og ikke bare konkurrere om makt. Valgordningen manglet en begrensning som skulle begrense fragmenteringen av det proporsjonale systemet, nemlig sperregrensen. Italias valgordning for denne perioden havner nært det ekstreme ytterpunktet hvor ordningen skaper nesten fullstendig proporsjonale resultater. Fraværet av styringseffektivitet som fulgte kan ikke bare tilskrives valgordningen (korrupsjonsskandaler er ikke utelukkende politisk betinget), men det politiske landskapet i Italia kunne ha sett annerledes ut med en faktisk sperregrense.

Denne tidsperioden i Italia viser også hvor sterkt politiske partier kan bidra til å sementere en ny valgordning når det først er på plass. Det var svært få forsøk på systemreform som ble initiert av de dominerende partiene selv, og reform ble til slutt fremtvunget av protestbevegelser og småpartier som hadde liten innflytelse annet enn bruken av folkeavstemning som et demokratisk verktøy. Italia som case i denne perioden styrker også antagelsen om at store og innflytelsesrike partier både utformer valgordninger og gjennom ordningen bidrar til å sementere et allerede eksisterende partisystem. Så langt er altså Italias politiske utvikling i tråd med det teoretiske perspektivet benyttet av Colomer (2005) og fremsatt av Rokkan og Lipset (1967: 30) som nevnt i kapittel 1. Denne avhandlingen skal nå

se nærmere på hvilken vei det politiske landskapet i Italia utviklet seg videre etter valgreformen i 1993.

4 Reformrepublikken Italia

Valgreformen i Italia i 1993 var kanskje den mest drastiske omveltningen på et institusjonelt nivå siden grunnloven ble skrevet og vedtatt etter andre verdenskrig. I dette kapittelet skal utviklingen av det politiske landskapet i Italia analyseres i lys av den nye valgordningen.

Videre skal vi se på hvilke konsekvenser den nye valgordningen medførte, både for partisystemet og for italienske velgere. Målet er at denne analysen skal bidra til å forklare hvorfor Italia gjennomførte en ny valgreform i 2005, som nok en gang inkluderte en drastisk endring av valgordning.

Den første delen av kapittelet er viet den nye valgordningen som ble innført i 1993. Reformen førte ikke med seg store endringer i de parlamentariske funksjonene til Senatet og Deputertkammeret, men valgordningene til de to kamrene ble utformet svært ulikt. For å kunne analysere det partipolitiske landskapet i Italia etter 1993 står forståelse av den nye valgordningen sentralt.

Videre vil partisystemet i perioden analyseres, sammen med regjeringsdannelser og deres varighet. På velgernivå vil fokuset også i dette kapittelet være på deltakelse og protest, i tillegg til endring av politisk atferd relatert til religion. Partiidentifisering og volatilitet er også viktige punkter som vil bli behandlet her. Tidsperioden er relativt kort, og en direkte sammenligning av Italias første og andre republikk er ikke hensiktsmessig. Likevel vil endringene som forekom i det italienske politiske landskapet sammenlignes med lignende forhold i den første republikken der det er relevant.

4.1 Den italienske valgordningen av 1993

Etter nesten fem tiår med den samme valgordningen og et fastlåst partisystem, skulle reformen i 1993 gi italienske velgere det de ønsket seg: Klare regjeringalternativer og økt politisk stabilitet. Denne delen av oppgaven skal vise hvordan den nye valgordningen fungerte, hvilke forventninger som var knyttet til den, og i hvilken grad forventningene ble innfridd.

Til tross for at det italienske parlamentet er et symmetrisk tokammerssystem ble det også denne gangen innført ulike valgordninger for Deputertkammeret og Senatet (Katz, 1996: 33-36). 3/4 av mandatene i begge kamre skulle velges ved flertallsvalg i enkeltkretser, og de respektive valgordningene ser derfor i utgangspunktet like ut. Ulikhetene er imidlertid ganske klare: Ved valg til Senatet avlegges det nå bare én stemme. Den øvrige fjerdedelen av mandater blir fordelt på de kandidatene som får størst andel av stemmene i sitt distrikt innenfor sin region, men som ikke vant representasjon ved flertallsvalg i enkeltkretser. For valg til Senatet er det altså de beste taperne i enkeltkretsene som vinner representasjon gjennom den proporsjonale delen av valgordningen.

På overflaten ligner valg til Deputertkammeret etter 1993 på det tyske systemet, hvor man har to stemmer: Én stemme til en kandidat i enkeltkretsen, og én stemme til en partiliste hvor resultatet benyttes til å fordele den gjenværende fjerdedelen av mandatene etter forholdstallsvalg med en sperregrense på fire prosent (D'Alamonte, 2005: 256-257). Sperregrensen for koalisjoner ble satt til 10 prosent (Hanretty et al., 2009: 2). I denne valgordningen er det også bygget inn en funksjon som skal bøte på økt disproporsjonalitet som følge av flertallsvalg i enkeltkretser. Ved fordelingen av de proporsjonale mandatene beregnes derfor et "effektivt antall stemmer" ved å ta antallet stemmer til en partiliste, og deretter å trekke fra antallet stemmer til alle kandidatene som kom på andreplass i sin enkeltkrets som tilhører samme parti (D'Alamonte, 2005: 256-257). Dette "effektive antall stemmer" benyttes på denne måten til å fordele de proporsjonale mandatene, men andelen listestemmer må overstige sperregrensen på fire prosent på nasjonalt nivå for at partiet skal vinne stemmer. Det må her understrekes at selv om denne blandede valgordningen til forveksling kan ligne på det tyske systemet, stopper ulikhetene mellom de to lands valgordninger etter at man har avlagt to stemmer for valg til Deputertkammeret.

Den nye valgordningen etter 1993 kan best beskrives som et uavhengig blandingssystem, fordi hvor godt et parti gjør det i et valg i enkeltkretser kun delvis påvirker fordelingen av proporsjonale mandater. Det er åpenbart en ordning som ble født av et kompromiss mellom partier og ikke et system utformet eller anbefalt av fagpersoner innenfor det som populært kalles «electoral engineering» (Norris, 1995: 3-4). En valgordning som blir forhandlet frem av politiske partier i et eksisterende partisystem vil nesten alltid bære preg av at ingen av de involverte partiene ønsker seg et system de kan tape innflytelse på. Dette gjenspeiles i valgreformen av 1993, hvor 25 % av mandatene skulle velges ved forholdstallsvalg. På den

måten var det langt mindre sannsynlig at noen av partiene skulle ende opp som en absolutt taper ved neste valg, altså ikke være representert i parlamentet overhodet (Bull og Pasquino, 2007: 675).

4.1.1 Forventninger til valgordningen

Forventningene til valgreformen av 1993 var mange og vidløftige, noen mer realistiske enn andre. Den kanskje største forventningen var den at man ønsket seg et reelt konkurransedemokrati der parlamentariske flertall skulle utgjøre basisen for mer stabile og varige regjeringer (Katz, 1996: 37). Ut av dette følger det at velgerne skulle vite hvilket regjeringalternativ og hvilken statsministerkandidat de støttet når stemmen ble avgitt i hver enkeltkrets. En relatert, men noe motstridende forventning til dette, var at ved å velge kandidater gjennom enkeltkretser, så vil hver enkelt velger få et tettere forhold til sin egen representant, og dermed lettere kunne straffe denne representanten ved neste valg. Dette er en motstridende forventning fordi man, som allerede nevnt, ønsket seg økt stabilitet på nasjonalt plan. Ansvarliggjøring av én enkelt kandidat ut i fra hvor fornøyd velgere i ett enkeltdistrikt er, virker mot hensikten av den førstnevnte.

Et annet sentralt og mer gjennomførbart punkt var forventningen om å kunne bytte ut store deler av parlamentarikerne med nye og yngre politikere (Katz, 1996: 37). Denne tanken var tett knyttet opp mot ønsket om at et nytt system skulle ha nye politikere, ikke minst for å forsøke å bøte på inngrodder former for klientilisme og korrupsjon. Lærdom fra andre land med lignende problemer, for eksempel Japan, viste derimot at endring av valgordningen alene ikke nødvendigvis fører til at klientilisme forsvinner fra et politisk system (Scheiner, 2008: 170).

Partiene fra det gamle systemet (*pentapartito*) var upopulære, og det var en forventning om at valgreformen kunne medføre en reduksjon i de politiske partienes styrke, da partiene i større grad ble sett på som en bidragsyter enn en bekjemper av klientilisme og korrupsjon (Katz, 1996: 37). Hvorvidt man kan si at partienes styrke endret seg er uvisst, men kanskje den største overraskelsen som ikke var forventet kom i form av mange nydannede partier og kollapsen av gamle partier (Daniels, 1999: 89-90). Det er også interessant å merke seg at flere av partiene som ble stiftet på 1980 og 1990-tallet ikke benyttet seg av betegnelsen «parti» i navnet (Bardi, 1996: 349). Spesielt ble dette merkbart på den nye høyresiden hvor Forza Italia, Lega Nord og Alleanza Nazionale skulle dominere.

Kort oppsummert var forventningene til den nye valgordningen til dels selvmotsigende, men dette var ikke til å unngå da man skulle forsøke å øke styringseffektiviteten og regjeringsstabiliteten *samtidig* som man ønsket at politiske minoriteter skulle være representert (D'Alamonte, 2005: 255).

4.1.2 Resultater av valgordningen – valgresultater

Det mest iøynefallende med valget i 1994 var kanskje antallet partier som vant representasjon i Deputertkammeret (Daniels, 1999: 82). Med 20 ulike partier representert virket det umiddelbart ikke som om forventningen om økt styringsdyktighet hadde slått til. Dog, to åpenbare forskjeller fra valget i 1992 var klart: De gamle dominante partiene som utgjorde *pentapartito* i den første republikken var borte. Kun Lega Nord (LN) og noen mindre partier hadde overlevd valgreformen. Den andre store forskjellen var at alle partiene som vant representasjon hadde organisert seg i koalisjoner *i forkant* av valget. Relatert til dette var det også klart og tydelig hvem som stilte til valg som statsministerkandidat. Velgerne hadde dermed fått oppfylt ønsket om klare alternativer til regjeringsmakt.

Tabell 4.1: Valg til Deputertkammeret 1994 (Kilde: Ministry of the Interior).

Allianser og partier	Mandater fra enkeltkretser	Andel PR-stemmer %	PR-mandater	Totalt antall mandater
Freedom Pole				
Forza Italia	74	21,0	30	104
AN	87	13,5	23	110
LN	107	8,4	11	118
Lista Pannella	0	3,5	0	0
CCD	22	-	-	22
Pannella Riformatori	6	-	-	6
UDC	4	-	-	4
PLD	2	-	-	2
<i>Totalt</i>	302	46,4	64	366
Pact for Italy				
PPI	4	11,1	29	33
Segni Pact	0	4,6	13	13
<i>Totalt</i>	4	15,7	42	46
Progressive Alliance				
PDS	72	20,4	38	110
RC	27	6,0	11	38
Greens	11	2,7	0	11
PSI	14	2,2	0	14
Rete	6	1,9	0	6
AD	18	1,2	0	18
CS	5	-	-	5
RS	1	-	-	1

Ind Sin	10	-	-	10
<i>Totalt</i>	164	34,4	49	213
SVP	3	0,6	0	3
Lista Valle d'Aosta	1	-	-	1
L d'AM	1	0,2	0	1
Andre lister	0	2,7	0	0
Totalt (andre)	5	3,5	0	5
Totalt	475	100,0	155	630

Høyresidens koalisjon med Umberto Bossis Lega Nord og Silvio Berlusconis Forza Italia som de største partiene, var valgets klare vinnere med et flertall av mandatene i Deputertkammeret (Daniels, 1999: 84). Alliansen klarte ikke å oppnå et flertall i Senatet, men dannet regjering på bakgrunn av å være den største alliansen. Til tross for partifragmenteringen hadde den nye valgordningen til en viss grad lyktes i å skape en polarisert politisk konkurranse mellom høyre og venstresiden, men på dette tidspunkt var dette bare en tendens og ikke sementert som en del av partisystemet. Katz (1996: 46) argumenterer for at den nye valgordningen skapte et tredelt Italia etter valget i 1994, altså i større grad en konkurranse mellom tre dominante valgallianser. Senere valg, som vi skal se, viser imidlertid at den polariserte konkurransen vant frem – ikke som konkurranse mellom to partier, men hovedsakelig som konkurranse mellom to valgallianser.

Forventningen om at den nye valgordningen av 1993 skulle bøte på klientilisme og korrupsjon i Italia har, over tid, ikke vist seg å holde stikk (Fukuyama, 2013: 11). Et system kan legge til rette for styring basert på demokratiske prinsipper, men graden av åpenhet omkring valgkamp og prosesser kan ikke ene og alene være en byrde som kan legges på valgordningen. Dette temaet skal derfor behandles senere i denne oppgaven som en del av en diskusjon omkring en valgordnings begrensninger. Det nevnes her fordi det er en avgjørende tanke å ha med seg gjennom analysen. Et nytt sett av regler kan ikke nødvendigvis fullt og helt kan bøte på institusjonaliserte sosiale normer og konvensjoner.

Valget i 1994 svarte ikke til alle forventningene som var fremsatt på forhånd, men to ting må tas i betraktning når den nye valgordningen analyseres. For det første vil en nylig innført valgordning sjelden produsere et helt nytt og stabilt partisystem ved første forsøk (Reed, 2001: 314). De politiske aktørene bruker tid på å tilpasse seg den nye demokratiske konkurranseformen. For det andre hadde Italia opplevd et enormt skifte i partisystemet hvor den første republikkens dominante partier forsvant, byttet navn og ble splittet (Bardi, 1996: 348-349). Dette beredte grunnen for et sceneskifte i italiensk politikk hvor nye, populistiske

partier uten særlig stor grad av partipolitisk erfaring, vant frem. Det beste eksempelet er Forza Italia (FI) som ble Italias største parti bare to måneder etter at det ble stiftet (Daniels, 1999: 84). Som vi skal se endrer det partipolitiske landskapet seg relativt drastisk fra valget i 1994 til valget i 1996.

Tabell 4.2: Valg til Deputertkammeret 1996 (Kilde: Ministry of the Interior).

Allianser og partier	Mandater fra enkeltkretser	Andel PR-stemmer %	PR-mandater	Totalt antall mandater
Freedom Pole	169			
Forza Italia		20,6	37	
AN		15,7	28	
CCD-CDU		5,8	12	
Pannella-Sgarbi		1,9	0	
Total	169	44,0	77	246
LN	39	10,1	20	59
Ulivo	246			
PDS		21,1	26	
For Prodi		6,8	4	
Dini List		4,3	8	
Greens		2,5	0	
Andre		0,5	0	
RC*	15	8,6	20	35
Total	261	43,8	58	319
Andre lister	6	2,1	0	6
Total	475	100,0	155	630

*RC var offisielt ikke en del av Ulivo, men deltok i alliansen i enkeltdistriktene

Til tross for et suksessfylt samarbeid mellom FI og LN gjennom valgalliansen i 1994, varte ikke regjeringen de dannet sammen i mer enn åtte måneder før den brøt sammen (Daniels, 1999: 85). Ved valget i 1996 stilte derfor LN til valg uten troskap til en valgallianse, som vist i tabell 4.2. Dette viste seg å bli en utfordring for høyresidens valgallianse (Varese og Warner, 1996: 568) Den kanskje største endringen i forkant av dette valget fant sted på venstresiden, der man fikk samlet alle sentrum-venstre partier i en og samme valgallianse. Denne samlingen sementerte en polarisert konkurranse, som ledet til en fragmentering av det politiske sentrum: Det er åpenbart at partikonkurransen endret seg fra å være sentripetal før 1993 til et mer sentrifugalt system etter (Daniels, 1999: 92). Endringen av valgordningen, sammen med den store omveltningen av partisystemet, ser sammen ut til å være sannsynlige årsaker til denne utviklingen.

Det er også verdt å nevne at noen av den første republikkens protest og antisystempartier nå fikk muligheten til å delta i valgallianser og regjeringer (Daniels, 1999: 91). Det tidligere fascistiske partiet MSI skiftet navn til AN i 1995, og som vi allerede har sett gjorde LN seg

bemerket allerede ved valget i 1994. Før valgreformen var disse partiene marginale partier uten særlig stor nasjonal oppslutning. Det samme skjedde på venstresiden, der splittelsen av PCI ved murens fall hadde ført til at mange avleggerpartier ble stiftet. Communista Rifondante (RC) var med på å støtte valgalliansen til venstresiden i 1996, og Partito Democratico della Sinistra (PDS) var et sentralt parti da venstresiden tok makten etter valget samme år. Begge partiene var avleggere av PCI. Med dette var de tidligere ytterpunktene i partisystemet som ikke var skikket til regjeringsdeltakelse borte.

Venstresidens seier ved valget i 1996 og den påfølgende regjeringsdannelsen viser at det ikke tok lang tid før den overordnede forventningen om regjeringsskifte ble innfridd. Hvorvidt den nye valgordningen kunne bidra til økt regjeringsstabilitet er et annet spørsmål som vil bli behandlet senere i kapitlet. I denne delen skal vi nå se nærmere på det siste valget som ble holdt ved bruk av valgordningen som ble innført i 1993.

Tabell 4.3: Valg til Deputertkammeret i 2001 (Kilde: Parker og Natale, 2002: 670/Italian Ministry of the Interior).

Allianser og partier	Mandater fra enkeltkretser	Andel PR-stemmer %	PR-mandater	Totalt antall mandater
Casa delle Libertà				
Forza Italia	125	29,4	62	187
AN	72	12,0	24	96
LN	30	3,9	0	30
CDD/ CDU	40	3,2	0	40
NPSI	2	1,0	0	2
Uavhengige	10	-	-	10
<i>Totalt</i>	<i>279</i>	<i>49,5</i>	<i>86</i>	365
Ulivo				
DS	108	16,6	30	138
La Margherita	50	14,5	26	76
Il Girasole	18	2,2	0	18
PCI	9	1,7	0	9
SVP	3	0,5	0	3
Uavhengige	7	-	-	7
<i>Totalt</i>	<i>195</i>	<i>35,5</i>	<i>56</i>	251
RC	0	5,0	11	11
Ulivo+RC	195	40,5	67	262
Andre	3	10,0	0	3
<i>Totalt</i>	<i>477</i>	<i>100,0</i>	<i>153</i>	630

Ved valget i 2001 var Lega Nord tilbake i samme allianse som Forza Italia, og sammen med post-fascistiske AN og de to høyre-katolske partiene CDU og CCD dannet de valgalliansen Casa delle Libertà (Parker og Natale, 2002: 665). Venstresiden av det politiske spektrumet var

derimot ikke på langt nær like samlet som det hadde vært ved valget i 1996. Mindre partier på venstresiden konkurrerte med venstrealliansen L'Ulivo om stemmene, uten at disse småpartiene hadde en reell mulighet til å oppnå representasjon. I tillegg var det sterk konkurranse om hvilket parti som skulle stille med statsministerkandidat for venstrealliansen. På høyresiden var det liten tvil om at Berlusconi var det klare valget som leder. En samlet høyreside mot en mer fragmentert og uklar venstreside gjorde at høyrealliansen vant valget og Berlusconi dannet en regjering som skulle bli den lengst sittende i Italias etterkrigshistorie (Parker og Natale, 2002: 672). Årsakene til at denne regjeringen var mer stabil enn de øvrige i denne perioden, er flere. Først og fremst klarte høyrealliansen å få flertall i både Deputertkammeret og Senatet, noe ingen av de tidligere alliansene klarte (Bartolini, Chiamonte og D'Alamonte, 2004: 4). I tillegg inngikk også alle partiene i valgalliansen, som ble dannet før valget, i regjeringen som ble dannet. I tillegg hadde partiene nå erfaring med den nye valgordningen, slik at det rent teoretisk ble lettere for partiene å drive en effektiv valgkamp. Det er likevel tvilsomt om valgordningen ene og alene kan oppgis som årsaken for regjeringsstabiliteten i Italia mellom 2001 og 2005. Koalisjonene inkluderte mange partier, og vilje til kompromisser innenfor regjeringen kan ha vært en medvirkende faktor til at Berlusconis andre regjering ikke falt før fire år senere.

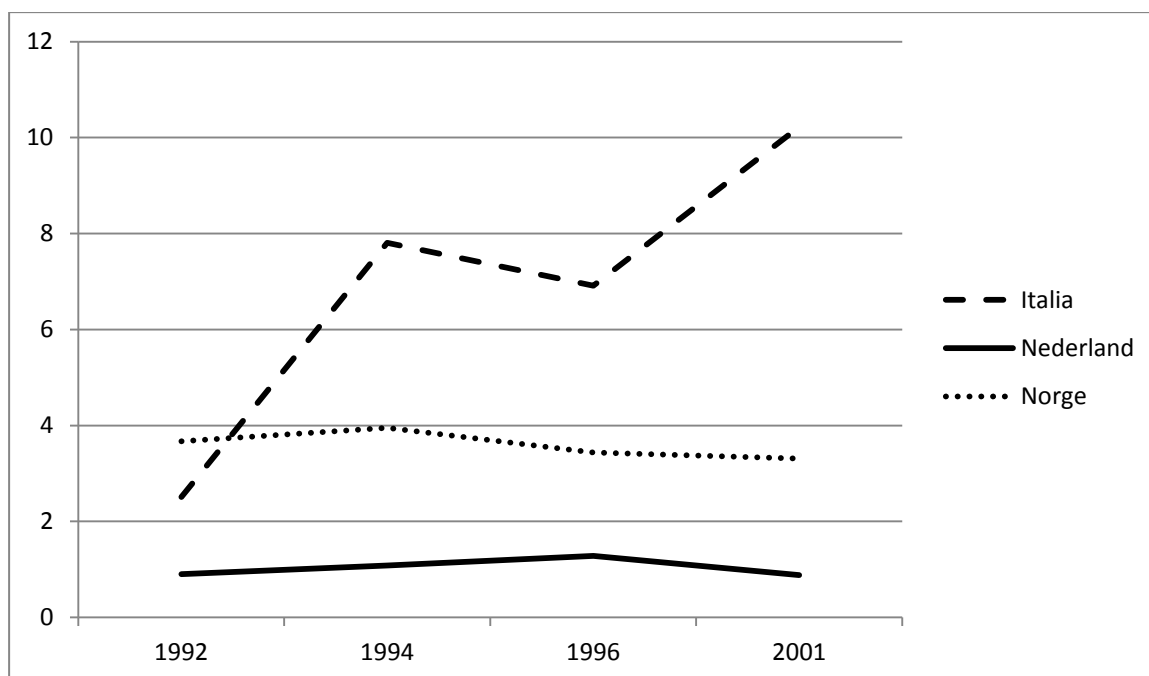
4.1.3 Det nye partisystemet, 1994 – 2001

Bruddet med det gamle systemet førte til en rekke endringer på partinivå. I dette avsnittet skal generelle endringer på partinivå analyseres. En diskusjon av endringer i partisystemet følger, og endringer på parlamentsnivå skal deretter settes i sammenheng med hvordan regjeringer ble dannet i denne perioden.

Figur 4.1 viser disproporsjonalitet under den nye valgordningen i Italia fra og med valget i 1994. Valget i 1992 er tatt med i figuren som et referansepunkt. Den nye valgordningen førte, ikke overraskende, til økt disproporsjonalitet. Selv om dataene som vist i figur 4.1 kun gir et bilde av PR-komponenten av valgordningen, er det tydelig at den nylig innførte sperregrensen på fire prosent for å kunne vinne mandater ved forholdstallsvalg hadde en effekt. Dette er til en viss grad i samsvar med forventningene som tidligere nevnt, da proporsjonaliteten gjerne blir lavere i et system som ønsker seg klarere parlamentariske flertall. Spørsmålet man sitter igjen med er om den nye valgordningen kunne skape styringsdyktige parlamentariske flertall,

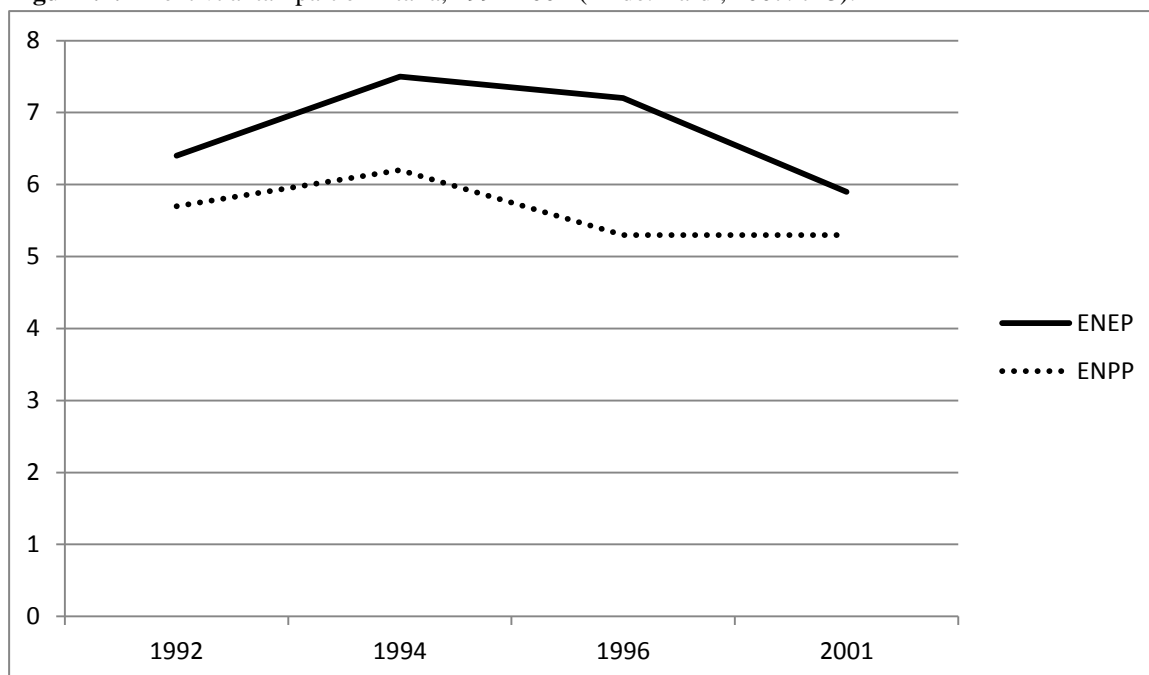
og med det øke regjeringsstabiliteten. Før analysen tar for seg regjeringsdannelser, skal først effektivt antall partier under den nye valgordningen sees nærmere på.

Figur 4.1: Disproporsjonalitetsmål ved valg til Deputertkammeret* (Kilde: Gallagher 2015).

*Disproporsjonalitetsmål for 1994, 1996 og 2001 inkluderer kun stemmer avgitt og mandater tildelt i forholdstallsvalgdelen av valgordningen. Årsaken er datamangel på enkeltdistrikt nivå og uklare linjer mellom partier innenfor valgallianser.

Figur 4.2: Effektivt antall partier i Italia, 1992-2001 (Kilde: Bardi, 2007: 723).

Selv om antall partier som vant representasjon i parlamentet gikk kraftig opp ved valget i 1994, er det tydelig at mange av småpartiene ikke vant særlig mye innflytelse hvis vi ser på effektivt antall partier i parlamentet spesielt (ENPP). Det siste valget under den tidligere valgordningen i 1992 er igjen tatt med som et referansepunkt. Som figur 4.2 viser øker ENPP bare med en halv skalaenhet fra 1992 til 1994, og faller nesten med én skalaenhet ved valget i 1996. ENPP forblir det samme ved valget i 2001. Den initiale økningen er i tråd med hva man kan forvente i forbindelse med en stor omveltning av partisystemet som følge av reform av systemer som går i en *mer* proporsjonal retning (Lijphart, 2012: 153-154, Benoit, 2007: 368). Reformen i Italia gikk derimot i en *mindre* proporsjonal retning. Partifragmenteringen strider dermed med denne demokratiteoretiske antagelsen om at en valgordning med stort innslag av flertallsvalg i enkeltkretser skal ha færre relevante partier enn i et proporsjonalt system.

En alternativ forklaring på partifragmenteringen kan være at det ble skapt et vakuum i partisystemet ved valgreformen i 1993: Alle de dominante partiene fra den første republikken forsvant gjennom nedleggelser og splittelser, og dette kan ha ført til en økt konkurranse blant nye partier om å fylle tomrommet, som igjen kan ha ført til økt partifragmentering i Italia etter 1993 *til tross for* at valgordningen ble endret i en *mindre* proporsjonal retning. I tillegg viser Colomer (2005: 19) til at effektivt antall partier er et tall som stadig er økende i de fleste demokratier. Han argumenterer for at dette vil legge press på eksisterende systemer til enten å beholde, eller innføre, forholdstallsvalg. Relatert til dette skal det til slutt nevnes at en tydelig fragmentering av partisystemet kan observeres *før* 1993 i Italia, som vist i kapittel 3 i denne avhandlingen. Fragmenteringstrenden kan til en viss grad observeres uavhengig av valgreformen, og som nevnt i kapittel 3 kan den økende partifragmenteringen i seg selv ha vært en bakenforliggende årsak til valgreformen i 1993.

Den videre utviklingen viser at valgordningen i stor grad ikke klarte å skape styringsdyktige flertall i parlamentet slik det var forventet (Bull og Pasquino, 2007: 679). For å få svaret på spørsmålet om den nye valgordningen svarte til forventningene må vi se på regjeringsdannelsene i denne perioden.

4.1.4 Regjeringsdannelser

Sju regjeringer over en periode på 12 år virker kanskje ikke som et eksempel på et stabilt politisk system, men i tilfellet Italia var dette en liten forbedring. Berlusconis andre regjering, som satt fra 2001 til 2005 er den lengst sittende regjeringen under den italienske republikken

som helhet (Bull og Pasquino, 2007: 679). Den falt likevel før det neste valget, og Berlusconi dannet en ny regjering som satt ut den parlamentariske perioden.

Tabell 4.4: Oversikt over italienske regjeringer 1994-2005 (Diamanti, 2007: 736-738; Bull og Pasquino 2007: 679).

Regjering	Allianse	Partier	Varighet
Berlusconi 1	Freedom Pole	FI-LN-AN-CCD-UdC	1994-1995
Dini	-	Uavh. + PDS, PSI, FdV, Rete, CS, LN	1995-1996
Prodi 1	L'Ulivo	PDS-PPI-RI-FdV-UD	1996-1998
D'Alema 1	L'Ulivo	DS-PPI-RI-SDI-FdV-PdCI-UDR	1998-1999
D'Alema 2	L'Ulivo	DS-PPI-RI-SDI-FdV-PdCI-UDR	1999-2000
Amato 2	L'Ulivo	DS-PPI-Dem-FdV-PdCI-UDEUR-RI-SDI	2000-2001
Berlusconi 2	Casa delle Libertà	FI-AN-LN-UDC-NPSI-PRI	2001-2005
Berlusconi 3	Casa delle Libertà	FI-AN-LN-UDC-NPSI-PRI	2005-2006

Som man kan se av tabell 4.4 har man fått en reell alternering mellom høyre og venstresiden i denne perioden. Selv om regjeringsskiftet var en av de sentrale forventningene til valgformen, er det verdt å stille spørsmålet om hvorvidt regjeringsskiftet har bedret seg. Som nevnt er gjennomsnittlig regjeringstid høyere i perioden 1994-2005 enn mellom 1948 og 1993, men fra 1996-2001 er det enkelt å se at hyppige regjeringsskifter, men med den samme kjernen av partier, er trenden. Som vi så i kapittel 3 var dette også en trend under den første italienske republikken.

Til tross for at man kan se en økende grad av polarisert konkurranse mellom høyre og venstresidens allianser, ser man også at partifragmenteringen fortsatt er dominerende. En av forventningene til valgformen var at man skulle skape styringsdyktige flertall. Dette klarte man gjennom valgallianser, men med en hake: Alle regjeringene hadde støtte av mellom fem og åtte partier, noe som skaper et høyere gjennomsnitt enn under den første republikken. Fra et demokratiteoretisk ståsted er det ikke gunstig med så mange partier i en koalisjon når regjeringsskiftet og styringsdyktighet står høyt på agendaen (Lijphart, 2012: 130-131). Et ideal ved utformingen av valgformen kan ha vært valgordningen i Storbritannia, hvor ettpartiregjeringer har vært normen. Det at 75 % av mandatene ble valgt i enkeltkretser ser ikke ut til å ha vært tilstrekkelig for å nå dette målet.

Forventningen om at politikere skulle få større grad av lokal tilknytning ble heller ikke innfridd. Koordineringen i forbindelse med valgkamper måtte gjennomføres fra sentralt hold i partier og valgallianser for at det skulle være mest mulig effektivt (Bartolini et al., 2004: 14).

Makt ble flyttet fra lokale partiorganisasjoner, og dermed fikk partiene på nasjonalt nivå mer makt. For eksempel ble det gjerne hentet inn en kandidat uten lokal tilhørighet dersom et parti ikke så på de tilgjengelige alternativene som sterke nok. Dermed har man i flere tilfeller sett at forventningen om at den nye valgordningen skulle føre til økt lokal tilknytning til valgte representanter fra enkeltkretser ikke ble innfridd.

Som nevnt tidligere i dette kapittelet hadde Italia bare én regjering fra 2001 til 2005, og samme statsminister frem til 2006. Dette kan regnes er uvanlig i italiensk sammenheng. Gitt det faktum at det nye politiske systemet tilsynelatende begynte å fungere som forventet, hvorfor var det da den sittende regjeringen som i 2005 tok initiativet til å endre valgordningen enda en gang? Med dette spørsmålet i mente skal vi se nærmere på hvilke endringer på velgernivå som fant sted i denne perioden, og hvordan disse kan ha påvirket partisystemet etter valgreformen.

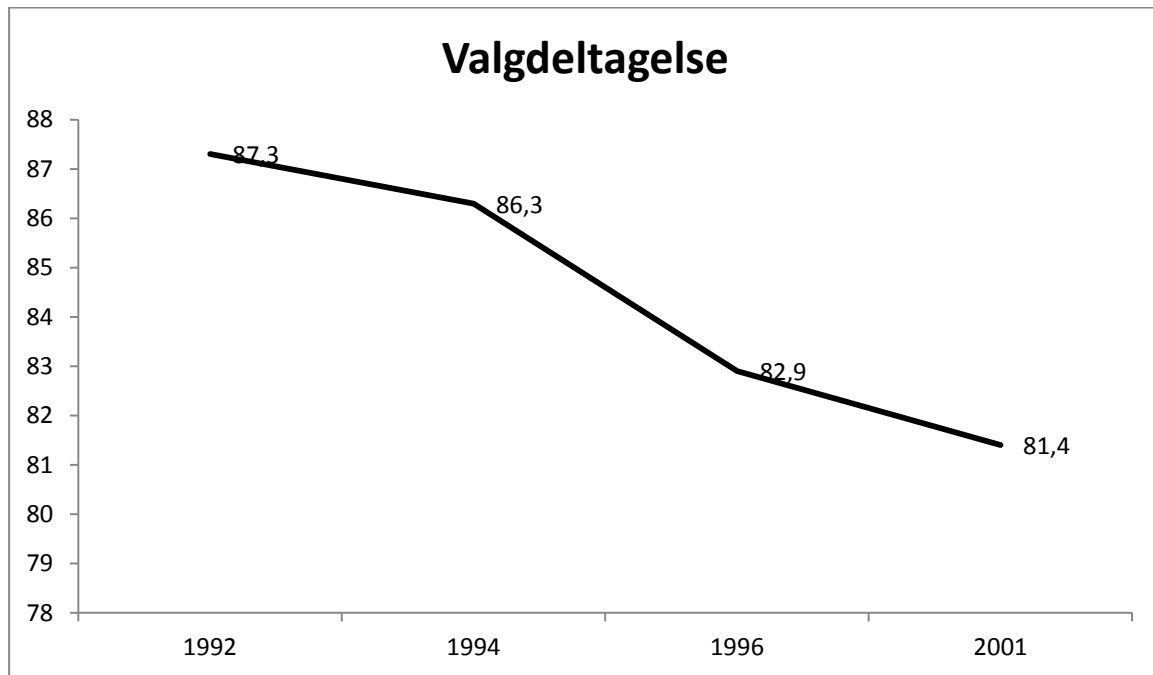
4.2 Endringer på velgernivå, 1994-2001

I den første republikkens fastlåste partisystem var velgerlojaliteten en betydelig del av det politiske landskapet i Italia. PCI var venstresidens store parti og hadde en lojal velgerbase i den italienske arbeiderklassen. Dominante DC hadde på sin side en velgerbase som la stor vekt på katolske verdier. Etter murens fall ble PCI splittet i flere mindre kommunistiske partier, og det som var igjen av DC stilte til valg som Partito Popolare Italiano (PPI) (Daniels, 1999: 77-78). Fraværet av disse partiene gjør at man finner en langt svakere kobling mellom henholdsvis klasse og religion og de respektive politiske partiene etter 1993 (Bellucci og Heath, 2012: 117). I det hele tatt har det politiske landskapet i Italia blitt stadig mer sekulært i løpet av de siste fire tiårene (Bellucci, 2007: 57). Som en konsekvens av sekularisering og partivakuemet som oppstod tidlig på 1990-tallet, kom populistiske partier inn på den politiske scenen. Det er kanskje best eksemplifisert ved Forza Italia, det største partiet ved valget i 1994, og som ble stiftet bare to måneder før valget. Endringer som dette markerer et markant skifte i hvordan italienske velgere identifiserer seg med politiske partier etter 1993, og vi skal se nærmere på relevante endringer på velgernivå i denne delen av kapittelet.

4.2.1 Deltagelse

Endringer i valgdeltakelse kan vise en overordnet endring i velgeratferd, og er en viktig for å forstå andre endringer på velgernivå. I kapittel 3 så vi at valgdeltakelsen gikk gradvis ned utover i den første republikken, men at endringene var langt i fra drastiske.

Figur 4.3: Total valgdeltakelse ved nasjonale valg i Italia (Kilde: IPU og Ministry of the Interior).

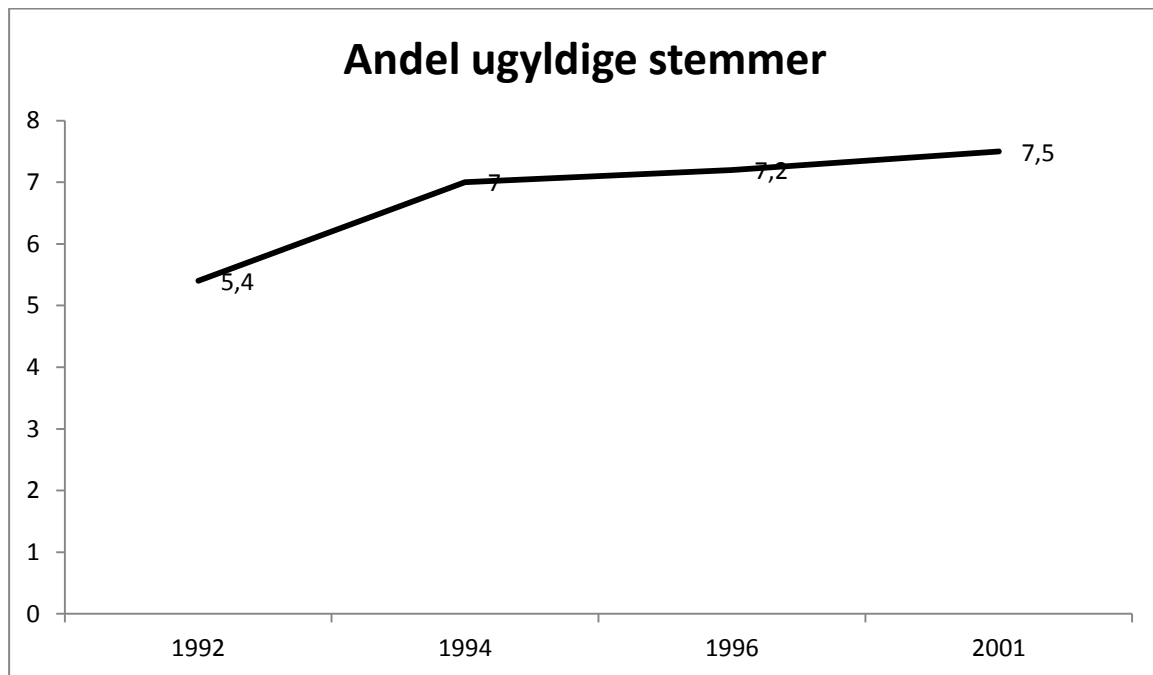

Merk at den loddrette aksen er skalert fra 78-88 prosentpoeng for faktisk å kunne fremstille endringene i valgdeltakelse grafisk.

Valgdeltakelsen gikk ned etter at den nye valgordningen ble innført, som vist i figur 4.3.

Valget i 1992 er tatt med som et referansepunkt. To faktorer kan være bidragsytende årsaker til denne utviklingen. For det første var valgdeltakelsen allerede på vei ned fra svært høye nivåer. Det kan tenkes at denne trenden ville fortsatt uavhengig av valgreformen. En annen forklaring tar den nye valgordningen i betraktning. Gitt at 75 % av alle mandater i denne perioden ble valgt ved flertallsvalg i enkeltkretser, kan man forvente å observere det som kalles de psykologiske effektene av Duvergers lov (Scheiner, 2008: 168): Hvis partiet du støtter ikke er i nærheten av å kunne være med på å kjempe om seieren i ditt valgdistrikt, hvorfor skal du da bruke energi på å stemme? Hvis vi ser på hele etterkrigsperioden har valgdeltakelsen falt betydelig: Valgdeltakelsen faller med 13 prosentpoeng hvis vi sammenligner nivåene i 1950-årene med deltagelsen i 2001.

Figur 4.4: Ugyldige stemmer ved valg til Deputertkammeret* (Kilde: Parker og Natale, 2002: 670/Ministry of the Interior).

**Tall for Senatet ikke tilgjengelige for hele perioden*

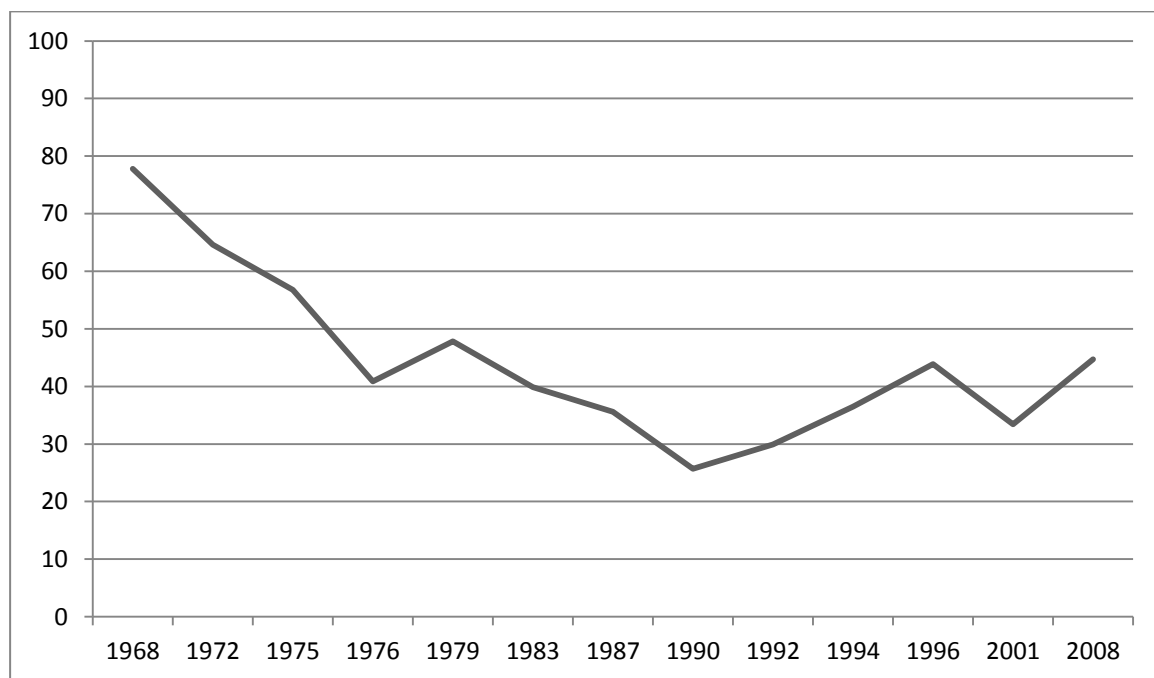
Vi skal også se på utviklingen av en annen målbar faktor etter valgreformen i 1993, nemlig graden av protest/antipartistemmer. Som nevnt er det vanskelig å måle intensjonen bak disse tallene, men det er helt klart at trenden er en *økende* bruk av ugyldige stemmer blant italienske velgere i etterkant av valgreformen. Det kunne vært forventet at dette tallet skulle gå ned, da det i forrige kapittel ble klassifisert som en måte velgere kunne benytte for å vise misnøye med det daværende politiske systemet. Det kan hende at valgreformen ikke beredte grunnen for storstilt optimisme blant velgerne. Det kan også være tilfellet at den nye valgreformen åpnet for en annen struktur på stemmesedlene, men dette argumentet har jeg ikke data til å støtte, i tillegg til at man da burde se en nedgang i tallene etter hvert som velgerne lærte å benytte de nye stemmesedlene ved valg. Trolig er det flere underliggende årsaker til at disse tallene var stabilt høye under den nye valgordningen (Bardi, 2007: 718). Uansett teller ikke kombinasjonen med synkende valgdeltakelse og økt andel ugyldige stemmer positivt for hvordan en relativt stor andel av velgerne så på det nye politiske systemet i etterkant av valgreformen. Den store omveltningen av partisystemet kan ha spilt en rolle, da mange velgere hadde sterke bånd til sitt foretrukne parti under den første republikken. Partiidentifisering er en viktig faktor å analysere i forbindelse med velgeratferd. I siste instans

kan endring av partitilknytning bidra til å omforme et partisystem, og det er disse endringene vi nå skal se nærmere på.

4.2.2 Partiidentifisering og velgermobilitet

Som vist i kapittel 3 sank den sterke partiidentifikasjonen gjennom nesten hele den første republikken, og nådde bunnen i 1990. Dette viser hvordan det en gang så sterke båndet mellom parti og velgere i italienske politikk gradvis har blitt svakere gjennom de siste fire tiår. I denne delen av kapittelet skal vi se spesifikt på hvordan partiidentifiseringen utviklet seg etter valgreformen, og hvilke implikasjoner som følger av denne utviklingen.

Figur 4.5: Sterk partiidentifisering i Italia, 1968 – 2008 (Kilde: ITANES og Eurobarometer).

Data for hele perioden er tatt med for å kunne vise et bilde av utviklingen. Data er basert på sammenslåtte kategorier hvor respondenter har svart at de har en «veldig sterk» eller «sterk» tilknytning til et politisk parti.

Som vist i figur 4.5 ser det ut til at sterk tilknytning til et politisk parti øker fra valget i 1994 til valget i 1996, mens det igjen synker ved valget i 2001. Det er vanskelig å trekke noen konklusjon ut i fra observasjonene gjort etter 1993 alene, men man kan lese noen tendenser ut av disse dataene sett over lenger tid.

Det gamle partisystemets kollaps, hvor DC og PCI forsvant og ble erstattet av avleggere og nye politiske partier virker å ha ført til en ny og mer individuell partiidentifisering i Italia

(Bellucci, 2007: 58). DCs fall spesielt gjorde at katolske velgere i dagens Italia stemmer nesten utelukkende etter politiske, og ikke religiøse, preferanser.

Oppbruddet i partiidentifisering kan også forklare noe av den umiddelbare suksessen til populistiske partier som for eksempel Forza Italia. Direkte oversatt betyr partinavnet «Heia Italia», og det impliserer ingen tilknytning til ideologi, klasse eller geografi. Et slikt partinavn virker nøye gjennomtenkt. I tillegg dro partiet nytte av ikke å ha vært en del av *pentapartito*, på samme måte som Lega Nord skilte seg ut ved å ha vært et protestparti som fikk gradvis økt oppslutning mot slutten av den første republikken.

Gitt at partiene som stilte til valg i 1994 i stor grad hadde byttet navn eller var nystiftede, er det naturlig at total volatilitet (TV) nådde et rekordnivå ved dette valget. Det som er mer interessant er at TV i 1996 og 2001 forblir på svært høye nivåer. Blokkvolatiliteten (BV) synker og stabiliserer seg ved det siste valget under gjeldende valgordning, men velgermobiliteten (VM) forblir høy.

Tabell 4.5: Volatilitet: Endringer i velgeratferd i Italia, 1976-2006. Hentet fra Bardi (2007: 720).

Valgår	Total volatilitet (TV)	Blokkvolatilitet (BV)	Velgermobilitet (VM)
1976	9,1	4	N/A
1979	5,3	2,6	20
1983	8,5	1,6	20
1987	8,4	1,3	21
1992	14,2	7,5	30
1994	36,2	8,9	58
1996	18,2	8,9	39
2001	22	2,6	40
2006	9,2	2,8	18

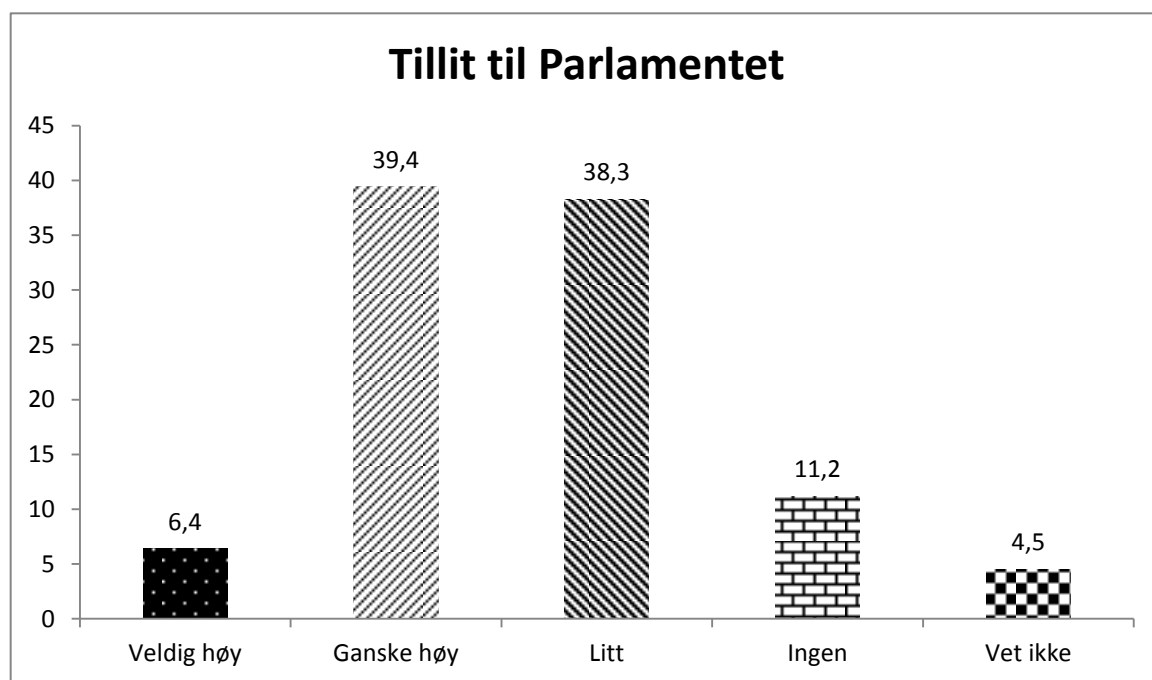
Dette indikerer at det nye partisystemet var mer ustabilt enn hva man kunne lese ut av valgresultatene. Uten å gå i detalj om hva som skjedde ved valget i 2006, som ble avholdt ved bruk av en splitter ny valgordning, ser vi at både TV og VM synker drastisk. Dette kan tyde på at perioden 1994-2001 bar preg av at italienske velgere i stor grad ikke lenger var lojale mot ett politisk parti, men at det var reell konkurranse om stemmene partiene og valgalliansene i mellom, og at velgerne responderte på dette. Det italienske elektoratet var ikke nødvendigvis tilfredse med det nye politiske systemet, men vi kan måle endringer i velgernes tillit til parlamentet før og etter valgreformen. Mål på tilliten til parlamentet som

institusjon inkluderes fordi målinger av valgdeltakelse og stemmer ikke nødvendigvis kan fange opp hvordan velgerne ser på institusjonen som helhet. Disse målingene skal vi nå se nærmere på.

4.2.3 Tillit

Velgernes tillit til det italienske parlamentet tre år før reformen i 1993 var relativt lav. Nesten 60 % av italienske velgere oppga at de hadde liten eller ingen tillit til institusjonen. I 2001, to tiår senere, ser bildet annerledes ut: 49,5 % har bare litt eller ingen tillit til institusjonen. Tallene fra 2001 er hentet fra en valgundersøkelse utført av ITANES, mens tallene fra 1990 er hentet fra Eurobarometer. Det er derfor en forskjell på hvordan spørsmålene ble stilt og svaralternativene respondenten kunne gi. Likevel, kun 11,2 % oppga at de hadde ingen tillit til parlamentet i 2001. Det er en halvering fra 1990.

Figur 4.6: Tillit til det italienske parlamentet, 2001 (Kilde: ITANES).

Man kan ikke nødvendigvis se på disse tallene og si at tilliten til det italienske parlamentet har økt, men graden av mistillit ser i alle fall ut til å ha minsket. En potensiell årsak kan være at Italia fikk tilbake en funksjonell parlamentarisme etter valgreformene. Som nevnt i kapittel 3 var de ulike regjeringsformasjonerne nesten alltid komponert av de samme partiene, og det var få parlamentariske debatter som hadde innflytelse på avgjørelser. Med alternering i

regjeringslokalene og komplekse valgallianser med mange partier, var scenen igjen satt for at begge kamrene i parlamentet igjen fikk større relevans. Alterneringen og den økte konkurransen partier og valgallianser i mellom førte også til at folkeavstemninger inntok en mer underordnet rolle etter valgreformen. De mistet likevel ikke sin popularitet som et alternativt politisk verktøy, og vi skal se nærmere på folkeavstemningenes rolle etter valgreformen i det neste avsnittet.

4.3 Folkeavstemninger

Bevegelsene som hadde oppnådd suksess med folkeavstemninger før 1993 stoppet ikke å benytte folkeavstemninger som et politisk verktøy etter at valgreformen var gjennomført. Fra 1995 til 2000 ble velgerne bedt om å stemme over 26 saker fordelt på fire folkeavstemninger (Uleri, 2002: 865-866). I denne perioden ble det gjort flere forsøk på å endre valgordninger på både lokalt og nasjonalt nivå. Både i 1999 og 2000 ble det foreslått å fjerne den proporsjonale delen av den eksisterende valgordningen til Deputertkammeret. Man var nærmest en ny reform gjennom folkeavstemning i 1999: 66,9 % av velgerne stemte for å fjerne PR-komponenten fra valgordningen, men folkeavstemningen klarte ikke å oppnå minimumskravet om 50 % deltagelse fra alle registrerte velgere med knappest mulig margin (49,6 %).

Uleri (2002: 869) argumenterer for at folkeavstemningene mistet mye kraft etter at valgreformen i 1993 ble gjennomført. Reell partikonkurranse gjorde at det i mange tilfeller ikke var nødvendig å jobbe for en folkeavstemning for å få satt et tema på dagsorden. Videre peker Uleri på at, uavhengig av valgreformen, så hadde italienske partier lært av tidligere erfaringer med folkeavstemninger (2002: 880-881). Velgerne er stort sett avhengige av at politiske partier engasjerer seg rundt en folkeavstemning for å informere om konsekvensene av utfallet. Og selv om utfallet av en folkeavstemning i Italia er bindende, så er det opp til parlamentet selv å implementere eventuelle endringer som må vedtas og innføres i etterkant av en folkeavstemning. Flere endringer av stor betydning har vært avgjort ved folkeavstemning i Italia (avskaffelse av monarkiet og valgreform), og i lys av dette er det overraskende at valgreformen som ble vedtatt i 2005 ikke kom som et resultat av en folkeavstemning. Dette var en annen reform på mange måter, hvor både initiativet, prosessen og avgjørelsen fant sted innenfor parlamentet.

4.4 Mot ny reform: Valgreform som politisk taktikk?

Som vi allerede har sett ble ikke det italienske politiske systemet etter 1993 automatisk et system hvor to store partier konkurrerte om makten. I denne delen av kapittelet skal vi se nærmere på hvorfor, og videre se på hvilke årsaker som kan ligge til grunn for at valgordningen ble endret for andre gang på relativt kort tid i 2005.

Bartolini et al. (2004: 10-12) argumenterer for at det slett ikke var den gjenværende komponenten av valgordningen hvor 25 % av mandatene ble valgt ved forholdstallsvalg som er skyld i periodens partifragmentering. Snarere er det enkeltdistriktene som har skylden, fordi alle partiene i en valgallianse stiller til valg med en klar tilknytning til den alliansen, men står likevel fritt til å drive valgkamp som et eget parti i enkeltdistriktene. Dette er en del av valgkampkoordineringen hvor de ulike partiene i hver allianse har fått «tildelt» et antall enkeltdistrikter ut i fra partiets størrelse. På denne måten, argumenterer forfatterne, blir flertallsvalg i enkeltkretser «proporsjonalisert». I stedet for at mindre partier blir utkonkurrert av de store partiene i enkeltkretsene, skjer det motsatte. Man opplever en motsatt dynamikk av den man skulle forvente under denne typen valgordning, og det kan ha to årsaker. Begge forklaringene hviler på at mindre partier benytter seg av en utpressingstaktikk. Den første av slike taktikker baserer seg på at alle andre valg i Italia mellom 1994 og 2001 ble avholdt som forholdstallsvalg. De små partiene kunne derfor «ta igjen» ved å arbeide mot de store partiene i lokale og regionale valg, samt ved valg til Europaparlamentet. Den andre utpressingstaktikken er kanskje mer plausibel: Valgalliansene forsøkte å vokse seg så store som mulig, fordi jo større valgalliansen var, desto større sannsynlighet for å vinne et flertall av mandatene. Det var derfor ikke i de store partienes interesse å konkurrere med de mindre partiene om de samme mandatene. Det er vanskelig å trekke konklusjoner om noen av alternativene, men argumentene belyser i det minste noen potensielle utfordringer med valgordningen.

På grunn av den nevnte fordelingen av enkeltdistrikter som ble gjennomført innenfor hver valgallianse, kan man argumentere for at det manglet en naturlig konkurranse, da det var avtalt hvilket parti fra hver allianse som skulle konkurrere i ett distrikt. Dette kan igjen ha ført til et ubalansert forhold mellom partiene som konkurrerte i enkeltdistriktene og valgalliansen. Det faktum at valgalliansene fremstilte seg som samlet der det var nødvendig,

og som ulike, men likefullt samarbeidende, partier andre steder, kan ha bidratt til å svekke alliansenes legitimitet blant velgerne.

Til tross for denne "proporsjonaliseringen" av enkeltdistriktene, viser Reed (2001: 325) at mange enkeltdistrikter endte opp slik man hadde ønsket at den nye valgordningen skulle fungere: To kandidater fra to partier kjempet om ett mandat. Problemet var bare at alliansene fordelte enkeltkretsene på de ulike partiene etter størrelse og regional styrke. Dermed fikk man en topartikonkurranse på enkeltdistriktsnivå, mens man fikk en flerpartikonkurranse på nasjonalt nivå. Denne flerpartikonkurransen finner vi igjen innenfor de brede og svært partirike valgalliansene.

Reformen som inkluderte en ny valgordning i forkant av valget i 2006 illustrerer kanskje de store partienes frustrasjon ved alltid å måtte samarbeide og dele enkeltkretser med mindre partier. Den nye valgordningen var langt mindre komplisert enn valgreformene av 1993: Forholdstallsvalg ble gjeninnført, men denne gangen med en ny vri: Det største partiet eller den største koalisjonen skulle automatisk bli tildelt 55 % av mandatene i Deputertkammeret (Hanretty et al., 2009: 2). En lignende ordning ble innført for Senatet, men her ble det vedtatt at bonusmandatene skulle fordeles på regionalt nivå (en avgjørelse til stor ulempe for styringsdyktigheten, da det ble vanskelig å vinne nasjonalt flertall). I den resterende delen av dette kapittelet skal vi se nærmere på i hvilken grad og på hvilken måte resultatene av valgordningen innført i 1993 var med på å berede grunnen for enda en valgreform.

4.4.1 Hvorfor ny reform?

Gitt at det er mulig å identifisere en trend der den nye valgordningen fra 1993 begynte å oppfylle noen av de viktigste forventningene som var fremsatt, virker det kontraintuitivt at en ny valgreform skulle bli gjennomført allerede i 2005. Man hadde fått på plass alternerende regjeringer der ikke bare noen partiet ble byttet ut i uregelmessige intervaller, men der en faktisk alternering av makt mellom partier på høyre og venstresiden av den politiske skalaen kan observeres. Statsministerkandidater stod tydelig frem før valget, og sammen med valgalliansen ble det klarere for velgerne hvilket regjeringsalternativ de stemte på. Det kan virke som om valgreformene av 2005 ble innført *til tross for* at valgordningen av 1993 fungerte tilfredsstillende.

Fra et annet ståsted kan det argumenteres for at endringene som valgreformen av 1993 hadde ført med seg ikke var gode nok. Selv om Berlusconis andre regjering var den lengste i republikkens historie, ble den også felt før den inneværende parlamentariske perioden var over (Bull og Pasquino, 2007: 679). I tillegg gikk gjennomsnittlig regjeringstid i denne perioden opp til 20 måneder, men dette skyldes i stor grad varigheten til Berlusconis andre regjering. Hvis man tar bort denne regjeringen får man et gjennomsnitt på 12 måneder. Fortsatt er det høyere enn den første republikken sett under ett, men likevel ikke regjeringer man automatisk vil klassifisere som stabile.

I tillegg var makten til statsministeren fortsatt svak, og Berlusconi hadde et sterkt ønske om å reformere posten blant annet ved å gi statsministeren fullmakt til å oppløse parlamentet (Bull og Pasquino, 2007: 680). I tillegg hadde høyresiden et ønske om å gjøre Italia til en føderalstat, noe spesielt Lega Nord, som har hovedvekten av sin støtte i ressurssterke nord-Italia, var interessert i (Hanretty, et al., 2009: 2). Endringen av valgordningen som fant sted mot slutten av 2005 må derfor sees på som en del av en større forhandling om institusjonelle reformer som omfavnet større deler av den politiske sfæren i Italia enn valgloven. At valgreformen ble innført nettopp i desember 2005, under et halvt år i forkant av valget i 2006, er ikke tilfeldig. Meningsmålinger viste at høyrealliansen ville tape valget, og det har blitt argumentert for at den nye valgordningen skulle hjelpe høyrealliansen til å sikre seg parlamentariske flertall i fremtiden. I tillegg skulle den nye valgordningen hjelpe høyresiden med å begrense tapene i 2006, noe de lyktes med (Hanretty, et al., 2009: 9).

Med bakgrunn i Colomers (2005) studie, der han viser at det i stor grad er allerede eksisterende partisystemer som skaper nye valgordninger, er det derfor fristende å postulere følgende: I et politisk system som over langt tid har vært et etablert flerpartisystem, finnes det sterke strukturer som en endring av valgordning ikke kan overkomme. I en forhandling om en ny valgordning virker det ikke plausibelt at en eller flere aktører vil gå med på en ordning som gjør dem til absolutte tapere under de nye politiske spillereglene (Lipset og Rokkan, 1967: 30). Dette gjelder spesielt endringer av en valgordning i et etablert demokrati.

Prosessen i forkant av valgreformen i Italia i 1993 bærer preg av at ingen av partiene skulle sitte igjen som tapere under det nye systemet. Man lyktes derfor ikke med å innfri de forventede endringene det nye systemet skulle føre med seg. Prosessen som ledet frem til valgordningen i 2005 skiller seg også i stor grad fra prosessen i forkant av valgreformen i 1993. Det var Berlusconis høyreallianse som stemte gjennom forslaget med et enkelt flertall i

parlamentet, da alliansen hadde et flertall av mandatene i begge kamre (Bartolini et al., 2004: 4). Det var ingen folkeavstemning knyttet til endringen, og ingen tverrpolitisk komité i parlamentet som arbeidet med utformingen. Valgordningen av 2005 bærer større preg av at valgloven ble brukt som et politisk verktøy for å konsolidere makt enn noe annet.

4.5 Analytiske implikasjoner

Valgordningen som ble innført i Italia i 1993 har blitt beskrevet som «en katastrofal feiltagelse» (Reed, 2001: 313). Gjennom analysen som er gjort i dette kapittelet fremstår et slikt utsagn som litt vel konkluderende. Analysen har vist at flere av forventningene til valgreformen ble innfridd. For det første fikk man etter 1993 reell konkurranse om politisk makt i Italia. Det i seg selv er et stort fremskritt fra ettpartidominansen som preget den første republikken. Som en konsekvens av denne konkurransen partier og allianser i mellom opplevde man en alternering i regjeringskontorene der ingen av partiene i den avgåtte regjeringen nødvendigvis var med i den neste. Dette er positive utviklingstrekk fra et demokratiteoretisk perspektiv. Det nye politiske landskapet i Italia var ikke nødvendigvis kun et resultat av den nye valgordningen, men det er tvilsomt om disse positive endringene hadde funnet sted like raskt og kraftfullt i fravær av valgreformen. En annen forventning som ble innfridd var ønsket om en utskiftning av parlamentarikere og politikere. Gjennom partisplittelser og nystiftede partier slapp nye krefter til, men det er åpenbart at man kan diskutere hvorvidt Berlusconi (FI) og Bossi (LN) var politikere som de fremste forkjemperne for reform hadde ønsket seg (Fukuyama, 2013: 14).

Blant forventningene som ikke ble innfridd, finner vi økt regjeringsstabilitet. Som nevnt tidligere i kapittelet dannet valgalliansene brede koalisjoner, og som et resultat, skjøre regjeringer. Hovedårsaken til dette var at man ikke fikk en markert reduksjon i antall partier, og som en konsekvens måtte valgalliansene favne bredt og inkludere flere mindre partier for å ha en mulighet til å vinne et flertall av mandatene.

Basert på de analysene som er gjort i dette kapittelet, kan man også observere et samspill mellom endringer på parti og velgernivå: Det faktum at en rekke partier forsvant og at flere nye partier entret den politiske scenen, kombinert med stadig færre partiløje velgere, bidro til svingninger i valgresultatene. Den generelle økningen i volatilitet og velgermobilitet kan fungere i samspill med den reelle, og relativt nye, politiske konkurransen. En bevissthet blant

velgerne om at de faktisk kunne straffe en sittende regjering ved hjelp av stemmeseddelen er et relativt nytt fenomen i italiensk politikk. Økningen i volatilitet og velgermobilitet kan derfor sees på som et positivt utviklingstrekk, snarere enn et negativt.

Valgordningen som ble innført i 1993 oppfylte ikke alle forventningene. Det kan man ikke heller si var et realistisk mål. I tillegg har man kun tre valg å basere konklusjoner om denne valgordningen på. Til tross for at valgordningen fungerte mindre bra på noen områder, virker det, fra et demokratiteoretisk ståsted, ikke plausibelt å plassere kauslpilen direkte fra valgreformen i 1993 til den som ble vedtatt i 2005. Til det feilet den ikke kraftig nok, i tillegg til at det finnes en rekke andre faktorer enn en valgordning som kan påvirke forholdene i et politisk system. Valgordningens begrensninger som et institusjonelt rammeverk vil bli omtalt i kapittel 5. Foreløpig er det nok å konkludere med at valgreformen i 2005 til en viss grad ble *påvirket* av den eksisterende valgordningen, men at valgreformen samme år i større grad ble innført av *politiske årsaker*.

5 Oppsummering og konklusjon

Italia hadde ingen gyldig valgordning mellom 2013 og mai 2015. Da bonusmandatorordningen ble erklært grunnlovsstridig av den italienske høyesteretten i desember 2013 hadde man allerede hatt et valg i Italia samme år. Det ble spekulert i om man skulle gå tilbake til valgordningen som ble benyttet mellom 1994 og 2001 (Reuters, 2013). Det neste parlamentsvalget i Italia skal avholdes innen 2018, og i begynnelsen av mai 2015 ble det vedtatt en ny valgordning til dette valget (Wall Street Journal, 2015). Dette viser at tross flere tiår med valgordningseksperimenter har Italia fortsatt ikke funnet et stabilt institusjonelt rammeverk for gjennomføring av valg på nasjonalt nivå. En kort gjennomgang av den nye valgordningen og hvordan den skiller seg fra tidligere valgordninger følger senere i kapittelet.

Denne studien har handlet om det komplekse forholdet mellom valgordningers opprinnelse og effekt på partisystemet i Italia. Gjennom den omfattende litteraturen på dette temaet som har blitt presentert i denne oppgaven er det tydelig at endringene av valgordningen i Italia har blitt studert tidligere. Denne oppgavens bidrag til den eksisterende litteraturen er å se på disse valgreformene samlet, i motsetning til å studere hver reform isolert. I tillegg har hver enkelt reform blitt satt i en historisk politisk kontekst. Etter hva jeg kan se finnes det ikke en lignende casestudie av valgreformene i Italia som er publisert. Det tas imidlertid forbehold om at en lignende studie kan ha vært publisert på italiensk.

Det demokratiteoretiske rammeverket har vært et nyttig arbeidsverktøy i denne studien. I dette rammeverket har spenningen mellom styringseffektivitet og representasjonsbredde stått sentralt. Disse inngår også som en del av den overordnede problemstillingen, som spør i hvilken grad og på hvilken måte hensynet til representasjonsbredde og styringseffektivitet hadde betydning for endringene av valgordningen i Italia i 1993 og 2005. Oppgaven har også benyttet to konkrete forskningsspørsmål. Den første av disse omhandler i hvilken grad og på hvilken måte endringen av valgordningen i Italia i 1993 kan knyttes til endringer på velgernivå og partinivå i perioden 1948-1993. Den andre problemstillingen handler om i hvilken grad og på hvilken måte endringen av valgordningen i Italia i 1993 førte til endringer i representasjonsbredde og styringseffektivitet, og hvordan dette bidro til endringen av valgordningen i 2005.

Dette kapittelet vil presentere funn gjort i den empiriske analysen, og deretter diskutere implikasjoner av disse funnene opp mot det demokratiteoretiske rammeverket som er satt for studien. Videre følger en diskusjon av valgordningens begrensning som et institusjonelt rammeverk. Refleksjoner omkring generalisering og mulige utfordringer vil også presenteres her. I tillegg vil noen anbefalinger for videre forskning nevnes. Før oppgaven kommer så langt, skal det teoretiske rammeverket oppsummeres kort.

5.1 Teoretiske perspektiver

Ut i fra Dahls (1971: 2-3) krav til et demokrati ville Italia under den første republikken mest sannsynlig bli klassifisert som et demokrati. Przeworskis (1991: 10) demokratidefinisjon legger mer vekt på reell konkurranse. Her defineres ikke demokratier ut i fra en rekke kriterier, men ut i fra det enkle faktum om hvorvidt man kan snakke om et politisk system hvor partier taper valg. DC måtte aldri ta konsekvensene av å tape et valg under den første republikken, men alterneringen av koalisjonspartier gjør at vi ikke kan snakke om Italia som en ren ettpartistat i denne perioden.

Lijphart (2012: 2) presenterer to ulike demokratismen som er tett knyttet til valgordninger. Representasjonsbredde vektlegges når man ønsker at så mange stemmer som mulig skal bli hørt på den politiske arenaen. Styringseffektivitet dominerer der man ønsker økt regjeringsstabilitet gjennom klare parlamentariske flertall. Institusjonelle rammer som valgordninger vil som regel befinne seg et sted midt i mellom disse ytterpunktene. Det er tydelig at Italia har beveget seg fra ønsket om fragmentering og proporsjonal representasjon i 1948, til økt styringseffektivitet fra 1993 og frem til i dag.

Rokkan og Lipset (1967: 30) postulerte at partisystemer i større eller mindre grad kunne eksistere uavhengig av en valgordning, og at det derfor ikke nødvendigvis er tilfellet at valgordningen former partisystemet. Valgordninger utformes ofte av hele eller deler av det eksisterende partisystemet. Det følger av dette at få, om noen, av partiene inkludert i en slik prosess ville godta en valgordning som kunne føre til at de ble absolutte tapere ved valg. Rokkan og Lipset benyttet dette som et teoretisk rammeverk for å studere fremveksten av forholdstallsvalg i Europa. Denne studien har benyttet den samme teoretiske premisset til å studere hvordan valgordninger har blitt endret i Italia.

5.2 Funn

Studiens hovedfunn kan oppsummeres i åtte punkter:

- Et dominant parti preget den første italienske republikken, men fragmentert partisystem forårsaket manglende regjeringsstabilitet. Likevel var det manglende regjeringsskifte: DC satt i alle regjeringer i denne perioden, og regjerte enten alene eller sammen med de fire andre «regjeringsdyktige» partiene.
- Utenomparlamentarisk politisk mobilisering gjennom folkeavstemninger bidro til å endre den eksisterende valgordningen i 1993. Mindre protestpartier, organisasjoner og bevegelser benyttet muligheten til å sette politisk dagsorden ved å fremstille flere spørsmål, deriblant valgreform, for folkeavstemning. Italienske velgere støttet valgreform med et overveldende flertall. Folkeavstemningene ga velgerne muligheten til å uttrykke misnøye med de eksisterende politiske alternativene, noe som i mindre grad var mulig gjennom parlamentsvalg.
- Den nye valgordningen i Italia ble utformet av eksisterende politiske partier i 1993. Blandingsordningen med komponenter fra både flertalls og forholdstallsvalg tyder på et kompromiss partiene i mellom der ingen ønsket å ende opp som absolutte tapere.
- Overgangen til blandingsvalgordningen førte til en stor utskiftning av partier gjennom partisplittelser og nystiftede partier. Det var også andre faktorer enn valgordningen som spilte inn. Sekularisering kombinert med korrupsjonsskandaler og rettsforfølgelse gjorde at oppslutningen til DC og *pentapartito* allerede var fallende før valgreformen. Kommunistpartiet PCI ble splittet ved murens fall, også før valgreformen i 1993.
- Den nye valgordningen førte til reell politisk konkurranse og regjeringsskifte, men fortsatt høy grad av partifragmentering skapte ustabile regjeringskoalisjoner. Brede koalisjoner med mange partier gjør at den ønskede styringseffektiviteten ikke ble en realitet. Det skal likevel understrekes at italienske velgere får en økt innflytelse ved at det forekommer *de facto* regjeringsskifter.
- Valgreformen av 2005 kommer som et resultat av høyrealliansens parlamentariske flertall. Det er klart at høyresiden ønsker denne nye valgreformen, mens venstrealliansen i opposisjonen stemmer i mot.

- En valgordning er et begrenset institusjonelt rammeverk og kan ikke løse alle de problemer et demokrati måtte stå overfor. I hvilken grad en valgordning kan forme et partisystem avhenger av historie, hvordan og av hvem den nye valgordningen ble utformet, samt kulturelt betingede faktorer som ikke nødvendigvis lar seg isolere.

- Den demokratiteoretiske spenningen mellom styringseffektivitet og representasjonsbredde ligger mer eller mindre bevisst til grunn for valgreformene gjennomført i Italia. Avveiningen mellom disse ytterpunktene finnes i de fleste demokratier, men kan sjelden observeres gjennom faktisk endringer over så en kort tidsperiode som i Italia. Ved å søke etter stadig større grad av styringseffektivitet går også Italia helt klart mot den globale trenden innenfor utvikling av valgordninger. Dette gjør at Italia er et høyst interessant laboratorium for valgordningsstudier, også i nær fremtid som vi skal se mot slutten av dette kapittelet.

5.2.1 Implikasjoner av funn

Endringen av valgordningen i 1993 førte til en reell politisk konkurranse i Italia. I henhold til Przeworskis (1991: 10) definisjon av demokrati som et system hvor partier taper valg, kan Italia etter 1993 i langt større grad sees på som et fullverdig demokrati i henhold til denne definisjonen. Videre er det tydelig at det var forventet at den nye valgordningen skulle bidra til en mer polarisert politisk konkurranse, noe som også skjedde. Den nye valgordningen klarte derimot ikke å redusere antall partier i særlig grad.

Italia gikk fra et svært proporsjonalt system hvor valgordningen favoriserte representasjonsbredde, til et mindre proporsjonalt system som skulle favorisere styringseffektivitet. Den manglende regjeringsstabiliteten i perioden 1994-2006 viser at forventningen om økt styringseffektivitet ikke slo til. En underliggende årsak til dette var mest sannsynlig utformingen av valgordningen. Det skal også understrekes at dette er resultater som kommer på bakgrunn av en valgordning utformet av et allerede eksisterende partisystem, og det bærer preg av ønsket om fremtidig sikkerhet for partiene når både flertallsvalg og forholdstallsvalg forblir sentrale komponenter av en ny valgordning. Dette gjør det fristende å konkludere at en endring av valgordningen i et allerede etablert demokrati sjelden vil kunne ha den intenderte eller forventede effekten på partisystemet, men denne oppgaven har kun dekning for å støtte et slikt utsagn om Italia alene.

Satt på spissen kan man kanskje si at den nye valgordningen som ble vedtatt i Italia i 1993 ble laget «av politiske partier, for politiske partier». Dette er i tråd med Colomers (2005) undersøkelse av en rekke demokratier som har endret sin valgordning, hvor det hevdes at det er vanskelig for etablerte demokratier å skape valgordninger der noen av de eksisterende partiene kan ende opp som absolutte tapere. Det er dermed ikke sagt at valgordninger ikke kan bidra til å forme partisystemer over tid, men valgordningens opprinnelse bør tas i betraktning i større grad. Dette kan gjøres ved inngående studier av partisystemet på det tidspunktet valgordningen ble vedtatt. Inngående studier av valgordninger kan forklare en del av variasjon innenfor et politisk system. Det er likevel slik at en valgordning i seg selv kun er et sett med institusjonelle regler for det demokratiske spillet, og det medfølger at valgordninger har begrensninger. Fokuset vendes mot disse begrensningene i det neste avsnittet.

5.3 Valgordningens begrensninger

Selv om reformer har blitt forsøkt gjennomført med varierende grad av hell i Italia, er det ingen tvil om at utviklingen mot en sterkere utøvende makt er til stede. Dette står i kontrast til intensjonen bak valgordningen som ble innført etter andre verdenskrig, der man skulle ha en svak statsminister og et fragmentert parlament for å unngå en ny periode med fascisme. Utviklingen over de siste to tiår viser at dette ikke lenger er en bekymring som det legges særlig stor vekt på, og langt mindre en bekymring som deles av partier langs hele spekteret.

Dette bringer oss videre til noen avsluttende merknader om valgordningens begrensning som et institusjonelt rammeverk. For det første har valgordningens rolle i Italia i større grad vært en bidragende årsak til en sementering av et allerede eksisterende partisystem, enn det har vært et epokedefinerende sett med regler som egenhendig formet partisystemet. Videre er det nødvendig å understreke at institusjonelle spilleregler, som en valgordning, også er avhengig av andre forhold for å kunne fungere som intendert. Valgordningen kan ikke direkte påvirke forhold som kultur, sosiale normer, økonomisk utvikling og sosial kapital, for å nevne noe. Erfaringene fra Italia viser også at landet har forsøkt seg på to typer svært uvanlige valgordninger siden 1993. Ingen av blandingsformene med hovedvekt av henholdsvis flertallsvalg og forholdstallsvalg er i nærheten av å være idealtypiske valgordninger. Fra et demokratiteoretisk perspektiv kan det hende at Italia hadde fått oppleve den etterlengtede styringseffektiviteten ved å innføre en valgordning hvor alle mandater velges gjennom

flertallsvalg i enmannskretser. Kontrafaktiske forklaringer vil alltid være nettopp det, og det kan like gjerne hende at forholdstallsvalg med en høyere sperregrense også kunne fungert på en tilfredsstillende måte. Det er tydelig at det demokratiteoretiske spennet mellom styringseffektivitet og representasjonsbredde ikke er begrenset til uprøvde teorier. Det er vanskelig å få det beste ut av begge verdener, så også i tilfellet Italia (Bull og Pasquino, 2007: 675).

5.4 Metodologiske og empiriske utfordringer

Denne studien er gjennomført som en masteroppgave i statsvitenskap på omtrent halvannet semester. Denne tidsbegrensningen har gjort det lite hensiktsmessig å hente inn egne data til dette arbeidet. Bruk av datasett fra ITANES hvor variabelbeskrivelser og kodebøker har blitt oversatt til engelsk har vært en uvurderlig hjelp i arbeidet med denne studien. Det tas forbehold om at disse beskrivelsene har blitt oversatt riktig fra originalspråket til engelsk.

Denne studien har forsøkt å vise at det er minst like viktig å se på hvordan en valgordning oppstod, som det er å vurdere effektene av den. Ideelt sett skulle man kunne bygge en modell med kvalitative historiske data som kontekstualiserer en valgordning, sammen med data som måler effekten av en valgordning. Jeg har begrenset studien til Italia. En slik modell krever mer omfattende arbeid enn hva det har vært rom for i dette prosjektet. En casestudie av Italia har åpnet muligheten for å nøye studere veien mot en valgreform, men det er vanskelig å vite i hvilke grad man kan tilskrive endringer som forekommer etter en valgreform til reformen i seg selv eller andre faktorer. Med andre ord har ikke denne studien en kvantitativ måte å kontrollere for hvilke effekter på et partisystem som skapes av valgordningen og hvilke som er historisk betinget. Derimot har forskjellen blitt forsøkt forklart kvalitativt innenfor casestudiens rammer.

5.5 Utvikling utover studiens rammer

Først av alt har denne oppgaven tydeliggjort hvor lav terskelen for å endre valgordningen i Italia har blitt over de siste to tiårene. I de fleste etablerte demokratier hersker det en oppfatning om at valgordninger er en institusjonell ramme som man endrer sjelden. I tillegg gjøres det heller mindre endringer innenfor en eksisterende valgordning, enn store omveltninger. Italia går således i mot trenden på alle områder. Intensjonen om å skape klare

flertall og mer stabile regjeringer er enkel nok. Det som derimot har gjort valgreformprosessene mer kompliserte er at man ønsker økt stabilitet uten nødvendigvis å være villig til å ofre representasjonsbredden. Resultatet har blitt komplekse valgordninger med elementer både fra flertallsvalg og forholdstallsvalg. Denne studien har fokusert på valgordningsreformene i 1993 og 2005. For å vise at disse valgordningene kun i varierende grad var tilfredsstillende, skal noe av det som hendte omkring valgordningen i Italia etter 2005 kort nevnes her.

5.5.1 Konsekvenser av valgordningen fra 2005

For å kunne legge fornuftige forslag for videre forskning ut i fra funnene gjort i denne oppgaven, er det hensiktsmessig med en kort gjennomgang om hva som har skjedd i Italia etter valgreformen i 2005. Det har på ingen måte manglet på valgrelaterte hendelser i løpet av de siste ti årene.

Som valgordningen innført i 1993, ble valgordningen fra 2005 kun benyttet tre ganger, i 2006, 2008 og 2013. Brede koalisjoner var normen. Største parti *eller* koalisjon fikk automatisk bonusmandater i Deputertkammeret, mens bonusmandatene i Senatet ble fordelt innenfor hver region (Garzia, 2013: 1101). Ved valget i 2006 vant en venstreallianse bestående av ni partier en knapp seier i absolutte stemmer, men fikk et flertall av mandatene som følge av valgordningen (Newell, 2007: 803-804). Som nevnt i kapittel 4 lyktes høyrealliansen å begrense tapet ved dette valget, noe som også var en del av intensjonen bak valgordningsendringen. Allerede i 2008 ble det avholdt nyvalg da den brede venstrekoalisjonen kollapset (Bellucci, 2008: 606). Høyrealliansen vant et klart flertall av mandatene i begge kamre, og antall partier som vant representasjon overhodet falt fra 17 til bare 9. Andelen stemmer til de to største partiene i parlamentet steg fra 43 % i 2006 til over 70 % i 2008. Høyrealliansens seier i 2008 ble sett på som et godt utgangspunkt for en stabil og varig regjering, men så ble ikke tilfellet (Garzia, 2013: 1095-1096). På grunn av den italienske gjeldskrisen falt Berlusconis regjering i 2011. Mario Monti dannet en teknokratisk overgangsregjering for å håndtere landets økonomi og skape tillit til Italia i internasjonale finansmarkeder. Ved valget i 2013 vant venstrealliansen bonusmandatene i Deputertkammeret, men protestpartiet M5S gjorde et svært godt valg og gjorde at venstrealliansen manglet støtte til å danne regjering i Senatet (Garzia, 2013:1101-1103). Etter to måneder med forhandlinger ble det dannet en samlingsregjering med medlemmer og støtte

fra både høyre og venstresiden. Regjeringen falt etter et knapt år ved makten, og en ny koalisjon med venstre og sentrumpartier ble dannet. Denne korte oppsummeringen viser at også denne valgordningen kom til kort hva gjelder styringseffektivitet og regjeringsstabilitet. Det gjør den videre utviklingen desto mer interessant.

5.5.2 Valgordningen vedtatt i 2015

Det var lenge uklart hvilken valgordning som skulle benyttes ved det neste italienske valget i 2018. I begynnelsen av mai 2015 ble det klart at både Senatet og Deputertkammeret har vedtatt en ny valgordning (Wall Street Journal, 2015). Den nye valgordningen er en ny hybridordning, og trekker på elementer fra både tidligere valgordninger og den franske valgordningen. Valgordningen er i utgangspunktet en forholdstallsvalgordning med 3 % nasjonal sperregrense. Hvis et parti får over 40 % av stemmene, vinner de automatisk 340 av de 630 mandatene i Deputertkammeret. Hvis ingen av partiene oppnår 40 % av stemmene, vil det gjennomføres en ny valgomgang der kun de to største partiene deltar. Det er ikke kjent hvordan valgordningen for Senatet er utformet, ei heller hva som skjer dersom to partier skulle vinne over 40 % av stemmene hver.

Denne nye valgordningen kan ved første øyekast se ut som nok en hybridordning som man ikke er helt sikker på hvordan vil fungere. Likevel skiller denne valgordningen seg fra den foregående valgordningen på et kritisk punkt: Der hvor det største partiet eller den største koalisjonen automatisk fikk et flertall av mandatene, vil det med den nye valgordningen kun være et parti som står igjen som vinner og danner regjering. Hvis min tolkning av hvordan denne valgordningen vil fungere er riktig, vil man ha omgått problemet med brede og ustabile koalisjoner. En ettpartiregjering vil stå for den utøvende makten med et parlamentarisk flertall i ryggen. Hvordan Senatet skal velges, og hvorvidt en reform av overhuset gjennomføres innen 2018, er et usikkerhetsmoment. Et forslag til reform av Senatet inkluderer blant annet en reduksjon av mandater fra 315 til 95, samt en indirekte valgprosess og en reduksjon av Senatets makt (Fusaro, 2015). Likevel kan det antatte utfallet av den nye valgordningen kanskje peke i retning av at politiske aktører i Italia har lært av de to foregående valgreformene.

5.6 Konklusjon og utgangspunkt for videre forskning

Hvordan valgreformen av 2015 kom i stand og hvilke konsekvenser den får for det italienske politiske landskapet som helhet er utvilsomt gjenstand for videre forskning. Italia fremstår nå som et ekstremt case i utviklingen av valgordninger. En kartlegging av hendelsesforløpet for de siste ti årene vil ikke bare være nyttig for valgforskning generelt, men det bør også belyses slik at andre demokratier kan trekke lærdom av de institusjonelle reformene i Italia.

Videre kan fremtidig forskning også se nærmere på et tema som ikke er behandlet i denne oppgaven, nemlig hvor enkelt det bør være å endre en valgordning. Et slikt spørsmål handler i større grad om konstitusjonelt design, og bør sees i sammenheng med hvilke krav en grunnlov setter til endring av andre sentrale institusjoner innenfor en nasjonalstat.

Denne studien har vist at endringer av valgordninger er en prosess som påvirkes av det allerede eksisterende partisystemet. Samtidig viste bruken av folkeavstemninger i forkant av den første valgordningsreformen at det ikke nødvendigvis er partiene selv som tar initiativ til endringer av status quo. Denne studien har vist at man må se på andre faktorer enn endring i stemmegiving gjennom den tradisjonelle valgkanalen for å oppdage hvor omfattende misnøyen med det eksisterende politiske systemet var. I tilfellet Italia er det empirisk grunnlag for å si at valgordningsreformen i 1993 kom som et resultat av et dominant politisk parti som regjerte uten et reelt konkurransedyktig alternativ, og at italienske velgere fikk et stadig mer distansert forhold til både DC og de øvrige partiene i *pentapartito*. En lærdom å trekke med seg fra denne studien er velgernes påvirkning på valgreformene i 1993. Tross de etablerte partienes dominans gjennom hele den første republikken, var italienske velgere delaktige i valgreformene gjennom folkeavstemningen, var på denne måten med på å fremskaffe et reelt konkurransedemokrati. Den første italienske valgreformene har en demokratisk ryggdekning som ingen av de påfølgende reformene kan vise til.

Italias valgordning fra 1948 til 1993 var historisk betinget basert på landets fascistiske fortid, som var noe man ønsket å unngå. På samme måte har de påfølgende valgreformene vært preget av en intensjon om å komme bort fra den svært proporsjonale valgordningen som ble innført like etter andre verdenskrig. Som en konsekvens følger det at valgordningsreformer i etablerte demokratier bør sees i sammenheng med historisk kontekst. Etter hvert som en bredere litteratur på denne delen av forskningen på valgordninger vokser frem, vil det være

hensiktsmessig å trekke paralleller mellom de ulike nasjonalstatene for å utvikle et teoretisk rammeverk for studier av valgordningsreformer. Denne studien har benyttet et demokratiteoretisk rammeverk som til en viss grad gir en verktøy som kan brukes til denne typen forskning. Likevel er det liten tvil om at denne delen av fagfeltet vil ha nytte av et teoretisk rammeverk spesielt innrettet mot valgordningers opprinnelse. Dette er en utfordrende oppgave når man ser at Italia nettopp har gjennomført sin tredje valgreform på 22 år. Vi må kanskje vente helt til 2018 for å få et innblikk i hvordan den nye valgordningen vil fungere i praksis.

Litteraturliste

- Aardal, Bernt (2010) "Den norske stortingsvalgordningen og dens politiske konsekvenser", i *Norsk Statsvitenskapelig tidsskrift*. Vol. 26. Nr. 2. Ss. 75-104.
- Alvarez-Rivera, Manuel (2014) *Election Resources on the Internet: Elections to the Italian Parliament*. Hentet fra (URL): <http://electionresources.org/it/> [Lastet ned: 15.05.2015].
- Bardi, Luciano (1996) "Anti-party sentiment and party system change in Italy", i *European Journal of Political Research*. Vol. 29. No. 3. Ss. 345-363.
- Bardi, Luciano (2007) "Electoral change and its impact on the party system in Italy" i *West European Politics*. Vol. 30. No. 4. Ss. 711-732.
- Bartolini, Stefano, Alessandro Chiaramonte, and Roberto D'alimonte (2004). "The Italian party system between parties and coalitions" i *West European Politics*. Vol. 27 No. 1 Ss. 1-19.
- Benhabib, Seyla (1996) "Toward a Deliberative Model of Democratic Legitimacy", i Seyla Benhabib (red.) *Democracy and Difference. Contesting the Boundaries of the Political*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Bellucci, Paolo (2007) "Changing Models of Electoral Choice in Italy" i *Modern Italy*. Vol. 12. No. 1. Ss. 55-72.
- Bellucci, Paolo og Oliver Heath (2012) "The Structure of Party-Organization Linkages and the Electoral Strength of Cleavages in Italy, 1963-2008", i *British Journal of Political Science*. Vol. 42. No. 1. Ss. 107-135.
- Benoit (2007) "Electoral Laws as Political Consequences: Explaining the Origins and Change of Electoral Institutions", i *Annual Review of Political Science*. Vol. 10. Ss. 363-390.
- Birch, Anthony H. (2007) *Concepts and Theories of Modern Democracy*. New York, NY: Routledge.
- Bull, Martin og Gianfranco Pasquino (2007) "A long quest in vain: Institutional reforms in Italy", i *West European Politics*. Vol. 30. No. 4. Ss. 670-691.
- Colomer, Josep M. (2005) "It's parties that choose electoral systems (or, Duverger's law upside down)", i *Political Studies*. Vol. 53. No. 1. Ss. 1-21.
- Dahl, Robert A. (2006) *A Preface to Democratic Theory – Expanded edition*. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Dahl, Robert A. (1971) *Polyarchy: Participation and Opposition*. New Haven, CT: Yale University Press.
- D'Alimonte (2005) "Italy: A Case of Fragmented Bipolarism" i Michael Gallagher og Paul Mitchell (red.) *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.

- Daniels, Philip (1999) "Italy: Rapture and regeneration?", i David Broughton og Mark Donovan (red.) *Changing party systems in Western Europe*. London: A&C Black.
- Diamanti, Ilvo (2007) "The Italian centre-right and centre-left: Between parties and 'the party'" i *West European Politics*. Vol. 30. No. 4. Ss. 733-762.
- Duggan, Christopher (2007) *The Force of Destiny – A History of Italy since 1796*. London: Penguin Books.
- Eurobarometer (2015) *GESIS Data Catalogue 2.1*. Hentet fra (URL): <https://dbk.gesis.org/dbksearch/GDESC2.asp?no=0008&DB=E> [Lastet ned: 23.04.2015].
- Fabbrini, Sergio (2009) "The Transformation of Italian Democracy", i *Bulletin of Italian Politics*. Vol. 1. No. 1. Ss. 29-47.
- Fukuyama, Francis (2013) "Democracy and the Quality of the State", i *Journal of Democracy*. Vol. 24. No. 4. Ss. 5-16.
- Fusaro, Carlo (2015) "A new bicameral parliament for Italy?", i *The Constitution Unit*. Hentet fra (URL): <http://constitution-unit.com/2015/04/16/a-new-bicameral-parliament-for-italy/> [Lastet ned: 15.05.2015].
- Gallagher, Michael og Paul Mitchell (2005) "Appendix B" i Michael Gallagher og Paul Mitchell (red.) *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Gallagher, Michael (2015) *Election indices dataset*. Hentet fra (URL) http://www.tcd.ie/Political_Science/staff/michael_gallagher/EISystems/index.php [Lastet ned: 25.01.2015].
- Garzia, Diego (2013) "The 2013 Italian Parliamentary Election: Changing Things So Everything Stays the Same" i *West European Politics*. Vol. 36. Nr. 5. Ss. 1095-1105.
- Gerring, John (2007) *Case Study Research: Principles and Practices*. New York, NY: Cambridge University Press.
- Grofman, Bernard og Arend Lijphart (1984) *Choosing an Electoral System*. New York, NY: Praeger.
- Grønmo, Sigmund (2004) *Samfunnsvitenskapelige metoder*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Hanretty, Chris, David Hine og Alan Renwick (2009) "Partisan self-interest and electoral reform: The New Italian electoral law of 2005", i *Electoral Studies*. Vol. 28. No. 3. Ss. 437-447.
- International Parliamentary Union (1994) *Italy*. Hentet fra (URL): http://www.ipu.org/parline-e/reports/2157_arc.htm [Lastet ned: 15.05.2015].
- Italian National Election Studies (2014) *ITANES Data*. Hentet fra (URL): <http://www.itanes.org/en/data/> [Lastet ned: 04.09.2014].

- Italian Ministry of Interior (2015) *Archivio storico delle elezioni*. Hentet fra (URL): <http://elezionistorico.interno.it/index.php> [Lastet ned: 14.01.2015].
- Katz, Richard S. (1996) Electoral Reform and the Transformation of Party Politics in Italy i Party Politics. Vol. 2. Nr. 1. Pp. 31-53.
- King, Gary, Robert Keohane og Sidney Verba (1994) *Designing Social Inquiry - Scientific Inference in Qualitative Research*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Kogan, Norman (1983) *A Political History of Italy*. New York, NY: Praeger.
- Lijphart, Arend (2012) *Patterns of Democracy*. New Haven, CT: Yale University Press.
- Lipset, Seymour M. og Stein Rokkan (1967) "Cleavage Structures, Party Systems, and Voter Alignments: An Introduction", i Seymour M. Lipset og Stein Rokkan (red.) *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York, NY: The Free Press.
- McCarthy, Patrick (2000) "The Church in Post-War Italy", i Patrick McCarthy (red.) *Italy Since 1945*. Oxford: Oxford University Press
- Mershon, Carol (1996) "The Cost of Coalition: Coalition Theories and Italian Governments" i *The American Political Science Review*. Vol. 90. No. 3. Ss. 534-554.
- Newton, Kenneth og Pippa Norris (1999) "Confidence in Public Institutions: Faith, Culture or Performance?" Versjon sitert her ble først publisert på *American Political Science Association Annual Meeting* i Atlanta, 2-5 september 1999. Senere publisert i Susan Pharr og Robert Putnam (Red) (2000) *Disaffected Democracies: What's Troubling the Trilateral Countries?* Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Nordjordet, Edvard (2014) *Valgordninger og minoritetsrepresentasjon – en casestudie av New Zealand*. Masteroppgave. Oslo: Institutt for statsvitenskap, Univeristetet i Oslo.
- Norris, Pippa (1995) "Introduction: the Politics of Electoral Reform" i *International Political Science Review*. Vol. 16. No. 1. Ss. 3-8.
- Parker, Simon og Paolo Natale (2002) "Parliamentary elections in Italy, May 2001", i Electoral Studies. Vol. 21. No. 4 Ss. 649-680.
- Pasquino, Gianfranco (2000) "Political Development", i Patrick McCarthy (Red.) *Italy Since 1945*. Oxford: Oxford University Press.
- Pedersen, Mogens (1979) "The Dynamics of European Party Systems: Changing Patterns of Electoral Volatility", i *European Journal of Political Research*. Vol. 7. No. 1. Ss. 1-26.
- Poguntke, Thomas (1996) "Anti-party sentiment - Conceptual thoughts and empirical evidence: Explorations into a minefield", i *European Journal of Political Research*. Vol. 29. No. 3. Ss. 319-344.
- Przeworski, Adam (1991) *Democracy and the market: Political and economic reforms in Eastern Europe and Latin America*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Rasch, Bjørn Erik (1999) *Demokrati: Ideer og organisering*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Reed, Steven R. (2001) "Duverger' Law is Working in Italy", i *Comparative Political Studies*. Vol. 34. No. 3. Ss. 312-327.
- Reuters (2013) *Italy's top court rules electoral law breaches constitution*. Hentet fra (URL): <http://www.reuters.com/article/2013/12/04/us-italy-law-unconstitutional-idUSBRE9B30YW20131204> [Lastet ned: 12.12.2014].
- Reynolds, Andrew (2011) *Designing Democracy in a Dangerous World*. New York, NY: Oxford University Press.
- Rokkan, Stein (2009) *Citizens, elections, parties: Approaches to the comparative study of the process of development*. Colchester: ECPR Press.
- Scheiner, Ethan (2008) "Does Electoral System Reform Work? Electoral System Lessons from Reforms of the 1990s" i *Annual Review of Political Science*. Vol. 11. Ss. 161-181.
- Shugart, Matthew Søberg (2005) "Comparative Electoral Systems Research: The Maturation of a Field and New Challenges Ahead" i Michael Gallagher og Paul Mitchell (red.) *The Politics of Electoral Systems*. Oxford: Oxford University Press.
- Shugart, Matthew Søberg (1992) "Electoral reform in system of proportional representation" i *European Journal of Political Research*. Vol. 21. No 3. Ss. 207-224.
- Smith, Denis Mack (1997) *Modern Italy – A Political History*. Ann Arbor, MI: The University of Michigan Press.
- Spiegel (2014) *The Gospel of Matteo: Italy's New Prime Minister Promises Radical Reform*. Hentet fra: (URL) <http://www.spiegel.de/international/europe/italian-prime-minister-matteo-renzi-hopes-to-reform-italy-a-956651.html> [Lastet ned: 12.02.2015].
- Taagepera, Rein og Matthew Soberg Shugart (1993) "Predicting the Number of Parties: A Quantitative Model of Duverger's Mechanical Effect", i *American Political Science review*. Vol. 87, No. 2.
- Uleri, Pier Vincenzo (2002) "On referendum voting in Italy: YES, NO or non-vote? How Italian parties learned to control referendums" i *European Journal of Political Research*. Vol. 41. No. 6. Ss. 863-883.
- Varese, Federico og Steven Warner (1996) "The Italian General Election of 1996", i *Electoral Studies*. Vol. 15. No. 4. Ss. 562-569.
- Wall Street Journal (2015) *Italy's Parliament Approves Electoral Law Overhaul*. Hentet fra (URL): <http://www.wsj.com/articles/italys-parliament-approves-new-electoral-law-1430758903> [Lastet ned: 07.05.2015].

Appendiks 1

Tabell 1.1 Regjeringskomposisjon i Italia i perioden 1948 – 1993. Hentet fra Mershon, 1996.

Regjering startår	Partier				
1948	DC	PLI	PSDI	PRI	
1950	DC		PSDI	PRI	
1951	DC			PRI	
1953	DC				
1953	DC				+ Uavh.
1954	DC				
1954	DC	PLI	PSDI		
1955	DC	PLI	PSDI		
1957	DC				
1958	DC		PSDI		
1959	DC				
1960	DC				
1960	DC				
1962	DC		PSDI	PRI	
1963	DC				
1963	DC		PSDI	PRI	PSI
1964	DC		PSDI	PRI	PSI
1966	DC		PSDI	PRI	PSI
1968	DC				
1968	DC		PSDI	PRI	PSI
1969	DC				
1970	DC		PSDI	PRI	PSI
1970	DC		PSDI	PRI	PSI
1972	DC				
1972	DC	PLI	PSDI		
1973	DC		PSDI	PRI	PSI
1974	DC		PSDI		PSI
1974	DC			PRI	
1976	DC				(PCI-støttet)
1976	DC				(PCI-støttet)
1978	DC				(PCI-støttet)
1979	DC		PSDI	PRI	
1979	DC	PLI	PSDI		
1980	DC			PRI	PSI
1980	DC		PSDI	PRI	PSI
1981	DC	PLI	PSDI	PRI	PSI
1982	DC	PLI	PSDI	PRI	PSI
1982	DC	PLI	PSDI		PSI
1983	DC	PLI	PSDI	PRI	PSI
1986	DC	PLI	PSDI	PRI	PSI
1987	DC				+ Uavh.
1987	DC	PLI	PSDI	PRI	PSI
1988	DC	PLI	PSDI	PRI	PSI
1989	DC	PLI	PSDI	PRI	PSI
1991	DC	PLI	PSDI	PRI	PSI
1992	DC	PLI	PSDI	PRI	PSI
1993	DC	PLI	PSDI	PDS+FdV	PSI

Appendiks 2

Tabell 2.1 Disproporsjonalitet og effektivt antall partier i Italia (Gallagher, 2015).

Italia	LSq	ENEP	ENPP	Mandater
1946	1,60	4,68	4,39	556
1948	3,64	2,95	2,57	574
1953	3,68	4,18	3,54	590
1958	2,74	3,87	3,45	596
1963	2,58	4,16	3,74	630
1968	2,66	3,94	3,53	630
1972	3,25	4,08	3,55	630
1976	2,75	3,53	3,16	630
1979	2,69	3,91	3,47	630
1983	2,57	4,52	4,02	630
1987	2,52	4,62	4,07	630
1992	2,51	6,63	5,71	630
1994	7,81*	N/A	N/A	630
1996	6,91*	N/A	N/A	630
2001	10,22*	N/A	N/A	630

* Disproporsjonalitetsmål for 1994, 1996 og 2001 inkluderer kun stemmer avgitt og mandater tildelt i forholdstallsvalgdelen av valgordningen. Årsaken er datamangel på enkeltdistriktssnivå og uklare linjer mellom partier innenfor valgallianser.

Tabell 2.2 Disproporsjonalitet, Norge og Nederland (Gallagher, 2015).

Norge	LSq	Nederland	LSq
1949	9,23	1948	1,27
1953	1,07	1952	1,56
1957	3,64	1956	0,98
1961	3,06	1959	1,64
1965	4,23	1963	1,3
1969	3,81	1967	1,6
1973	5,03	1971	1,73
1977	5,93	1972	1,19
1981	4,94	1977	1,52
1985	4,75	1981	1,30
1989	3,67	1982	1,16
1993	3,95	1986	1,67
1997	3,44	1989	0,90
2001	3,31	1994	1,08
		1998	1,28
		2002	0,88